ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 17 • HAZİRAN 2007 • 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

2007/06

- "Modernliğin Vazgeçilmez Koşulu Olarak Laiklik
- Devrimcilerin Kenti Selanik
- İnsanı Tanrı, Tanrıyı İnsan Yapan Esin Perileri
- Hinnom Vadisi Cehennemin Asıl Adı
- Bir Gün Bile Yaşamak (3)
- Hep Yolda

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Özgürlük Yanılsaması
— "Çok Mutsuzum"
— Sermaye Birikirken
— Bilgisizlik
— Tatsız Bir Kitap
— Özdeş Olmama Özdeşliği

2007/06 Sayı: 202 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Kapak
Eugéne Delacroix
Halka Öncülük Eden Özgürlük

Baskı
ILICAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Maltepe Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

-Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılar felsefi içerikli yazılar olacaktır

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Kuçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Belgeç (0212) 249 80 19
E-mail: insancildergisi@hotmail.com **www.insancil.com**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 60.000.000 TL. - 60 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043
TEB Maçka Şb. Hesap No.0045 00 42982

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Korkut KÖSEOĞLU	Betül Çotuksöken'de "MODERNLİĞİN VAZGEÇİLMEZ KOŞULU OLARAK LAİKLİK"	1
Kemal POLAT	RÜZGARIN KALMADI (ŞİİR)	6
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	7
Özden ÖZÜTEMİZ	GÖÇ (ŞİİR)	9
Nalan ÇELİK	İNSANI TANRI, TANRIYI İNSAN YAPAN... ESİN PERİLERİ	10
Deniz SARAÇ	KIR ÇİÇEĞİ (ŞİİR)	12
	BİR GÜN BİLE YAŞAMAK (3)	13
Çiğdem İSTANBULLU	YAŞAMAYI SEÇİYORUM	21
Cafer Can AYDIN	HİNNOM VADİSİ CEHENNEMİN ASIL ADI	22
Baha ÇITAKOĞLU	NASIL ÇELİK OLUNUR (ŞİİR)	24
S. Deniz KARAHALİLOĞLU	BÜTÜN DÜNYA HIZLI ÜBÜLEŞİYORDU, BİRİNCİLİĞİ POPSTARA VERDİLER	25
İsmet Kemal KARADAYI	KANATIR YÜREĞİNİ MOR DİKEN (ŞİİR)	31
Nedret TÜMERDEM	BERRİN TAŞ'IN "CEHENNEM ŞİİRLERİ"	32
Memet TAYAK	ARINMALAR (ŞİİR)	33
İnci AYDIN	ARKA SOKAKLAR KEMAL BEKİR'İN ÖYKÜLERİ	34
Yılmaz UÇAR	UMUT (ŞİİR)	35
Eren İnan CANPOLAT	BAHAR DALI	36
Gülşah ÖZER	ÇEVİRİ NEDİR VE NE DEĞİLDİR?	38
Hikmet KAVASOĞLU	ÖYLE BAKMA BANA (ŞİİR)	40
H. Tuğrul ATASOY	AYNA (ÖYKÜ)	41
Işıl ÇAĞDAŞ	GÜVERCİN SÖZCÜKLER	42
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43
Ergün ÖZÜTEMİZ	KONUŞAN AĞAÇ	48

Betül Çotuksöken'de

"MODERNLİĞİN VAZGEÇİLMEZ KOŞULU OLARAK LAİKLİK"

Korkut KÖSEOĞLU

Korkut Köseoğlu
1967 İstanbul doğumlu. Uludağ Üniveristesi İ.İ.B.F İşletme bölümünü bitirmiş. Kurulduğundan beri İnsancıl Atölyesi katılımcısıdır.

Düşünürümüz Betül Çotuksöken bir felsefeci olarak laiklik kavramını ele alırken kavramların felsefedeki yerinden başlar. Kavram çeşitlerini, soyut kavramların temellendirilmesindeki güçlükleri gösterdikten sonra, herkese en doğru düşünenin kendisi olduğunu düşündürenin neler olduğunu, kavrayışın önemini gösterir. Laiklik-Modernlik kavramlarının arasındaki ilişkileri açıklarken Türkiye'den örnekler verir.

Laiklik-Modernlik kavramlarını Betül Çotuksöken'in ilgili yazısının(1) kılavuzluğunda görelim.

Felsefe kavramlarla yapılır. Felsefede sorun kavramların temellendirilmesinde ortaya çıkar. Kavramlar, dış dünya, dil, düşünme ilişkilerini belirler. Kavramlar iki türlüdür. Bir türü dış dünyada nesnesi olan kavramlardır. Örneğin "Güneş" dediğinde herkesin neyi kastettiği açıktır. Bu tür kavramlarda nesne-kavram uygunluğu çoğu zaman tartışma gerektirmez.

Bir başka türde ise, kavramların dış dünyada nesnesi yoktur. Tartışmalar daha çok bu tür kavramlarda ortaya çıkar. Örnek olarak "Demokrasi", "Laiklik", "Cumhuriyet", "Kimlik" kavramları verilebilir. Bu tür kavramlar birçok karmaşık ilişkinin sonucudur. Sorunlar bu kavramların temellendirilmesinde ortaya çıkar. Dış dünyada meydana gelen olaylar bir dizi karmaşık ilişkiyle oluşur. Bu olayların kavramlaştırılması, kavramlaştıranın bakış açısına bağlı olarak değişir. Bu durumda olay tek bile olsa bunun kavramlaştırılması herkese göre değişir, tartışmalara neden olur. Dil düşünmeyi de olup biteni de yansıtamaz olur.

Düşünürümüz felsefi yaklaşımları ele alırken iç tutarlılığı olan iki karşıt yön olduğunu belirtir. Bu yönlerden birinde, her şeyin değişmez, kendisiyle aynı kalan bir özü olduğu kabul edilir. Böyle düşünenlere göre, ancak derinlemesine düşünmeyenler bu özü göremezler; öz doğruluğun taşıyıcısıdır. Değişme aldanmadır. Değişmez gerçek özdedir. Değişmeyen öz beraberinde "mutlak"ı getirir. Böylece "mutlak varlık" "mutlak özne tasarımları oluşturulur.

Böyle düşünenlerin karşısında bireysel yapının değişmez özlerden değil de ilineklerden oluştuğunu, değişime bağlı olduğunu öne sürenler vardır. Bu görüşün özellikleri şöyledir: Tözsellik reddedilir. Asıl yapı bireydir. Değişme ve evrim kavrayışı vardır. İnsan kendi başına öznedir. Nesnelliğin ölçütü, insanın olaylara ilişkin düşünme, dil bağlamlarıdır.

Düşünürümüz modernliğin belirleyicisi olarak ilineksel yapının oluşturduğu insanı görür. Bilen, var olan bireysel öznedir. Düşünürümüze göre modern insan, olup bitenlere her şeyi hesaba katarak yönelir, kavramlarına, düşünme ve yaşama alanına sahip çıkar. Düşünürümüz insanın kendisinin öne çıkmasının, kendini yeniden oluşturmasının önemine tarihten örnekler verir. Modern felsefenin başlangıcı sayılan R. Descartes'ın, F. Bacon'ın eserlerinde modern insanın düşünme alanını keşfetmesi belirtilir. Ancak bu düşünce alanı, aydınlanma dönemiyle birlikte eleştirilmesi gereken bir yeti olmuştur.

İnsanın özne oluşu, düşünürümüze göre, simgeler kurmasıyla kendini gösterir. Simgelerin kuruluşunda da önceden sözü edilen özcü ve evrimci yaklaşım gündeme gelir. Özcüler simgelerin değişmeyeceğini söylerken, evrimciler değişimin sürekli olduğunu dile getirir.

Evrimci bakışa göre, insanın özellikleri, farklılıkları onun ilinekleridir. Simgeleştirme ilineksel ayrımlardan biridir. Her ayrım özgüldür. Düşünürümüz, filozofun işinin, bu özgül ayrımlardaki biçimsel temelin kavranması olduğunu söyler. Örnek olarak Kant'ın *Prolegomena* adlı eserinde geçen, her filozofun dağınık görünen kavramların tek ve önsel bir ilkesinin olması, böylece her şeyin bir bilgide toplanması özlemini verir. Düşünürümüze göre simgeleştirme işte böyle bir araya getirmeyi sağlar. Simgeleştirmeler özgül ayrımlardır. Özcü görüşe göre simgeleştirilenler değişmezler. Ancak bilim bu değişimi bize açıkça gösterir. Değişimi sağlayan, düşünürü-

müze göre insanın eğitimidir.

Simgelerin zaman içinde içerikleri değişmiştir. Tanrı kavramının (simgesinin) içeriği XVI. yüzyıl öncesine kadar mutlak özne olarak değerlendirilirken, Descartes'la birlikte aklın bir idesi durumuna gelir. İnsan artık düşünme, bilme gibi edimleri yeniden ele almaya, sorgulamaya başlamıştır. Düşünürümüze göre bu tutum modernliktir. Modernlik öncesi dönemde de akılcılık vardır. Ancak bu sorgulayıcı, bağımsız bir akıl değildir. Modernlikte görünen bu eleştirel, tarihsel aklın değişik dönemlerde ve toplumlarda da görüldüğünü, ancak bunların süreklilik sağlayamadığını belirtir düşünürümüz.

Düşünürümüz, modernliğin bireyi öne çıkarttığını belirtir. Türkiye'de de Atatürk'ün devrimleriyle bireyin öne çıkarılması hedeflenmiştir. Özellikle Atatürk'ün "kişi onuru" kavramıyla, geleceğe umutla bakan, özerk kişi olma yönünde Jön Türkler ve İttihat ve Terakki'den ayrıldığını söyler. Osmanlı'daki cemaat yapısının Atatürk'ün devrimleriyle yıkılarak, Batı'nın temel değerlerinin ülkeye getirildiğini belirtir. Düşünürümüze göre Atatürk, Avrupa'nın düşünsel-entelektüel değerlerini evrensel değerler olarak kavramış ve onu Türkiye'ye getirmeye çalışmıştır.

Avrupa'da bireyin öne çıkışı, insanın kişi'ye dönüşmesini sağlamıştır. Kişinin (bireysel öznenin) öne çıkması, "bu dünya"nın önemsenmesini, dolayısıyla da laikliği gündeme getirmiştir. Düşünürümüz dünyeviliğin öne çıkmasıyla modernlik ve laiklik arasında varlık koşulu olması bakımından bir bağ görmektedir.

Düşünürümüz laikliği modernliğin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Laikliği bir ad olarak, bir sıfat olarak ve bir eylem, yaşama biçimi olarak ele alır. Düşünürümüz önce laikliğin bu üç kullanımının kime ait olduğunu sorgular. Türkiye'de bu kullanımın dört ana eğilimde olduğunu saptamıştır. Birincisi, laikliğin yalnızca bireye ait olduğunu düşünenler, ikincisi, yalnızca devlete ait olduğunu düşünenler, üçüncü olarak ne bireyin ne de devletin laik olabileceğini düşünenler vardır. Bu görüşler tözcü görüşlerdir. Dördüncü kümeyi de hem insanın hem de devletin laik olabileceği görüşü oluşturur. Tözcü görüşlerin ortak noktası insan ya da devlet kavramlarının değişmez, neyse o olan kavramlar olduğu düşüncesidir. Oysa düşünürümüz bu özcü görüşlere karşı çıkar. Ona göre bireyler değişim, oluşum içindedir. Kavramları da, devlet örgütlenmesini de oluşturan bireyler olduğuna göre, değişmeyeceklerini söylemek doğru olmaz.

İnsanların bütün eylemleri toplum içinde değerlendirilir. Adaletli, erdemli, laik olduğunu söylediğimiz kimselerin bu değerleri toplumda öbür insanlarla olan ilişkisi içinde belirlenir. Laikliği de bu bağlamda değerlendirdiğimizde, laik insan toplumdaki davranışlarıyla, ilişkileriyle laik olacaktır. Laik insan değerlerin taşıyıcısıdır.

Düşünürümüz laikliği genel bir entelektüel tutum olarak görür. Bu tutumun merkezine eleştiriyi koyar. Böylece, felsefi, tarihi, antropolojik, hukuki vb. alanlarda eleştirel yaklaşımla, inanmanın önüne geçilebileceğini söyler. Dini inancın ve kurumlarının, yaşamın olağan akışına karışmayacağı bir yerde durması koşuluyla laikliğin sağlanabileceğini belirtir. Aynı zamanda dini alanın hiçbir gereksinmesinin de siyasetçe düzenlenmemesi gerekir. Böyle bir laik tutum ancak eğitimle sağlanabilir. Bu tür bir eğitimin katkısıyla toplumdaki pek çok farklı dini, etnik ve siyasi küme ortak bir zeminde var olabilir.

Buraya kadar laikliğin modernliğin olmazsa olmaz bir parçası olduğu ortaya kondu. Düşünürümüz bundan sonra Türkiye'de laikliğin ele alınış biçimini örneklerle açıklar.

Laiklik, daha önce de söylendiği gibi, Türkiye'de modernliğin temelidir. Sorunların görülmesi için geçmişin anlaşılması zorunluluktur. Ancak burada iki temel anahtar gereklidir. Birincisi modern tarihçiliğin yöntem ve kaynaklarının kullanımı, ikincisi ise psikolojik hazırlık. Geçmişi araştırmak en çok bu psikolojik engel nedeniyle zordur. Geçmiş, öğretilirken genelde övülen bir dönemdir. Sorunlar çıktığında geçmiş "iyi dönemler"e özlem duyulur. Öznel olarak belirlenmiş simgeler nedeniyle geçmiş doğru anlaşılamaz. Zaman içinde yaşanan farklılıklar, değişik değerlendirmeleri beraberinde getirir. Modernlik-Laiklik de böyle bir farklılaşmanın sonucudur "Geleneksel" olandan ayrılınmıştır. Modernlik, sorunların nedeni olarak görülür. Düşünürümüz bu noktada durumun gerçekte böyle olup olmadığını, geçmişle gelecek arasındaki gerilimin giderilip giderilemeyeceğini sorar.

Düşünürümüz bu sorunun yanıtını ülkemizi yakından tanıyan bir felsefeci olan Jochaim Ritter'in eserinden alıntıyla aktarır. J. Ritter'e göre geçmiş gelecek geriliminin çözümü laikliktedir. J. Ritter, modernleşmeyle Avrupalılaşmayı aynı anlamda kullanır. Bu durumda Avrupalılaşmanın tarihi laikliğin tarihidir. Türkiye'de de laikleşme Atatürk devrimleriyle başlamıştı. Hilafetin kaldırılması ve Latin harflerine geçilmesiyle birlikte İslamla olan bağ çözülmüş, daha önce temelinde dinin olduğu ahlaki, yasal düzenlemeler yerine devlet geçmiştir. J. Ritter, böylece laikliğin bütün kurumlarıyla topluma yerleşeceğine emindir. Dirençlerin olabileceğini görür; ancak, bunların değişmez olacağını kabul etmez, tözcü bir yaklaşımdır der. Eğitim politikalarıyla bu direncin en aza indirilebileceğini düşünür.

Düşünürümüz, J. Ritter'in görüşlerine katılmakla birlikte, her toplumun değişiminin kendine özgü olduğunu vurgular. Laikliğin Türkiye'de uygulanacak bir tabanı olup olmadığı sorusuna yanıtı bakımından iki ayrı görüş olduğunu belirtir. Birincisi Tanzımat'la birlikte laikliğin başladığını öne süren görüştür. İkincisi ise düşünürümüzün de katıldığı görüş-

tür. Bu görüşü Taner Timur'dan kaynakla, şöyle açıklar. Osmanlı, klasik çağda dönemine uygun olarak dinci bir yapıdaydı. Sonraları bu yapının bozulması ve yozlaşmasıyla Aydınlanma çağının gerisine düştü. Tanzimat'la gelen Batılı kurumlar Aydınlanma ürünü değil, yöneticilerin Batılılar zoruyla verdikleri kararlardı. Dolayısıyla XIX. ve XX. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı, Batı düzeyinde hiçbir eser verememiş, laiklikle ilgili hiçbir ilerleme kaydedememiştir.

Cumhuriyetle birlikte Atatürk devrimleriyle laiklik kurumsallaşmıştır. Buna karşın sorunlar henüz bitmemiş, toplumca tam anlamıyla benimsenememiştir.

Düşünürümüz, laikliğin içselleştirilememiş olmasının nedenini toplumun henüz hazır olmadığına bağlayanlara karşı çıkar. Ona göre, toplum laiklikle (modernlikle) tanışmıştır. Ancak sorunların olduğu doğrudur. Bu sorunların temelinde siyasetçilerin yanlış tutumları vardır. Hem eğitim hem de diyanet işleri gibi laikliğin temelini oluşturan kurumlar, siyasetçilerin oy hesabı nedeniyle verdikleri ödünlerle, laiklik karşıtlarının eline geçmiştir. Laiklik bugün geniş kesimlerce uygulanmaktadır. Bilinçli bir uygulama olmasa da, eğitimde alınacak doğru kararlarla bu aşılabilir. Laikliğe direnen kesime dini inançlarını rahatça uygulayabileceğini göstermekle de önemli yol alınabileceğini belirtir.

Din, eğer toplumsal ilişkilerimizde davranışlarımızı belirlemiyorsa, düşünürümüze göre sorun yoktur. Aksi durumda sorunlar çıkacaktır.

Laiklik toplumsal yaşamın töresi olmalıdır. Ancak bu hiç de kolay değildir. Bunun nedeni şudur düşünürümüze göre. İnsanların büyük bölümü insanı bir ilinekler toplamı olarak değil de, birtakım değişmez tözlerden oluşmuş gibi düşünürler. Bu özelliklerine aşırı değer yüklerler. Bunun sonucu kendisi gibi olmayana yaşam hakkı vermezler. İşte bu noktada laiklik varsa da ortadan kalkar.

Devletin toplumdaki bir başka işlevi herkesin devlete eşit uzaklığı sağlamasıdır. Homojenliğin sağlanması, Olivier Abel'den alıntıyla, cumhuriyetçi ve demokratik ilkelerin uzlaşmasıyla sağlanır. Birinci ilkeyle, kamu alanından dinsel ve cemaatçi ilişkilerin dışarıda bırakılması sağlanır. İkincisiyle de toplumsal işleyişte dinden uzaklaşma sağlanır.

Düşünürümüze göre devlet, demokrasi ve cumhuriyet ilişkisi şöyle olmalıdır. Devlet yurttaşların gereksinmelerini hakça sağlamak üzere kurulmuş bir örgüttür ve bütün yurttaşlarına eşit uzaklıkta olmalıdır. Din konusunda herhangi bir çabası olmamalıdır. Laiklik de böylece sağlanacaktır. Ancak böyle bir devlet demokratik ve cumhuriyetçi olabilir. Türkiye örneğindeki "Diyanet İşleri Başkanlığı" ise, devletin sorumluluk hissiyle kurulmuş olmasına karşın, bugün beliren farklı dini kimliklerin varlığı nedeniyle toplumsal barışa katkısı kalmamıştır.

Düşünürümüz, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hangi amaçla başlayıp bugün ne duruma geldiğini İştar B. Tarhanlı'nın kitabından yararlanarak değerlendirir.

Türkiye'nin 1 Kasım 1922'de hilafetin kaldırılmasından, 1937'deki Anayasa'ya konan laiklik nitelemesine kadar geçen yasal süreç ele alındığında, yeni bir toplum yaratma düşüncesinin yasalarla sağlanmak istendiği anlaşılır. 3 Mart 1924'te kurulan "Diyanet İşleri Reisliği" ile benimsenen laiklik anlayışına "Türk Modeli Laiklik" denilebilir. Bu anlayışa göre, adı geçen kurum dini yapıları kontrol ederek kamusal alana girmesini engelleyecektir.

Ancak toplumun bir kesimi bu uygulamayı kabullenmemiş, dinin toplum yaşamına egemen olmasını istemiştir. Dini kesimin etkinliğini artırması nedeniyle Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu İslamlaştırmanın aracı durumuna gelmiştir. Böylece devlet eliyle bir Türk-İslam sentezi oluşturulmuştur. Bununla birlikte farklı dini kesimlerin de kendi kimlikleriyle boy göstermek istemeleri sorunları artırmaktadır.

Düşünürümüz bu sorunların çözümünü şöyle görmektedir. Din bireysel alana çekilmeli. İlköğretimdeki zorunlu din eğitimi kaldırılmalı. Devlet bütün dinlere eşit uzaklıkta bulunmalıdır. Dini inanışlarını bireysel alanlarıyla sınırlamalıdır. Bu uygulamalar gerçekleştirilemezse demokrasi totaliterliğe dönüşebilir. Laiklik bu anlamda günümüz toplumunu bir arada tutabilecek tek koşuldur. Barış içinde yaşamanın temel ilkesidir.

Ülkemizde dini tarikatların güçlenmesi, ön plana çıkmasıyla modernliğin temsilcisi olan laik kesimin, bu durum karşısında takınacağı tutum laikliği ne kadar benimsediklerinin göstergesi olacaktır. Laik insan, ilişkilerinde dini ölçü almayan insandır. Toplumsal düzen dine dayalı kurulmamalıdır. Çünkü, dine dayalı devlet bilimsel gelişmeyi, özgür düşünceyi ve değişen koşullara uyum sağlanmasını engelleyecektir. Ayrıca, böyle bir devlet tek inancı öbürlerinden üstün tutacağından toplumsal barış olanağı kalmayacaktır.

Laikliğin bir başka katkısı da çokkültürlülüğü kültür rölativizmine kaymadan sağlayabilmesidir. Çünkü asıl olan kültürel farklar değil birey olarak insandır. Böyle bir anlayışın egemen olması ancak eğitimle sağlanabilir.

Düşünürümüzün başta belirttiği gibi, laiklik kavramının dış dünyada nesnesi olmaması, herkesin onu farklı tanımlamasına yol açar. Kavramı insan hakları ve demokrasi açısından değerlendirirsek laiklik zorunlu bir koşuldur. Laikliğin benimsenmesiyle hem toplumsal sorunlar çözülecektir, hem de insanın kişi olmasının yolu açılacaktır.

1 Betül Çotuksöken, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*. İnsancıl Yayınları, 1998, s. 146.

DEVRİMCİLERİN KENTİ SELANİK

Mustafa TABAK

"1902'de doğdum
doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
*"**

Nazım Hikmet

Selanik'in tarihine bakılırsa Türkiye tarihine, hatta dünya tarihine damgasını vurmuş pek çok devrimcinin (ya da en azından ilericinin) bu kentte doğmuş olduğu görülür. Örnek mi? En başta Mustafa Kemal Atatürk ve Nazım Hikmet...(1)

Atatürk, "*Keşke Selanik'i de Misak-I Milli sınırları içerisine alabilseydik,*" diyerek kentin önemini vurgulamıştır; ama Atatürk'ün bu arzusu gerçekleşememiştir. Çünkü Selanik, emperyalist Batı için de son derece önemlidir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in aktardığına göre:

"*Milli Mücadele henüz bitmiş, ordularımız Meriç sınırına dayanmıştı. Çankaya'da oturuyorduk. Atatürk'ün Selanik'ten çocukluk arkadaşı Nuri Conker dedi ki:*

Paşam, ne duruyorsunuz? Her şey elinizde. Selanik'teki eviniz boş duruyor. Bir sözünüzle orada oturabilirsiniz. Size kim engel olabilir?

Atatürk, hepimizin yüzüne baktı ve şunları söyledi:

Böyle bir hareket bütün Avrupa'yı aleyhimize birleşmeye sevk eder. Büyük bir mücadele iyi bir biçimde sona erdi. Tehlikeli bir maceraya atılamam."(2)

Bilime göre kişinin doğduğu çevre onun kişiliği üzerine ciddi etki yapar. Bununla şu rahatlıkla öne sürülebilir: Selanik bağrından devrimci kişilikler çıkarmıştır... Peki ama neden? Bu sorunun yanıtıyla Selanik'in neden önemli bir kent olduğu ilk elde birlikte gider.

MÖ IV. yüzyıl başlarında "Büyük" İskender'in eniştesi Makedonya Kralı Kassandros, 26 köy ve kasabanın halkını bir araya getirerek eşi Thessaloniki'nin adını verdiği bir kent kurar. Eşsiz konumu ve stratejik önemi kentin yüzyıllar boyunca hareketli ve gözde kalmasını sağlar. Bir yanda Doğu Akdeniz'in ticaret yollarını Avrupa kentlerine bağlayan kent diğer yandan Ege ve Akdeniz'deki canlı trafiğinin önde gelen limanlarından olur. Makedonya Krallığı sonrasında Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları zamanlarında büyüyüp gelişir. Yerli halk tarafından "Kuzeyin Mücevheri" diye anılan Selanik, bugün milyonu aşan nüfusuyla modern bir Avrupa kentidir.(3)

Yukarıdaki sorunun yanıtını daha iyi verebilmek için kendinizi Selanik sokaklarına vurmanız gerekecektir; çünkü bir kentin tarihi öncelikle kitaplarda değil, sokaklarında.. yazılır.. soruları da yanıtları da sokaklarına düşer...

22 Kasım 2006, öğle vakti, Selanik'in Aghiou Dimitriou Caddesi. Ağır adımlarla yürüyorum; çünkü bu cadde üzerinde bulunan, bir devrimcinin, Mustafa Kemal'in doğduğu evi ziyaret edeceğim için heyecanlıyım ve bu heyecanın tadını çıkartmak istiyorum.

Türk Başkonsolosluğu'nun bahçesinde yer alan eve varıyorum. Şirin, güzel bir bahçesi olan, huzur veren(!)... bir ev bu. Ev eşyaları Türkiye'den getirilmiş. Bir duvarına Mustafa Kemal'in karneleri asılmış; "büyük adam" olacağı daha öğrenciliğinden belliymiş... Burada bir şeref defteri var(dı)... Yakın zamanda bir kişi bu deftere yazdıklarıyla egemenler tarafından mahkûm edilmişti. Ben de bu defteri görmek, (duygu ve) düşüncelerimi yazmak istedim, ama defter ortada olmadığı gibi, başka defter de açılmamıştı. Nedenini oradaki yetkililere sorduğumda, "*defterin yargı süreci dolayısıyla Türkiye'ye gönderildiği, bir başka defterin açılmasına da izin verilmediği*" yanıtını aldım. Kâğıttan, kalemden, düşünceden böylesine korkan bir iktidar... ve böyle bir iktidardan "*devrimci*" işler beklemek...

Yine sokaktayım amacım kentin adeta gözetleme kulesi olan Selanik Kalesi'ne varmak. Önümden

Yahudi takkeli (*kippa*) bir adam geçiyor; bu kişi bugün nüfusu binlere düşmüş Selanik Yahudi cemaatinin bir üyesi... XV. yüzyılda İspanya'dan kovulan ve Osmanlılara sığınan Yahudilerin (*sefarad*) en çok yerleştirildiği ve çok kültürlü yapısıyla yerleşmek istediği yer, Selanik oluyor.

XVII. yüzyılda Sabetay Sevi'nin başlattığı, bazılarına göre reformist bazılarına göre "dönek", Sabetayizm hareketi Selanik'teki Yahudiler arasında çok taraftar buluyor. XIX. yüzyıldaysa Yahudi göçmenler Avrupa'dan buraya akıyorlar ve bir bakıma Selanik, Avrupa'nın Yahudi merkezi durumuna geliyor. Yine bu yüzyılda kentin ekonomik refahı artmaya başlıyor ve Selanik yavaş yavaş zenginleşiyor; zaman içinde en parlak çağına ulaşıyor... Ama II. Paylaşım Savaşı kenti solduruyor; neredeyse tüm Yahudi cemaati (aşağı yukarı 50.000 kişi!) Nazi işgalcileri tarafından toplama kamplarına yollanıp katlediliyor...

İlericilikle Yahudilik arasında bir ilişki olduğu öne sürülebilir; örneğin Karl Marks, Albert Einstein... Yahudi kökenli olup da insanlığa büyük katkı yapmış pek çok kişiden yalnızca ikisidir. Örneklere bakılırsa bu sava ne kadar karşı çıkılabilir? Bu savı tartışmak için bu yazının yazarı fazla "küçük"tür ve bu konu bu yazının sınırlarını aşar, ama şu söylenebilir: Cengiz Gündoğdu'nun da belirttiği gibi, Tevrat İncil'den de Kur'an'dan da daha etkileyicidir ve inançla hesaplaşma anlamında, aşılması diğerlerine göre daha zordur; yani Tevrat'ı aşıp da inancın yerine bilimi ya da felsefeyi koyan birinin önünde, düşünsel olarak, aşamayacağı çok az şey vardır.

Osmanlı döneminden kalma evlerin sıralandığı, "Eski Selanik" denilen bölgeden geçerek, daha doğrusu daracık sokakları tırmanarak Selanik Kalesi'ne varıyorum. "Kent ayaklarımın altında artık" diyeceğim ama diyemiyorum; çünkü o, ben onu ayaklarımın altına alamadan gözlerimin içine doluyor... Bir kent düşünün:

Sokaklarından kolları olsun. Ve bu kollar, onu terk edecek erkeğe aşkla sarılan kadın gibi, denize sarılsın, çıksın... İşte Selanik böylesine "romantik" bir kent; insanın Ege Denizi'nin "gel" çağrısı karşısında terk etmekte zorlanıp yaman çelişkilere düştüğü bir kent, Selanik... Bu çelişkiler olabilir mi onun bağrından devrimci kişilikler çıkarmasının nedeni?

Soruna farklı bakanlar da var elbet: Doç. Dr. Ayhan Aktar, Neşe Düzel'in yaptığı söyleşide şöyle diyor: "(...) *Atatürk biliyorsunuz Selanik doğumludur. Bir insanın bir daha doğduğu yere gidemeyecek olmasının yarattığı bir travma vardır. Ve, Cumhuriyet'i kuran kadroların kemiklerine işlemiş bölünme korkusu bu yıllara dayanır...*"(4) Ne de bilimsel bir açıklama!

Kaleden aşağı, kentin kollarında denize doğru iniyorum. "Tekel büfeleri", kahvelerde tavla oynayanlar, sokakta tespih çekenler...

"Burada kendinizi tam anlamıyla Türkiye dışında bir ülkede hissetmenizin olanağı yok" diye düşünürken birden sarkık bıyıklı bir adam dikiliyor yanıma ve kulağıma şöyle fısıldıyor: "Dikkat et! Yunanistan'dasın!!! Düşman toprağında!!!" Bir bebeği annesi pusetle gezdiriyor, bebek gülümsüyor bana, ben de ona ve annesine "*Kalimera*" (merhaba) diyorum, aynı yanıtı alıyorum...

Denize kavuştum sonunda. Deniz kenarına inşa edilmiş, Selanik'in simgesi, Osmanlı döneminden kalma Beyaz Kule'nin önündeyim. Bu kulenin geçmişi hiç de beyaz değil; tutsaklar buraya kapatılırmış... İşkencesi de cabası; deniz kenarında tutsak olmak!

İzmir Kordon'un neredeyse aynısı, Selanik Kordon'da yürüyorum. Burada lüks konutlar, barlar, kafeler... yan yana dizilmiş. O kafelerden birine girip garson kıza, Aristoteles Meydanı'nın yerini soruyorum. Laf aramızda, Selanik'in kızları çok güzel... Kızın kocaman gözlerinde Ege, benim kafamda Anadolu. Gözlerinin içine bakarak, "*Helene, hazırlan, Troya'ya kaçırıyorum seni,*" diyorum. O, kızıl saçlarını örmeye başlar başlamaz Zeus, Olimpos'tan yıldırımlarını yağdırmaya başlıyor...

Akşam üzeri, Aristoteles Meydanı. Aristoteles MÖ 384'te bugün Selanik'in kurulu olduğu bölgede, Makedonya'da doğmuş. Bununla burada, bugün Balkanların en iyi üniversitelerinden, Aristoteles Üniversitesi (1925) kurulmuş... Bu meydanın ıkı yanında kafeler var. Ve bu kafelerde çoğunlukla *frappe* (bir çeşit buzlu kahve) içiliyor. Bu yazının yazarı da bu kafelerden birine, Aristoteles heykelinin tam karşısındaki kafeye oturdu. Ve *frappe*'sini yudumlarken soruyor: "Buradan başka devrimci çıkar mı?"

Selanik'te doğru düzgün bir kitapçı yok. Ve kafelerde *frappe* içip saatler harcayan Selanık halkının az okuduğu kolaylıkla söylenebilir. Diğer taraftan Yunanistan'ın her yerinde olduğu gibi Selanik'te de pek çok Avrupa Birliği yatırımı var, bu da bir rahatlık ve haylazlık getirmiş...(5)

Bu yazının yazarı gördüğü manzarayı "kitap okunmayan ve yan gelip yatılan bir kent'ten 'devrimci' kişiler çıkmaz" diye yorumlarken karşısında üç tanıdık ve güzel insanın belirdiğini görüyor ve onlara el sallıyor...

Aristoteles Meydanında durmuşlar
Aristoteles
Kemal
Bir de Nazım

Önce Aristoteles gitti
Sonra Kemal
En sonra da Nazım

Aslında hepsi burada
Metafizik bir Nutuk değildi
Onların İnsan Manzaraları

RÜZGARIN KALMADI

rüzgarın kalmadı buralarda, mevsim değişince
yeniden esmelisin bu yana
yaprakların hışırtısını duymak istiyorum
rüzgarın kalmadı buralarda pencere pervazında
soluksuz aldı sardunyalar
cam güzelleri

rüzgarın esmiyor yavan kaldı
tende ürperti
kavruk göğsümde hırıltılı bir ağrı
soluğum rehin alınmış kendinde

vücudumda çatlayan
sancılı gözyaşlarıyla anılar...
ellerim yosun tutmak istiyor, nedense

rüzgarın esmiyor buralarda.
en zayıf gün ışığı
kurutuyor dalda yaprağı
özsu dermansız
tırmanmıyor yukarı
mevsim değişince
yeniden esmelisin bu yana
yol almak istiyorum yeni kıyılara

savruk saçlarım yeşeren gözlerim
esmeliyim seninle...

rüzgarın kalmadı buralarda
uçuşmuyor içimin etekleri
çık gel
gel de şişsin yelkenlerim
dalgaların köpüğünde
sancım var gitmeye

Kemal BOLAT

* Şairin "Otobiyografi" isimli şiirinden; şiirin tamamı için bkz. Nazım Hikmet, *Son Şiirleri (1959-1963)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 104-6.

Dipnotlar

1. Örnekler saymakla bitmez: Sabiha Sertel, Afet İnan, Hasan Tahsin, Macit Gökberk, Cahit Arf, ve bu yazının yazarının büyük dedesi, Atatürk'ün mahalle arkadaşı, yakın çevresinde "Modern Hafız" olarak bilinen, Mustafa Alım.
2. *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1941.
3. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Arkas News*, Nisan 2005.
4. *Radikal*, 24 Aralık 2001.
5. Dahası da var: "(...) *Selanik'te beton, Bizans tuğlasını yutmak üzere. Hatta yutup sindirmiş bile. Güzelim kiliseler sıkışıp kalmış modern yapılar arasında. Çağımızın "mülk edinme hırsı", emlak ve arsa tacirleri, yeni zenginlerin "yeni"ye duydukları merak iyice hırpalamış eskiyi, onu yerinden kovmaktansa bir köşeye sindirip yok etmeyi, daha doğrusu yok saymayı yeğlemiş* (...)" (Nedim Gürsel, *Milliyet*, 19 Şubat 2006)

Kaynak

Meropi Anastassiadou, *Selanik 1830-1912*, çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

2 Nisan 2007

Sabah güzel başladı. İnsancıl'a geldiğimde Rabia'nın bıraktığı frezyaları buldum. Hem baharı çağrıştırıyorlar, hem de iç açıcı kokuyorlar. Güzel kokular içimi sevinçle doldurur. Temizliği, aydınlığı, ince duyguları anımsatır.

Meryem Oruç'un kitabı için bir giriş yazısı hazırlayacağım. Şiirlerini yeniden gözden geçirdim. Nesnelerle ilişkisini sevdim. Değiştiren bir gözle bakıyor nesneye. Sözgelimi "Soğan" kabuğundan çıkamayan insanın beklerken uykuya teslim olacağını ne güzel anlatıyor. Soğan açığa çıkamamış yaratıcılıktır. Soğan edilgindir, bekleyendir. Soğan dokunulmayı beklerken uyumayı sürdüren çağımız insanının körlüğüdür. Kör insan yaratıcılığını görünür kılamaz.

"*Soğan utanır kokusundan / Kabuğuyla uyur / Dokunan birilerinin / sevinciyle kıpırdar. / Kaçsa da dokunan / sevincine etini / yedirerek dirilir. / Beklerken / beklerken / uyur. / Dokunma özlemiyle.*"

3 Nisan 2007

Güneşli bir gün olmasına karşın üşüyebiliyor insan. Güneşle birlikte üşütebilmeyi ancak doğa başarabilir. Ne güzel.

11 Nisan 2007

Ben örtülerinden soyunmuş çıplak bir insanım. Bu çıplaklık yaralanmaya, başkalarınca incitilmeye karşı bir savunma mekanizması da oluşturdu. Otomatik bir davranış biçimi. Sözgelimi insani ilişkilerde sahteliği kaldıramıyorum. Çabuk kırılıyorum. Yüzüme gülenin sahte olduğunu anladığımda birdenbire buz gibi oluyorum. Artık o kişiyle sıcak ilişkim yerini soğuk, mesafeli bir ilişkiye bırakıyor. İlişki canlılığını yitiriyor. Çok yakınımda sahtelik istememeyi de hakkım sayıyorum. Her zaman olduğu gibi ya hep, ya hiç. Ortasını sevmem. Orta karar güzel değil. Bu nedenle ben kendini olduğu gibi ortaya koyan, doğrusunu, yanlışını gösterenleri severim. Kandırmadıkları, kendilerini başka biçimde göstermedikleri için.

Orta karar güzel değil diyen Yevtuşenko'nun o şiirini bulup yeniden okumalıyım.

13 Nisan 2007

Pamuk, benimle aynı saatte öğle uykusuna yattı. Perdeyle pencere arasında kendine yer açtı. Kimsenin onu rahatsız etmeyeceği biçimde yerleşti oraya. Pamuk kim mi. Pamuk bir kedi. Dişi. Her yıl üç dört kez doğuruyordu. Her doğumda beş ya da altı yavru. Sonra onları beslemek için didinip duruyor. Onu kısırlaştırdık. Gülay veterinere götürdü. Pamuk'la tanışalı sekiz yıl oldu. İnsancıl'ı Cağaloğlu'ndan Beyoğlu'na taşıdığımızda tanıştım onunla. İnsancıl'ın arka balkonunda başladı ilişkimiz. Annesi yabani, hiç sevilmemiş bir kediydi. Yaklaşılınca hemen tırnak atmaya hazır. Onu sevilmeye alıştıramadım ama Pamuk'la kardeşlerini alıştırdım. Zıpır ve Zilli yok şimdi. Pamuk yaşadı. Pamuk akıllı bir kedi. Aç kalmaz. Kuş avlar, yavrularına bakar. Yiyecek seçmez. Ne bulursa yer. Şimdilerde biraz kapris yapıyor. Olacak o kadar. Bunca yıl sonra hakkıdır artık.

Ben Pamuk'la konuşurum. Güzel sözcükleri anlar Pamuk. Sevildiğini bilir. Ona ritimli seslenirim. Pamucuk da pamucuk güzel pamucuk, artist pamucuk, cici pamucuk, pamuk pamuk güzel kız, tatlı kız...

Pamuk'la aramızda özel bir ilişki var. Benim odama gelmesi sevinmesi için yeterli. Yerde debelenir, koltukların tepesinde dolanır. Pamuk benim dilimi anlar. Daha yeni tanıştığımız günlerde toz alma püskülüyle oynuyordu. Püskülü uzağa bir yerlere götürmüştü. Pamuk onu getir, dedim. Biraz sonra ağzına almış, getirdi ayaklarımın dibine bıraktı. Miyav, dedi. Teşekkür ettim. Söylenir kimi zaman, bas bas bağırır. Nerde kaldın, geciktin, oysa benim karnım acıktı, der.

Pamuk'la beraber yaşlanıyorum ben de. Kedilerin yaşı bizimki gibi hesaplanmıyor. Onlar bir yılda birkaç yaş birden alıyorlar. Sokakta yaşamak kolay değil. Bir yılda beş yaş alıyorsa kırk yaşındadır. Kim bilir belki de kırk beş. Pamuk siyah beyaz bir kedi. Başının üstü, kulakları siyah. Sırtının kuyruğa yakın kısmı ve kuyruğu da siyah. Bunlar dışındaki her yeri beyaz. Beyazı daha fazla.

17 Nisan 2007

Kadınlardan düşlerini anlatmalarını istemiştim. Soru şuydu. Yaşadığımız toplumda sorunlarımız olduğuna göre acaba nasıl bir ortamda kendimizi iyi duyabiliriz. Nasıl bir toplumda yaşamak ister kadın. Düşlerinde neler var. Pazar günü bu konuda konuşuldu.

Konuşmalardan ortaya çıkan sorun şu. Kadınlar sorunlarla o kadar iç içe yaşıyorlar ki düş kurmakta

zorlanıyorlar. Sorunların ötesine geçip bir başka yaşam düşü kuramıyorlar. Nasıl bir dünyada yaşamak istediklerini anlatmayı denerken aslında kendilerini, yaşamalarının önünde engeller oluşturan sorunları dile getirdiler. Benliklerini yaşayamama kaygısı, derinde yatan varolma isteği.

Kadınların sorunlarını şöyle anlatabilirim. Bekaretin sorun olmaktan çıkmasını istiyorlar. Bekaretin sorun olması demek toplumsal zihniyetin kadının varlığı üzerinde hak iddia etmesini işaret ediyor. Bu zihniyet kadının özgürlüğünü engelliyor, ona sınırlar koyuyor. Bu sınırları kadının sorgulamadan kabullenmesini istiyor. Binlerce yıllık köhnemiş anlayış kadını bağımlı kıldığında sorunları çözeceğini sanıyor. Bekarete eklemlenen bir başka sorun töre cinayetleri. Birilerinin kadını cezalandırma hakkını kendinde görmesi. Bu, öldürüm hakkını kendinde gören zihniyet bile tek başına irkiltici bir etki bırakıyor kadında. Bu irkiltici etkiyi dile getiremediğinde bile kadın derinde yatan nedenlerin sonuçlarını görüyor. Bu sonuçları etinde duyuyor.

Kadınlar akşam eve dönerken gecikirlerse tedirgin oluyorlar. Başlarına neler gelebileceğini biliyorlar. Tecavüz, gasp, kap-kaç... akla gelebilecek her tür tehlike. Sokaklar kadın için tekin değil. Gece eve geciktiğimde kalabileceğim yerler olmalı dedi içlerinden biri. Haklı olarak korkuya teslim olmamayı istiyor Sinemaya gitmeyi, müzik dinlemeyi, tiyatroya, yemeğe gidebilmeyi isterken varlığını koruyabilme kaygısı taşımak kadının sırtındaki yükün ağırlığını gösteriyor. Kendi seçimlerini yaparken toplumsal zihniyetin ona yardımcı olmayacağının bilincinde. Bu durumun değişmesini istiyor. Eve gecikince kalacağım yerler olduğunu bilmeliyim, diyor.

Erkeklerle ilişkilerinde eşitlikçi davranışlar istiyorlar. Kişisel gelişimlerine engel olmayacak, daha doğrusu bu gelişime katkı yapacak erkekler. Üstelik kendi alanlarını koruyabilme kaygısıyla ayrı evlerde oturmak gerekir diyenler de oldu. Bunun anlamı kadının erkeğe güven duymaması. Bir süre sonra erkek kendi alanına kolaylıkla girebilir. Neyse aynı evde yaşamak sorun çıkartmıyor diyenler de vardı.

Açıkçası kadın sevilmenin bedeli olarak engellenmek istemiyor. Sevecek, sevilecek diye dayak yemeyi, yasaklarla karşılaşmayı, hırpalanmayı hak etmediğini biliyor. Erkek de nitelikli birliktelikler yaşayabilmek istiyorsa kendine dönüp bakmayı unutmamalı.

18 Nisan 2007

Azra Erhat, *İlyada*'da tanrılar dünyasını anlatırken, "*ama şiir yoluyla akıl yolu birleşmemiş*" diyor. Yedinci yüzyıl İonya'sında doğaya bakmakla kurulan gerçekçi düşünüş tanrı efsanelerini hiçe saymıştır. Buna karşın Homeros, Pindaros, Aiskhylos ve Sophokles, anlattıkları tanrı dünyasının ve efsane geleneğinin gerçekliğine inanmış kişiler. Yeni efsaneler yaratırken, eski efsanelere yeni biçimler vererek bu geleneği zenginleştirmişler. Böylelikle dinlerine hizmet ettiklerine ve topluma borçlarını ödediklerine inanmışlar. O dönemde bu masal dağarcığı destan, lirik şiir, tragedyada yenilenerek sürmesine karşın şiir ve felsefe ayrı yollar tutmuş. Platon, Homeros'u ciddiye almamış, ideal devletinde ona yer vermemiş.

Felsefe kendine yol açarken belki de imgelerle örülmüş bu masal dünyasını dışta bırakmak zorundaydı. Bu dışlama siyasi bir tutumu da içeriyordu.

19 Nisan 2007

Dün Malatya'da Hıristiyanlığı anlatan kitaplar basan Zirve Yayınevi'nde üç kişi katledildi. Şimdi yine kimi görüşler havalarda uçuşacak. Katiller yakalansa bile bu yeterli değil. Kişileri cinayet işlemeye yönlendiren zihniyet önemli. İnsanlığı kin ve nefretle birbirine düşman kılan bu öldürüm zihniyetiyle mücadele edilmedikçe katillerin yakalanmasının bir anlamı yok. Yeni katiller sırada bekliyor. Şiddet kültürü şiddeti doğuruyor, besliyor sonra da sokağa salıyor. Şiddetten kimler besleniyor ona bakmalı.

23 Nisan 2007

Bu akşam seminerlerden sonra Baha'nın evine gideceğiz C.G.yle. Özgüç, Medet, Burcu da orada olacaklar. Doğum günü hediyelerimizi aldık. C.G.nin maskeli bir şakası da olacak. Kendine korkunç görünümlü bir maske aldı. Yarın, Salı Şiir Atölyesi'ndeki arkadaşlarıyla belki de ona 23 Nisan çocuk şiirleri okuruz. O, bugün kendimi kurtardım diye sevinsin bakalım.

25 Nisan 2007

Sözcüklerin anlamlarını ters yüz etmek istiyorum. Şu ana dek mizahi şiirler yazabileceğimi düşünmemiştim, ama kimileyin kendi ciddiyetimden sıkıldığım oluyor. Sözgelimi Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanlığına aday olmadı, ama yerine Abdullah Gül'ü önerdi. Toplumun protestosu yerinde duruyor oysa. Sorun, Türkiye'nin yönetimini bütünüyle AKP'ye bırakma korkusundan kaynaklanıyor. Tayyip Erdoğan ya da Abdullah Gül, değişen bir şey yok. Ne komik yeni bir karar alıyormuş gibi yapıp güya toplumun gerilmesi önlenecek. Özenle gizlenen isim sonunda açıklandı. Bakalım neler olacak. Türkiye bu sorunu nasıl çözecek. Sırada mitingler var.

27 Nisan 2007

Bugün Meclis'te cumhurbaşkanlığı için oylama yapıldı. İlk oturumda Abdullah Gül seçilemedi. CHP, Anayasa Mahkemesi'ne başvuruyor.

Daha birkaç gün önce yeni katiller sırada bekliyor diye yazmıştım. YÖK Başkanı Teziç'e bir suikast girişimi oldu. Teziç'i sıkı güvenlik önlemleri sayesin-

de kurban vermedik. Umarsız yoksul gençler, potansiyel katil olarak seçilip kullanılıyor. Kimsesizliğin, cahilliğin, yoksulluğun bedelini kandırılarak ödüyorlar. Katillerin de kurban olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Kapitalizm insanı zavallılaştırıyor.

Öğleden sonra Emine üç öğrencisiyle geldi. Şiir üzerine, atölyedeki çalışmalar üzerine söyleştik. Okulda bir dergi çıkaracaklarmış. Ceren, Seren, Merve pırıl pırıl bakışlarıyla geleceği duyuruyorlardı. Aydınlık, ışıl ışıl...

28 Nisan 2007

Dün gece geç saatte Genelkurmay Başkanlığı laikliğe vurgu yapan bir bildiri yayınladı. Bildiri hükümette şok etkisi yaptı. Televizyonlarda yorumlar, yorumlar...

Canım yazmak istemiyor.

30 Nisan 2007

Sabah telefonda bir tanıdığımla konuştum. Bir kadınla. Nasılsın iyi misin, çocuklar nasıl, dedim. Onun yanıtı içimi acıttı. Çocuklar nasıl demeyle bana hemen şu yanıtı verdi. "*Amaan hepsi bir erkek kesildi başıma.*"

İrkildim. Nasıl yani çocuklarının da bir erkek kesilmesi. Erkek imgesi onda neyin dışavurumu.

Konuştuğum kadın bir ev kadını. Yaşamı kocası, çocukları ve akrabaları arasında dolanırken geçiyor. Olasılıkla kadınlığını bile anımsamıyor. Kocasının ona iltifat ettiğini sanmıyorum. Yalnız kocasının akrabaları onu övüyorlar. Kocayı, beş çocuğu ve evi başarıyla yönettiği için. Onu onore eden tek şey belki bu övülmedir. Bir de çocuklarının iyi olması. Yaşamı boyunca kendisi için bir şey yapmadı. Ona bu olanak verilmedi. Ya da şöyle söyleyeyim, ona kendisi için yaşaması gerektiği öğretilmedi. Bir koca ve ekonomik durumu iyi bir evlilik mutlu olmak için yeterlidir derler. O da yaşadığı ortamın etkisiyle herkesin doğru bellediği bir yaşamı seçti. Kendisi için yaşamayı aramak yerine varlığını bir erkeğe teslim etti. Şimdi evde sıkılıyor olmalı. Bu nedenle, "*Amaan hepsi bir erkek kesildi başıma,*" dedi.

Yaşamı boyunca kendi benliğini anımsamayan bir kadının feryadıydı bu. Erkek imgesi onda gece gündüz hizmet etmek zorunda olduğu bir gücü çağrıştırıyor. Yaşamı onu memnun etmek üzerine kurulu. Hep bir erkeğe hizmet ederek yaşanmış bir ömür, erkekle beraber çocuklarına da hizmet veren biri konumuna düşürmüştü onu. Kendisi için yaşamayı unutmuştu. Şimdi de çocuklarının beklentilerini karşılamak zorunda duyuyordu kendini ve bundan bıkmıştı.

Derinde uyuyan benlik çırpınıyor. Anlamıyorsunuz siz, aslında ben de varım. Benim de isteklerim, beklentilerim var, ben de yaşamaktan tat almak istiyorum. Ağacı, çiçekleri, ırmakları, denizi, insanları sevmek, yaşam karşısında kendimi sınamak istiyorum, diyor.

GÖÇ

Bakır tencerede dönen
Tahta kaşık sesi
Yankılanıyor yirmi yıl öncesinden

Göçtür bu ses
Yoldur
Dağların...
Dağların ötesidir.

Altmış yaşında
Yetmiş yaşında
bir kadındır bu ses
Bir kenar mahallede
Ankara'da kale dibinde,
İzmir'de Kadifekale'de
İstanbul'da Esenyurt'ta.

Özlemdir bu ses
Şimdi kuruyup gitmiş
Erik ağacına.

Özden ÖZÜTEMİZ

Kimse duymuyor onu. Ötelerden Engels'in sesi gümbürdüyor. "*Analık hukukunun çökmesi, kadın cinsinin dünya tarihindeki yenilgisi olmuştur. Erkek evde de yönetimi almış, kadın aşağılanmış, köleleştirilmiş, erkeğin isteklerinin kölesi ve yalnızca çocuk yetiştirme aracı olmuştur. Kadının bu onur kırıcı durumu, özellikle kahramanlık çağında ve daha da çok klasik çağda Yunanlılarda açıkça görüldüğü gibi, allanıp pullandı ve gözlerden gizlendi. Bazen hoş biçimlere sokuldu, ama asla ortadan kaldırılmadı.*

Erkeklerin artık yerleşmiş olan mutlak egemenliğinin ilk etkisi, o zaman ortaya çıkan ataerkil aileye geçiş döneminde kendini gösterdi." (Marx, Engels, Lenin, *Kadın ve Aile*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2002, s. 18.)

Aslında kocasının akrabaları onu evini bile yönetemediği için övüyorlardı. Bir köleydi, mülkiyeti kocasına aitti, üstelik bunu bilmiyordu.

İNSANI TANRI, TANRIYI İNSAN YAPAN... ESİN PERİLERİ

Nalan ÇELİK

Ilkçağ yazınında esin perileri (Musalar) tanrısal bir varlık olarak karşımıza çıkar. Yunanca "*mousa*" Latince "*musa*" diye adlandırılır. Musa yalnız şairlere şiirler esinleyen bir peri değildir. Adının kökeni kimliğini açıklar. "*Mousa*" Yunanca akıl, düşünce, yaratıcılık kavramlarını içeren "*men*" kökünden gelir. Zeus'un Musaları üretmek için birleştiği Titan tanrıça Mnemosyne'nin adında, Zeus'un kızı ve Olympos'un on iki tanrısından biri olan Athena'ya gebe kalan Metis'in adında da aynı kök vardır.

Kaba güçleri yenip başa geçen Zeus'un ilk işi düzenli ve ölçülü oldukları oranda yaratıcı güçleri benimsemek olmuştur. Musalar bu gücün ürünü ve simgesidir. Bu güç tanrıda olduğu kadar insanda da vardır. Zamanla Olympos tanrıları insanüstü doğa güçlerinden uzaklaşıp insana yaklaşmayı amaç edindiklerinde, benimsedikleri bir güçtür. Musaları insan ve tanrı arası bir varlık olarak düşünebiliriz. İnsanı tanrı, tanrıyı, insan yapar Musalar. Sayıları dokuz olan Musaların yetki alanları çağlara, şairlere ve sanat türüne göre değişir.

Homeros'un (MÖ VIII. yy.) iki destanının (epik şiir) ilk dizeleri... Musalara sesleniş ile başlar. *İlyada*'nın ilk dizesi şöyledir... "*Söyle, tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle.*"(1) *Odysseia*'nın ilk dizesi de şöyle başlar... "*Anlat bana, tanrıça, binbir düzenli yaman adamı.*"(2) Homeros'un tanrıça olarak seslendiği... söyle, anlat dediği tanrıça dokuz Musadan biri olan, destan şairleri ve lirik şiirlerin yetkilisi Kalliope'dir. Homeros ancak sen söylersin, sen esinlersin, ben aracılık yapar, seninle tanrılaşır ve yazarım der bu başlangıç dizeleriyle.

Hesiodos'a (MÖ VII.yy.) geldiğimizde, coşar Musaları anlattığında. Helikon Dağı'nın yamaçlarında sürülerini otlatan bir çobanken "*dünyanın yüz karası zavallı bir yaratık*" iken Musalar onu görür, çiçek açan bir defneden kopardıkları bir dalı ona asa diye verir. (*Theog.* 31 vd.)... "*Sonra tanrısal sesler üflediler içime / olacakları ve olmuşları yüceltmek için / ve hele övmek için kendilerini / her söylediğim destanın başında ve sonunda*"(3) Hesiodos'un 1022 dize, beş bölümden oluşan evrenin oluşumunu anlattığı eseri *Theogonia*'sında ilk bölüm, şairin Musalara yalvarışıdır. Homeros'un dönemi, kahramanlık çağı bitmiştir artık, Hesiodos ve "*Demir Çağ*" başlamıştır. Krallık yerine aristokrasi egemendir. Homeros'un epik şiirleri günlük yaşamı ve sorunlarını karşılamaz. Artık didaktik (epos-öğretici) şiir başlamıştır. Hesiodos günlük yaşam sorunları için tek Musadan değil dokuz Musadan birden yardım ister. Esinsiz bir şey yapamayacağını düşünür, o bir insandır. Tanrıların aracısı esin perileri olmadan güçsüzdür. Çünkü şiirin alanı, yaşamın alanı, sorunlar çeşitlenmiştir. Hesiodos Musalardan aldığı güçle insana yardım edecektir. "*Açlık hep işsiz kişinin yoldaşıdır / Ne tanrılar sever çalışmadan yaşayanı, / Ne de insanlar, eşek arılarına benzer mizaçça, faydasız olan.*"(4)

MÖ 630-565 yıllarına geldiğimizde karşımıza onuncu esin perisi Sappho çıkar. Lirik çağla birlikte, şairler kişisel sorunlarını anlatmaya başlamıştır. "Ben" dili ortaya çıkar, hatta kadın sorunları. Sappho "Gelin Türküsü" şiirinde şöyle seslenir: "*Kızlığım / ah kızlığım / Nereye gideceksin / seni yitirdiğimde?*"(5) Kızlık zarı yüzünden boşanan, kapı önüne konan, öldürülen bunca kadın varken Sappho'nun şiiri günümüz için bile kimilerince erotik, ürkütücü, bana göre de evrenseldir. *Adım Hiç Unutulmayacak* adlı kitabının son şiiri şöyledir. "*Yakındığım yok / Bir düş değildi / Esin Perilerinin / bana bağışladıkları zenginlik: / ben ölsem de, adım hiç unutulmayacak.*"(6)

Sappho öznelden nesnele ulaşır. Onu esinleyen yakın çevresindeki insan'dır. Esin perileri ya da tanrılar insan için, insana yardım için vardır.

İnsandan İnsana Uzanan Yol... Yaratma Süreci

XX. yüzyıl, 1941 yılına geldiğimizde Musaları unutmayan Paul Eluard şöyle söyler. "*Şair esinlenenden çok esinleyendir.*"(7) Özgürlük şiirinin yaratım sürecini anlatır. "*Böylece sevdiğim kadın kendisinden daha büyük bir isteğin simgesi oluyordu.*" Şairin sevdiği bir kadın vardır. Şiir yazmak için ondan esinlenir. Ama yetmez bu esinlenme. Paul Eluard devam eder, "*Onu en yüce esinimle karıştırıyordum. Bu sözcük, özgürlük sözcüğü, bütün şiirde, çok ba-*

sit, çok güncel, çok ciddi bir isteği, işgalciden kurtulma isteğini ölümsüzleştirmeyi amaçlıyordu."(8) Paul Eluard'ın sevdiği kadına yazdığı aşk şiiri, özgürlük şiirine dönüşür. Şair, okul defterlerinde, sıralarda, ağaçlarda, kumlarda, karlarda, askerin silahlarında, kralların taçlarında... özgürlük sözcüğünün gücüyle uzun bir yürüyüşe çıkar ve bizleri esinler.

Şimdi de XXI. yüzyıla, 2007 yılına gelelim. Mitolojideki esin perileri unutulmamıştır, anımsanır. İnsanlığın yaşamı anlamlandırma ve yaratma süreçleridir onlar. Artık bizi esinleyecek Musalar değildir. Sabah erkenden oğlunu okula gönderip aceleyle işine yetişmeye çalışan kadındır. Yolcuları tıklım tıklım aracına doldurup, yerli yersiz frene basan minibüs şoförüdür. Ayakta, itiş kakış, uyku mahmuru işe giden insanlardır bizi esinleyen. Korna sesleri, insan sesleri, simitçi, kâğıt mendil satan çocuk, kreşe bırakılacak bebek, dilenen yaşlı kadın, el ele tutuşmuş sevgililer, zamansız çiçek açmış erik ağacı, kar beklerken kaldırım kenarındaki papatyalar, gelincikler... yaratım tüm bunların bağlantılarında... yaşamdadır. Esin perilerine gereksinim yoktur artık. İnsandan insana uzanan hiç bitmeyen bir yoldur yaratım.

Yaratıcılığı sahte biçimler ve yüzeysel estetizm olan yaratıcılıkla, otantik biçim, yani yeni bir şeye varlık kazandırma sürecini ayırmalıyız. Bu ayrım sanatçı ve felsefecilerin yüzyıllardan beri belirginleştirmek için uğraştıkları bir konudur. Platon şair ve sanatçıları gerçekliğin altıncı halkasına indirir. Sanatçıların, gerçekliğin kendisiyle değil sadece görünüşleri ile ilgilendiklerini söyler. Bezemecilik olan sanattan, yaşamı güzelleştirmenin bir yolundan, suretlerle ilgilenmekten söz eder. Daha sonraları yazdığı *Symposium* adlı eserinde gerçek sanatçılarla neyi kastettiğini açıklar. "*Yeni bir gerçekliğe yaşam verenlerdir sanatçılar.*" İnsan bilincini genişleten bu kişilerdir. Onların yaratıcılığı, insanın dünyada kendi varlığını meydana getirişinin en temel görünüşüdür. Yaratıcı süreç nevrotikliğin sonucu olarak değil, duygulanımsal sağlığın en yüksek derecedeki betimi, normal kişilerin kendilerini gerçekleştirme edimlerinin bir dışavurumu olarak kavranmalıdır. Yaratıcılık, sanatçının olduğu kadar bilim insanının, estetiğin olduğu kadar düşünürün emeğinde, bir annenin çocuğuyla ilişkisinde görülmeli, çizilip sınırlandırılmamalıdır. Rollo May yaratıcılıkta dikkati çeken ilk şey bir karşılaşma olmasıdır der... şöyle devam eder. "*Sanatçı resmetmeyi amaçladığı bir kır manzarasıyla karşılaştığında ona bakar, onu şu ya da bu açıdan gözler. Onun içine emildiğini, yutulduğunu söyleyebiliriz. Ya da soyut ressamların durumunda olduğu gibi karşılaşma, sonradan paletteki göz alıcı renklerde ya da tuvalin katı cezbedici beyazlığında kendini dışa vuracak bir fikirle, bir iç hayalle olabilir.*"(9)

Yaratıcılık yoğun bir farkındalık, bilinç artışı ve bilinci yoğunlaşmış insanın kendi dünyası, ardından dış dünya ile karşılaşmasıdır. Bu da yaratıcı sürecin başlamasıdır. Ürkütücüdür, çırılçıplak kendimizle ve dünyayla karşılaşmak. Bu bir seçim gerektirir, seçim özgürlüktür. Özgürlük eğlence değil, zorunlulukların ve sorumlulukların bilincinde olmaktır. Önceden belirlenmiş ilkeler gerektirir.

Sanatçı

Bundan böyle yaşamın kıyısında kalmayı seçeriz. Tüm amaç çoğunluğun, giysili olanların, sömürenlerin bize giydiremediği... çıplak bedenimizle, güneşe dokunmaktır. İşte o zaman güneş bizi giydirir. Tek kaynağımız odur. Yaratım süreci kendimizle ve yaşamla oyun oynamaktır. Bunun için hep çocuk kalmak, arada bir ya da uzun süredir unuttuğumuz içimizdeki çocuğu anımsamak, geri çağırmak gerekir. Arınmış bedenimiz, düşüncelerimiz yaratıcılığımız... giysili gibi görünen, güneşe dokunamayacaklara, çıkarcılara, korkaklara... tanıklık eder, yazarız. Şenol Yazıcı'nın "Hadi Geri Gel Yüreğim" adlı şiirine bakalım: "*Uzun kirpiklerini akıtarak, -Yüzün nasıl olur bilir misin o an?- / Kaşların altından öyle ıslak ıslak / Bin yıl öper yüreğinde yüzünü insan, öyle bak. / Hadi geri gel yüreğim. / Dört yan kör, kral çıplak. / Bir sen görürsün, bir bilen sen. / Yeter mi yüreğim? / Yettir, uyan içimdeki çocuk, / uyan, öyle bak.*" (10)

Hocam Cengiz Gündoğdu yaşam ve yaratıcılık sürecini anlatırken şöyle söyler: "*Ben yüz metre koşucusu değilim, maraton koşuyorum.*" Cengiz Gündoğdu'ya göre yaratıcının kuram ve eylem birliği önemlidir. Kimileri ben de maraton koşuyorum der ama bu sözdedir ya da yarattıklarında. Yaşamında ise yüz metreyi bile göğüsleyemez. Yazılı ve görsel basında herkesin gönlünü okşayarak ödüller alır, salınıp durur. Ustam Berrin Taş'ın yaşam ve yaratıcılık sürecine bakalım "Engelli Koşu" şiirinde. "*Gözyaşlarım kurudu / ellerim ağlıyor / ellerim / aşkla sarılıyor / geleceğe / dikenli taşlı yollarda / parçaladım / parmaklarımı / sözlerim ağlıyor / ağlıyor / engellenin üstünden atlarken / uzun koşucu / bir engel / bir engel daha / bir engel / bir engel daha / dikenli çalılar arasından / ilerliyorum / gündoğumuna.*"(11) Berrin Taş için yaşam ve yaratım engelli, hiç bitmeyen bir koşudur. Kadındır, koşusu daha da zorludur. Kadın; yarışa hep onlarca adım geriden başlatılmış, başlamıştır. Amaç gündoğumuna ulaşmak, güneşin ilk ışıklarına dokunabilmektir; insan için.

Yolun Sonu... Kırmızı Papuçlar

Yaratım sürecini anlatırken, yaşamın kıyısında kalabilmek, uyanan hiç uyumayan bir yürekle bakabilmek, ardından görebilmek... Şenol Yazıcı'ya göre, korkusuzca "*Kral çıplak!*" diyebilmektir. Cengiz Gündoğdu'ya göre yaratım bir "*maraton*", Berrin Taş'a göre de "*engelli koşu*"dur. Kemal Özer'e göre nedir. "Yolun Sonu" adlı şiirine bakalım.

"Yolun sonu, dalgalar bir ileri bir geri, geminin bordasına / yaklaşıyor mu belli değil, uzaklaşıyor mu kıyıdan / bizi de alıp gidecek mi dönecek mi yoksa / Bulunduğumuz yere geldi yol, kuşkuyla beklediğimiz / serpilen tohumlara bir türlü yönelemeyen kuşlar gibi / bir ileri bir geri, dalgalar yüklendikçe, bir ileri bir geri / Sis çanı, herkesi bulunduğu yere, beni kendime / duymuyorum sallandığımı artık gemiyle birlikte / getiren sis çanı, bir başına kalmanın kaynağına / Yol durdu, yeni bir adım yok, durdu benim için / kendimi gördüm, yolun sonu, kuşkuyu söyleyememem / orda mı kalacak her şey, yürüyüp gidecek mi yoksa / Yokladığı yerdeyim, söyleyemem kuşkuysa serpilen / ben değilim, kendimi yendim, kim bilir ne zaman / geçerim akıllarından bir daha suyun ve rüzgârın / Bir söz diyeceksem, sesimle değil de duruşumla / sözüm doğaya olsun, dirilten yalnızlığına doğanın / anacaksa beni duruşumla ansın yolun sonunda / Yol durdu, ben durmadım, kendimi buldum, / ömrüm içine sığdı yürüyüp gidecek olanın / bir yürüyüş, yeniden başladı kısacık bir adımla."(12)

Kemal Özer için yaratım, sesiyle değil duruşuyla tanıklık ettiği bir yoldur. Geçmişten bugüne... yol durur, kendisi durmaz, kendini bulur. O artık fiziksel bir yürüyüşün içinde bir maratoncu, bir engel koşucusu olmasa da yaşamın kıyısında... ruhsal olarak yürüyüp gidecek olanın yürüyüşüne ömrünü katar ve başlar kısacık bir adımla. Şenol Yazıcı, Cengiz Gündoğdu, Berrin Taş ve Kemal Özer'in yaşam ve yaratım süreci insan için emekten yana sanattır. Onlar yazılı ve görsel basında ortalarda görünmezler. Yaşamın tam ortasındadırlar ama kıyısında kaldıkları söylenir. Kıyıda kalmak evrensele ulaşmaktır.

Benim yaşam ve yaratım yolculuğum... benden önce yaşamış, aynı çağda yaşadığım örnek aldığım yaratıcılarla başlar ve sürer... *"İç sesimin... bu yolculuğu / sürecek ayaklarında / Aynı kırmızı papuçlarla"*(13) başlar, biter... yeniden başlar, kısacık adımlarla.

Dipnotlar

1. Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat veA. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2006.
2. Homeros, *Odysseia*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2006.
3. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
4. Güler Çelgin, *Eski Yunan Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
5. Sappho, *Adım Hiç Unutulmayacak*, çev. Cevat Çapan, Adam Yayınları, İstanbul, 2003.
6. Sappho, a.g.e.
7. Paul Eluard, *Ozan ve Gölgesi*, çev. Cevat Çapan, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.
8. Paul Eluard, a.g.e.
9. Rollo May, *Yaratma Cesareti*, çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
10. Şenol Yazıcı, Ay Zamanı, *Ada Sanat*, Nisan 2007
11. Berrin Taş, *İnsancıl*, Ekim 2006, Sayı:193
12. Kemal Özer, *Yolun Sonu*, kemalozer.blogcu.com
13. Nalan Çelik, *Gelincik*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.

KIR ÇİÇEĞİ

kutsayamam gidişin böylesini
onaylayamam da
her solukta eriyişini

kır çiçeğiydin
buzullarda yetiştin
kıramazdın
yaşama erken gelmişliğini

günlerdir içimde
küçük bir kız çocuğu

yıllarda değil,
sayfalarda büyüyor
gözlerimin önünde

parmaklarım kanıyor
isyan ediyor
uzanamıyorum
dokunamıyorum çaresizliğine

günlerdir içimde
küçük bir kız çocuğu
gündüzde ve gecede
düşüncemde düşümde

küçük bir kız çocuğu
ne toprakta ne gökte
ne buzda ne ateşte
yüreğimde
sesleniyor sevinçle

annem diyor
annem unutmadı beni
unutturmadı
onulmaz acılarla
bırakıp gittim oysa onu

Deniz SARAÇ

Orhan İYİLER'in
BİR GÜN BİLE YAŞAMAK (III)

Orhan İyiler'in Bir Gün Bile Yaşamak adlı eserini irdeleyenler: İnci AYDIN, Nalan ÇELİK, Servet ÇOLAK, Cengiz GÜNDOĞDU, Mustafa ÖZMEN, Berrin TAŞ, Dilek YILMAZ

Nasıl Roman Yazılmalı

Zahar'ın getirdiği gazetelerle General Kornilov'un başbuğluğuna, Bolşevizm karşıtı kampanyalara farklı bakışları görürüz.

Narodnaye Dyelo gazetesi (Halkın Davası) savaşla ilgili kısa bilgiler verir. Sovyet'in çalışmalarını anlatır.

Raboçaya Gazeta da (İşçinin Gazetesi) bundan farklı bir tutum göstermez. *Narodnaye Dyelo* Sosyalist Devrimcilerin, *Raboçaya Gazeta*'ysa Menşeviklerin gazetesidir. Küçük burjuvazinin kaypak tutumu, basın organlarında da kendisini belli eder. Bu gazeteler, proletaryayı doğrudan ilgilendirmeyen haberlere sayfalar dolusu yer ayırırken, asıl sorunu görmezden gelirler.

Reç'le *Vehi* gazetelerinin tavrıysa bellidir. *Reç*, Anayasacı Demokrat Parti'nin (Kadet) yayın organıdır. *Vehi*'yse karşı devrimcilerin, monarşistlerin gazetesidir. İki gazete de General Kornilov'un resimleriyle hakkında verilen bilgilerle doludur. Küçük burjuva basın, General'in başbuğluğunu önemsemez görünür. Ancak onun demokrat kişiliğini vurgular. Bu tutum, küçük burjuvazinin Bolşevik karşıtı kampanyalar karşısında aldığı saldırgan tavrın da göstergesidir.

Sosyalist Çalışma Bakanı Skobalev, iktidara geldiklerinde savaştan para kazanan kapitalistlerden paraları alıp işçilere vereceklerini söylemiştir. Menşevik Skobalev'in tutmadığı sözler, küçük burjuva basın organlarının yayın politikasıyla paraleldir. İkisi de iki yüzlüdür.

Butov, kendisi gibi politize olmuş kişilerin romanının nasıl yazılacağını düşünür. Burjuva edebiyatı, tutkulu aşkların, bencil dünyaların romanını yazmaktadır.

Kitlelerle bütünleşmiş kişilerin romanlarının nasıl yazılacağı sorusuna yanıttır *Bir Gün Bile Yaşamak*. Orhan İyiler, romanı yazmadan önce kendisine sorduğu soruyu, seçtiği temayı Butov'un sözleriyle gösterir. Şöyle yanıtlar Butov yazarın sorusunu: "*Biz kitlelerden bağımsız bir görüntü çizemiyoruz. Eğer bu nedenle bizim romanımız yazılmıyorsa, romanın klasik biçiminin değiştirilmesi gerekir.*"

Yazar, Butov'a söylettiklerini *Bir Gün Bile Yaşamak*'la gerçekleştirir. Romanın klasik biçimini değiştirmiştir Orhan Iyiler. Sözgelimi kaynakça vardır romanda.

Nehludov'la Hamlet'ten örnek verir Butov. Bu örnekleri seçme nedeni, bu karakterlerin de trajik kişiler olmasıdır. Tıpkı Butov gibi.

Eserin başında kendisini yersiz yurtsuz Hamlet'e benzetir. Bir dramın içinde duyumsar kendisini. Bu benzetmesinde yanılmaz.

Tolstoy'u, Gogol'ü beğenir Butov. Gorki'ye yeğler bu iki yazarı. Bunun nedeni Tolstoy'la Gogol'ün Rus toplum yapısını eserlerinde çözümleyebilmeleridir.

Yazar farklı bakışların ışığında olayları aktarmak amacıyla kimi yöntemler kullanır. Bunlardan biri de bir tek kişiyi konuşturarak pek çok insanı, olguyu aktarmaktır. Olayları Zahar'ın cümleleriyle, onun kavrayış biçimiyle görürüz.

Cepheden dönüşler başlar. Petersburg bir anda ölüler, hastalar kentine döner. Açlıktan ölenlerin sayısı da az değildir.

Pek çok kişi, bu durumu sorgulamaz. Tanrının, ırklarını yeryüzünden kazımak için başlarına böyle bir yıkım getirdiğini düşünenler de vardır. Kimilerine göreyse çarı devirmekle iyi bir iş yapılmamıştır. Bu yıkımların sonlanması için Çar Nikola'nın önünde diz çökmenin, kendilerini bağışlaması için yalvarmanın gerektiğine inanırlar.

Ordu bir haftada Berlin'e gireceğini düşünür. Ancak durum pek de beklendiği gibi olmaz. Alman askerleriyle karşılaşan erler, ne yapacaklarını bilemezler. Korkudan hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar pek çoğu. Her şey iyi giderken, işlerin birden bozulmasını şeytanın oyunu olarak görürler. Hakkında düşünülmeyeni, doğaüstü güçlerle açıklamaktır yapılan.

Erler kaçmaya başlarlar. Kaçamayanları Almanlar karşılama marşları eşliğinde öldürür. Almanların bulundukları yere doğru koşmak, Rus erleri için, kendi siperlerinde durmaktan daha güvenlidir.

Rusya sayrı bir insana benzetilerek kişileştirilir. Tarnapol düşmüştür. Bu da Riga'nın düşmesi anlamına gelir.

Petersburg, sakatlarla sarhoşların kenti olmuştur. Dışarısı güvenli değildir. Bu nedenle Zahar'la komşuları kendi aralarından toplanırlar. Özellikle Serge, onları hemen her gece bir araya getirir. Serge Bolşevik'tir.

Zahar'ın yakın iki arkadaşı Foka'yla Mitka'dır. Foka azat edilmiş bir köledir. Mitka'ysa arabacıdır. Serge, komşu toplantılarında ülkedeki gelişmelerin iç yüzünü aktarır. Komşularını bilgilendirir. Mitka, Foka, hatta Zahar'ın karısı bu toplantılarda değişir. Zahar'ın emekliliğine bir yıl kalmıştır. Eski uşak zihniyetiyle bu işlere karışmayı hiç istemez. Ancak, arkadaşları herkesin üstüne düşen görevi yapması gerektiği konusunda ısrarcıdır. Zahar'a düşen görev, Serge'nin yazdığı pusulayı Butov'a iletmektir.

Zahar'ın kafası karışıktır. Ne yapacağını bilemez. Ona göre Bolşevikler, İsa gibidir. Başkaları adına kendileri çarmıha gerilirler. Onun gibi budaladırlar. Başkaları diye nitelendirdiği insanlar arasında kendisi de vardır. Ancak, kendisi bunun bilincine daha ulaşamamıştır.

Bolşevik Parti'nin çalışmaları tüm hızıyla sürer. Zahar da bu dönüşüm sürecinden etkilenir. Her ne kadar ikinci pusulayı göndermeyeceğini söylese de, Serge'nin mektuplarından bu işi birkaç kez daha yaptığını anlarız.

Zahar'ın karısı Bolşeviklerle kurduğu ilişki nedeniyle değişir. Önceleri Butov'un Bolşevik olsa da yaşamaya hakkı olduğunu savunurken, artık karşımıza ikonlar karşısında sabah akşam Bolşeviklere dua eden bir kadın olarak çıkar. Bolşevik Parti'nin çalışmalarını, Zahar'ın çevresindeki insanların dönüşümüyle görürüz.

Serge'nin Mektupları

İlk mektup 24 Temmuz 1917 tarihlidir. Mektuplaşma yaklaşık bir ay sürer. Bu sürede Bolşevik Serge, dışarıdaki gelişmeleri aktarır Butov'a. Serge'yle arkadaşları, Petropavlovskaya'yla Kresti'de Kara-Yüzler Örgütü'nün baskınına karşın önlem almakla görevlidir. Gelişmeler şöyledir:

Troçki'yle Lunaçarski tutuklanır. 26 Temmuz'da yeni bir Ortaklar Hükümeti kurulur. 27 Temmuz'da Parti VI. Kongresi'ni Petersburg'da yapar. 285 delegenin katıldığı kongrede Lenin'le Troçki aynı oranda oyla Merkez Komite'ye seçilir. Bu haberi öğrenen Troçki'nin Kresti'den Kongre'ye yolladığı iletinin ulaşması yalnızca iki saat sürer. Hapishaneyle dışarısı arasında kurulan iletişim ağını görürüz böylelikle.

Menşeviklerle Sosyalist Devrimcilerin ağırlık kazandığı III. Ortaklar Hükümeti, savaş yenilgisi karşısındaki kitle eylemlerini ne yapıp edip bastırmayı ister.

Çarcı General Gurko, Kara-Yüzler Örgütü'nün başındadır. Bir zamanlar çarlık rejiminin yıkılması için terörist etkinlikler yürüten Savinkov da, Ortaklar Hükümeti buyruğunda çalışmaya başlar.

General Gurko, monarşizmin sürekliliği için savaşır. Savinkov'sa geçmişte, bu rejimi yıkmak için mücadele etmiştir. Bu azılı, birbirine düşman iki kişinin birleşmesi şaşkınlık yaratır. Birleşme nedenleriyse halka, Bolşevik Parti'ye karşı girişimde bulunmalarıdır.

Savinkov, terör eylemleriyle varolan sistemi değiştiremez. Öznelini nesnel sanır. Sözgelimi çarın ölümüyle monarşi yıkılmaz. Yerine başka bir çar gelecektir. Terörizmin sonu yılgınlıktır. Çünkü varolan soruna kökten bir çözüm getiremez.

Kara-Yüzler Örgütü, evleri, lokantaları yaylım ateşine tutmaya başlar. Arabalar taranır, çocuklar öldürülür. Gorki, bu eylemlerin suçlusunun Bolşevikler olduğunu söyler. Neden aramaz, sorunun kökenine inmez, sorgulamaz. Bu nedenle çabucak "suçluları" buluverir. Gorki'ye göre Rus halkı anarşizme eğilimlidir. Gerçekleşen terör eylemlerinin arkasında Rusların vahşiliği, kültür düşmanlığı, budalalığı vardır Gorki'ye göre.

Gorki, seçimini seçkinler hükümetinden yana yapar. "Bolşevik anarşizmini" onaylamaz. Devrimcileri ezmek, halkın desteğini kazanmak amacıyla oynanan bu oyunun Gorki de farkında olmadan destekçisi olur.

Butov, edebiyat hakkındaki düşüncelerini yazarken Gogol'ü, Gorki'ye yeğlediğini söylemiştir. Bunun temel nedeni Gogol'ün yaşadığı toplumu, insan ilişkilerini, ekonomik altyapıyı çözümleyebilmesidir.

Oyun

Kerenski, Fransız ve İngiliz kapitalistleriyle işbirliği yapar. Gizli bir antlaşmayla Petersburg'daki devrimci direnişin Almanlara kırdırılması planlanır. Başbuğun tüm iktidarı alması için ortamı hazırlamak gerekir. Bunun için Moskova Devlet Konferansı düzenlenir.

Bir söylentiye göre, Almanlarla gizli bir antlaşmaya varılır. Plan şöyledir: Riga'yı Almanlar ele geçirecek. Halk, başbuğa destek verecek. Başbuğ, iktidarı alacak. Sovyet modeli ortadan kaldırılacak.

Hükümet, kazdığı kuyuya kendisi düşer. Moskova Devlet Konferansı'nın olacağı gün, Bolşevik Parti, genel grev ilan eder, konferansı kabul etmediğini bildirir. Bolşevik Parti yasadışı bir örgüttür. Genel grev çağrısına Moskova işçilerinin uyması beklenmez.

Buna karşın tüm Sovyet yetkilileri, bakanlar, Menşeviklerle Sosyalist Devrimcilerin önde gelen liderleri Moskova'ya geldiklerinde tabana kuvvet toplantı yerine kadar yürümek zorunda kalırlar. Bir tek tramvay, taksi, otobüs bulamazlar. Moskova, genel grev çağrısına uyar.

Konferansın yapılacağı salonda telefonlar çalışmaz, elektrikler kesiktir, sular akmaz. Tüm belediye görevlileri Bolşeviklerin genel grev kararına uyar. "Diri güçler" bu olumsuzluklar karşısında, konforla-

rına bir an önce kavuşmak isteyen bir küme cılız insana dönüşür.

Riga düşer. Sovyet'te bölünmeler yaşanır. Bolşeviklere yakın duranlar, siyasi mahkûmların can güvenliklerinin sağlanması amacıyla buyruklar verir. İki yol vardır: Ya başbuğ tüm Bolşevikleri asacak ya da sömürüsüz bir dünyayı oluşturacak devrim gerçekleşecektir.

Korku

Butov, Serge'den aldığı son mektubun sabahında bir uğultu duyar. Uğultu yaklaştıkça yaklaşır. Kara-Yüzler Örgütü'nün baskın yapma olasılığını, önceki mektuplarında Serge bildirmiştir. Butov uğultunun Kara-Yüzler Örgütü'nün uğultusu olduğunu düşünerek, notlarını önceden hazırladığı yere yerleştirir. Ancak, bunu yaparken zorlanır. Çünkü korku ona egemen olur. Boz bulanık bir suya benzetilir korku. Korku karşısında denetimini yitirir Butov. Denetimini yitirdiğini fark ettiği andan sonra davranışlarını yavaşlatır. Denetimini yitiren kişi düşünemez çünkü. Serge'nin söylemiyle bir saniyenin bile büyük önemi vardır böyle bir durum karşısında.

Önceden söktüğü somyanın kol demirini eline alır Butov. Hücrenin en kuytu, en karanlık yerine çekilir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalındığında neler yapabileceği varsayımlarının hepsi aklından silinir, silahlı adamları görmesiyle. Kendine geldiğinde silahlı adamların yoldaşları olduğunu anlar. Korku sevince dönüşür.

Dışarısı

Petropavlovskaya Kalesi'ni devrimciler teslim alır. Üstelik kimseye bir şey olmadan, bir tek tüfek patlamadan.

Petersburg, barikatlar kentine dönüşür. Tepeden tırnağa proleterleşir. Burjuvalar, köşelerine sinmiş görünür. Çarın proleterlere karşı aldığı önlemleri şimdi proletarya başbuğa karşı almaya başlar. Kent, başbuğa karşı savunulacaktır. Butov'un bu savunmadaki görevi Petersburg Garı'ndadır.

Butov, bu değişime ayak uydurmakta önce zorlanır. Herkes yerli yerindedir. Kendisini fazlalıkmışçasına duyumsar. Ne yapacağını bilemez. Boris Vasili'nin ziyareti, Butov'u kendisine getirir. Tembellik kabuğunu çatlatarak gün ışığına ulaşır.

Başbuğun Yenilgisi

25 Ağustos sabahı başbuğ Kornilov'un silahlı kuvvetleri, trenle Moghilev'den Petersburg'a doğru yola çıkarlar. Fransa, İngiltere, Almanya kesenin ağzını açar. Kornilov'un ordusunun tüm araç gereçlerini alır. Elbette, bu üç ülke Kornilov'u sevdiklerinden yardım etmezler. Bekledikleri şey, Kornilov'un Sovyet'i dağıtması, Rusya'da cumhuriyeti duyurmasıdır. Sovyet, bir ura benzetilir. Eğer şimdiden önlemi alınmazsa, ilerde tüm dünyaya yayılabilir.

Bu üç ülke kendi devletlerine sıçrayabilecek Sovyet tehlikesine karşılık, şimdiden önlem almak gerektiğini düşünürler.

Kornilov'un askeri harekatı, Londra, Paris, Berlın Genel Kurmaylarında saat saat izlenir. Bunca güce karşın, başbuğ, Petersburg proletaryasına yenilir.

Namlular Dolusu Karanfil

Başbuğun yenilgisini sağlamak amacıyla tüm kentlerde Sovyetler'in hazırladığı bir plan uygulanır. Başbuğun erlerine karşı psikolojik savaş yürütülür. Trenle yolculuk yapan erler, durak yerlerinde halktan farklı insanlarla karşılaşır, konuşurlar. Konumu, cinsiyeti, yaşı ne kadar farklı olursa olsun, başbuğun erleriyle konuşanlar, Bolşevik Parti görevlileridir.

Propagandanın biçimi değişir ancak tema değişmez. Değişik biçimlerde, farklı insanlarca, farklı yerlerde tema yinelenir. Bu ritmik propagandadır.

Birinci gün, başbuğun askerlerini yalnızca kadınlar, genç kızlar, yaşlı analar karşılar. Onlara güzel yemekler yedirirler. Çiçekler verirler. Bu güzel karşılamanın ardından, kadınlar erlere tavırlarını belli ederler. Erlerin amacı Sovyet'le dövüşmekse, kadınlar da onlara karşı dövüşmek zorunda kalacaklardır.

Maghilev'deki karargâhta derin bir bunalım yaşanır. Kara-Yüzler Örgütü'yle tüm bağlantısı kopmuştur karargâhın. Bunun nedeni Petersburg proletaryasının bir günde Kara-Yüzler Örgütü'nü temizlemesidir. Karargâhtan gelen kararla, erlerin sıvıl halkla görüşmesi engellenmeye çalışılır. Karargâh çok fazla direnemez. Erler, bu davranışa izin vermeyeceklerini bildirirler.

İkinci gün, birlikleri hem yaşlı erkekler, hem yaşlı kadınlar karşılamaya başlar. Yaşlı erkekler deneyimlerini, Kornilov'un halk düşmanlığını anlatırlar. Yine, yaşlı erkeklerden, önemli bir şey daha öğrenir başbuğun erleri. Avora denizcileri Petersburg proletaryasına destek vermektedir. Petersburg'u, proletaryayla birlikte savunmak için gemilerini Neva'ya demirlemişlerdir. Petersburg garnizonu Sovyet'in buyruğuna girmiştir. Askeri gücüyle birlikte Petersburg, demir bir yumruğa dönmüştür.

Schlüsselburg, el bombası yapan bir fabrikadır. Bu fabrikanın işçileri bir gece ürettikleri tüm el bombalarını Petersburg proletaryasına göndermişlerdir.

Halk, erleri uyarmış, çekilmiştir. Psikolojik savaşta kullanılan yıpratma taktiğidir bu. Erler, girişecekleri savaşı kazanamayacaklarına inanmaya başlamışlardır.

Üçüncü gün, başbuğun erlerini, kentlerin Sovyet yetkilileri karşılamaya başlar. Onlar da kendi bölgelerindeki erlerden oluşan silahlı güçleri, gönüllü milis güçleri bölgeye gönderdiklerini söylerler.

Dördüncü, beşinci gün, Kornilov'un erlerini, Sovyet'e bağlı erler karşılar. Erlerin erlerce karşılanma-

sı , başbuğ birliklerinin halka yabancılaştırılmış yanlarını silip atar. Aralarında arkadaş olanlar vardır. Subaylar korkularından kaçmaya başlamışlardır.

1 Eylül günü Kornilov'un erleri Petersburg'a girer. Katar katar trenler, kızıl bayraklarla donatılmıştır. Pencerelerden çiçek buketleri, karanfiller sallanmaktadır. Kornilov'un erlerinin namluları ucunda karanfiller takılıdır. Beş gün içerisinde Bolşevik Parti, proletaryayı öldürmek için gelen erleri dönüştürmüştür. Kornilov tutuklanır, Savinkov kaçar. Bazı subaylar da tutuklanır. Kararlı kitlelerin başbuğları yenebileceklerinin kanıtıdır bu deneyim. Nesnel koşullar belirlendiğinde, başbuğları devirmek kansız da olanaklı olabilir.

Prova

Devrimin eli kulağındadır. Bolşevik Parti, zamanlamayı doğru ayarlayarak silahlı ayaklanmayı gündeme getirir. Zamanlama önemlidir. Akışa karşı koyan ezilir. Kitleleri etkileyen Sovyet'in kararları değildir. Kitlelerin kararlı duruşu Sovyet'i etkilemektedir. Gelinen önemli bir aşamadır bu.

Bolşevikler Sovyet'te etkin olmaya başlamıştır. Hükümet suskundur. Sovyet'teki Bolşevik etkinliğin artmasında Kornilov'un erlerinin psikolojik savaş yöntemleriyle Bolşevikleştirilmesinin payı da büyüktür.

22 Ekim Sovyet günü olarak duyurulur. Amaç Hükümet'in ne yapacağını görmektir. Hükümet'in elindeki güçler de ortaya çıkacaktır o gün.

Hükümet sessiz görünse de, istihbarat toplamaya başlamıştır çoktan. Hükümet üyeleri, gösterinin denetim dışına çıkmasından endişe duyar. Bunun için Kerenski, bazı birliklerin cepheye gönderilmesi konusunda buyruk verir. Sovyet, bu buyrukların artık dinlenmeyeceğini bildirir. Sovyet'le Devrimci Askeri Komite, aynı doğrultuda, aynı amaca yönelik çalıştıklarını ilk kez ortaya koyar. Bu durumun bir önemli yanı daha vardır. Hükümet resmen etkisizleştirilmiştir. Artık Hükümet'in yalnızca adı vardır. Kendisi yoktur.

Bolşevik Parti Merkez Komitesi, Menşevik Suhanov'un evinde toplanır. Suhanov'un eşi Bolşevik'tir. Parti'nin etkinliklerini bu çiftte görürüz. Genellikle birlikte yaşayan insanlar bir süre sonra benzer şeyler düşünmeye başlar. Suhanov'la eşi açısından durum böyle değildir.

Sovyet'in kadrosu yenilenmiş, Troçki başkan olmuştur. Devrimci Askeri Komite'nin başkanının da aynı kişi olması bir uyumu beraberinde getirmiştir.

Devrimci Askeri Komite üyeleri, önceleri soyluların kızlarının okudukları Smolni Enstitüsü'ne yerleşirler. Sovyet günü için hazırlıklarını buradan yaparlar. Önceleri soyluları barındıran enstitü, Devrimci Askeri Komite üyelerine kucak açmıştır. İlerleyen zamanla, sınıfların geçirdikleri dönüşümleri görürüz bu mekânda.

Kaygı

Butov, devrimin eşiğindeki Petersburg'u gezer. Onunla birlikte biz de gezeriz Petersburg sokaklarını.

Kamenoostrovski, burjuvaların yerleşim birimidir. Butov, bu mekânı güzel, yaşam dolu, mutlu olarak niteler. Her ne kadar güzel de olsa, proletaryaya kapalıdır, sağırdır, düşmandır aynı zamanda. Bu bölge burjuva sınıfını simgelemektedir. Tüm Petersburg'dan soyutlanmış gibidir. Öbür bölgelerin hepsi batsa da o, buna aldırmayacaktır. Yaşam koşulları hiçbir şeyden etkilenmeyecekmiş gibi durur.

Binalar, kaldırım taşları ince işçilikle doludur. Bu ince, güzel görüntüye karşın, içeriği başkadır. Karşısında yer alan Petropavlovskaya Kalesi, kaba bir gerçeklik olarak dikilmiştir. Burjuvaların incelikli, estetik yapılarının sağırlığı, düşmanlığı Petropavlovskaya Kalesi'nin kaba gerçekliğiyle belirginleşir. Burjuvaziyle proletaryanın karşıtlığıdır simgelenen. Burjuvazinin inceliği biçimseldir. Duyarlılığı da öyle. Sözgelimi yere düşen "hazan yapraklarına" duyguların da, ölen proleterleri görmezden gelirler.

Capcanlı, dipdiri doğayla doğaya uyumsuz, yapay, halkından kopuk sınıf çatışmayı oluşturur.

Bu bölgeden sonra, önce bir kiliseye sonra da camiye gider Butov. Bu mekânlar ona huzur vermiştir. Burjuvazinin asıl yüzünü alışveriş merkezinde görürüz.

Burjuva Dünyasının Bulaşıcılığı

Gostinnıy-Dvor, Rusya'nın önemli alışveriş merkezlerindendir. Asya'nın Avrupa'ya açılan ağzıdır. Bu ağız, mallar kusmaktadır. İnsanlar büyük bir hırsla sürekli bir şeyler almaktadır.

Satın alma, elde etme tutkusu, insanın içindeki bir canavardır. Kapitalist sistemde yaşayan her insanda, ama az ama çok bulunmaktadır.

Burjuvazinin insanı kendisine köle edişini canlı bir biçimde alışveriş merkezinde görürüz. Butov, ilk kez burada anlar işlerinin ne denli zor olduğunu. İnsan yalnızca insanı değil, kendisini de sömürmektedir. Dış etkenin ortadan kaldırılmasıyla bu sorun çözümlenemez. Kapitalist kurumların kaldırılması yeterli değildir. İnsanlardaki burjuva mülkiyetçi bakışın kırılması belki de yüzyıllar alacaktır.

Kent zıtlıklarla doludur. Sözgelimi alışveriş çılgınlığının doruğu Gostinnıy-Dvor'un az ötesindeki bir tiyatroda Tolstoy'un *Korkunç İvan'ın Ölümü* adlı eseri oynanmaktadır. Ünlü dansöz Karsavina'nın kapalı gişe oyunları sürerken, bir sokak ötede kadınlar bedenlerini satmaktadır.

Selamet ordusundan dinsel koroyla vaizciler kısa bir süre için kentte dinleti vereceklerdir. Orospular, "Selamet Ordusu" afişlerine sırtlarını dayamış göz süzmektedir. Afişlerle gerçekler karşı karşıyadır. Kent, çatışmalar alanıdır. Çürümüşlükle dipdiri oluşumlar, büyüklükle küçüklük yan yana yaşamak-

tadır. Burjuvaların dünyası bulaşıcıdır. İnsanın kendisini koruması güçtür. Butov bile bir kürk palto karşısında duraklamış, Katyuşa'ya benzettiği bir orospuyla yatmak istemiştir.

Butov, bu gördükleri karşısında haklı bir kaygı duyar. Ancak kaygısı, görevini yapmasına engel olmaz. Artık devrime ramak kalmıştır.

Genel Durum

26 Ekim'de Mariya Sarayı düşer. Kabine üyeleri tutuklanır. Halk, iktidarı ele geçirir. Devrimin iki gün sonrasında "Ülkeyi ve Devrimi Kurtarma Komitesi" kurulur. Bu komiteyi, Menşevikler, Sosyalist Devrimcilerle Anayasacı Demokrat Parti üyeleri oluşturmuştur. Komite üyeleri devrimi delice, maceracı bir girişim olarak niteler. Halkı bu girişime karşı silah kullanmaya çağırır. Gorki'nin de yazarları arasında bulunduğu *Novaya Jizn* gazetesi, "*Bolşeviklere Karşı Her Şey Geçerlidir*" sloganıyla çıkar. Karşı devrimci güçler stratejik açıdan iki önemli bölgeyi ele geçirir. Subay okulu öğrencileri başkaldırır. Ölenlerin sayısı, halktan olsun öğrencilerden olsun, günde beş yüzü aşar. Kerenski, Amerikan bayrağı taşıyan bir elçilik arabasıyla kaçar. Amerikan bayrağı, Kerenski'nin siyasal duruşunu simgeler.

Para-Alkol

Moskova Belediye Binası, Merkez Bankası'yla Adalet Bakanlığı tahrip edilmiştir. Evraklar, dosyalar yakılmıştır. Bakanlıklar bomboştur. Yazı makineleri bile baltalarla paramparça edilmiştir. Bu girişimlerle karşı devrimci hükümetin işbaşında olduğunu anlarız. Belediye görevlilerinin hepsi greve başlamıştır. Grev komitesinde büyük endüstri firmalarının sahipleri bulunmaktadır. İşçilerin paraları günü gününe fazlasıyla ödenmektedir. Bu komitenin elinde çok güçlü bir silah vardır: Para!

Karşı devrimci güçler paranın yanı sıra, paradan daha sinsi daha acımasız bir silahı da kullanırlar. Bu alkoldür. Amaçlanan, devrimi içkinin içinde boğmak, devrimin diri güçlerini uyuşturmaktır. Kimi kışkırtıcılar, "*Romanovların bıraktıklarını içelim*" sloganıyla kitleleri kışkırtmaktadır. Pavlovski Alayı devrimin en önemli destekçilerindendir. Pavlovski Alayı'nın erleri bile zil zurna sarhoştur. Alkolizm salgınının önü alınamamaktadır. Petrol, benzin, yulaf, balık, odun etiketli bidonlardan alkol çıkmaktadır. Devrimci komite üyeleri bile, kendilerini içkiye kaptırmışlardır.

Yedi kişilik ekiplerden oluşan silahlı birlikler kurulur. Bununla yetinilmez, alkolizmle savaşabilmek amacıyla komiserlik kurulur. Bu sabotajların amacı, devrimci birlikleri uyutmak, Almanların Petersburg'u ele geçirmesini sağlamaktır.

Dış Düşman

İngiltere'yle Fransa birlikte hareket etmektedir. Ordular, Şenkursk'a doğru ilerlemektedir. Finlandiya Körfezi'nin sağından başlayıp Ukrayna'ya dek uzanan 600 kilometrelik bölge, Almanların elindedir. Riga, Letonyalıların işgaline bırakılmıştır. Bakü, ingilizleri çıkarma yapmak için çağırmaktadır. Menşevik lerin yönetimindeki Gürcistan bağımsızlığını duyurur. Volga bölgesi Çeklerin denetimindedir. İngiliz ler, Murmansk'ı ele geçirirler. Rusya'yla savaş süresince yazgı birliği etmiştir İngiltere. Ancak Almanların yanına geçerek Rusya'ya karşı savaşmaktadır artık. Kapitalizmin hırsını, iki yüzlülüğünü görürüz böylelikle. İki yüzlülüklerini gizleyebilmek amacıyla dünya kamuoyunu kandırırlar. Minareyi çalıp kılıfını hazırlarlar.

İşbirlikçiler

General Kolçak gericidir. Onu, İngilizlerle Fransızlar destekler. Batı burjuvazisi, halkın iktidarını yok sayarak, Kolçak'ı Genel Vali olarak atadıklarını dünya kamuoyuna duyurur. Sovyet yalnız bırakılmıştır.

Beyazların ordusu güçlenmektedir Kırsal kesimi denetiminde tutmaya çalışır. Bu bölgeye General Yudeniç atanır. Yudeniç, Türk-Rus savaşlarında yüz binlerce Türk köylüsüyle genç eri öldürmüştür Bu katil generali Rus burjuvazisi "*Erzurum Kahramanı*" olarak niteler. Sınıfların bakış açısı, kullandıkları dile yansır. Burjuvazinin bir katili, kahraman olarak nitelemesi bundandır. Yudeniç, Petersburg'a girmeye hazırlanmaktadır.

Kulaklar, köylüleri silahlı ayaklanmaya karşı kışkırtmaktadır. Dünyanın bütün silahlı kuvvetleri, bir avuç devrimcinin üstüne çevrilmiştir. Kapitalizm çelikten bir ağza benzetilir. Bu ağız, proletaryanın üstüne kapanıvermiştir.

Lord Churchill, Lordlar Kamarası'nda, Mösyö Pishon ulusal mecliste, aynı saatte yaptıkları açıklamada, Bolşeviklerin başlarının ezileceğini dünya kamuoyuna bildirirler. Dünya burjuvazisi anlaşmış, proletarya iktidarını yıkmak amacıyla kolları sıvamıştır. Ambargo, uygulamaya koyulur Petersburg, kuşatılmıştır.

Açlık en büyük sorunlardandır. Proletaryanın mermiden çok buğdaya gereksinimi vardır. Buğday, Kulakların, dünya finans kapitalinin elindedir İnsanlar açlıktan ölmektedir. Salgın hastalıklar baş göstermiştir. Buğdaysızlık Bolşeviklere uygulanan ambargoların en çetinidir.

Butov'un yazgısı, bu koşullarda belirlenir. Durgunluğunun nedeni budur. Butov, mitolojiden yapılan bir alıntıyla simgeleştirilir. Zincire bağlı Prometheus'a benzetilir. O, ölümsüz bir tanrıdır. Zeus, yıldırımını onun göğsünde parçalasa da, Prometheus'u konuşturamaz. Onu öldüremez de. Butov, ölümüyle yeniden dirilen, ölümsüzlüğünü ebedileştiren Prometheus'tur.

Küçük Bir Tren İstasyonu: Sviyaz

Ekim Devrimi'nden dokuz ay sonra, 1918 yılının Ağustosu'nda, küçük bir tren istasyonu olan Sviyaz'a götürür bizi Orhan İyiler. İstasyona bir tren gelir. Bütün geceyi uyumadan geçirdiği belli olan biri trenden iner. Bu kişi Butov'dur. Güzün henüz başı olmasına karşın hava rüzgârlı, üşütecek kadar serindir.

Butov coşkulu bir sesin adını söylediğini duyar. Adını duyan Butov çevreye bakınır. Sesin geldiği yönde Petersbug Genç Komünistler Örgütü'nün Sviyaz'ı savunmaya gelmiş gönüllüleri vardır.

Öbür taraftaysa sürüklenerek yürüyen, giysileri paramparça olmuş yorgun erler vardır. Erlerden hiçbirinin hiçbir şeye aldırdığı yoktur. Sabaha sağ çıkmış olmaları bile umurlarında değil gibidir.

Butov, çok uzun süredir devrim mücadelesiyle iç savaşın içindedir. Bu nedenle genç gönüllülerin kendisini tanımasını olanaksız bulur. Yorgun erlerinse kendisine böyle coşkuyla seslenemeyeceğini düşünür. Kendi kendine adını haykırdığını, bu eylemle kendini onarmaya çalıştığını varsayar.

Elinde beşinci orduyla tüm birliklere dağıtılacak bildiriler vardır. İndiği tren Devrimci Savaş Sovyeti Başkanı Troçki'nin trenidir. Butov bu trende görevlidir.

Aynı sesı yeniden duyar, ama aldırmaz. Sonunda biri omzuna dokunur. Butov tanıyamadığı genç gönüllüye bakarken, delikanlının bir bahar sabahı gibi gülen koyu lacivert gözleri ona Katyuşa'yı anımsatır. İç savaşın en savaşkan döneminde bile Butov'un yüreği sevgilisini unutmaz. Katyuşa bir şimşek gibi çakar beyninde.

Butov'un karşısındaki delikanlı Aleksi'dir. Viborg Mahallesi'nde 26 Şubat sabahı tanıştığı Aleksi, Genç Komünist Örgütü'nün gönderdiği gönüllü militanlardandır.

Aleksi'yi görmek Butov'u diriltir. Kendine gelen Butov geçmişi anımsar. Aleksi Şubat Devrimi'ni anlatan resimler yapmak istemiştir. Dünmüşçesine yakın bir zamanı, aradan yüz yıl geçmişçesine duyumsar Butov. Aleksi, daha sonra da Ekim Devrimi'nin resmini yapmak istemiş, ama onu da yapamamıştır. Butov, ona koca bir tembel olduğunu şimdi de Sviyaz savunmasının resmini yapmak isteyeceğini söyler.

Aleksi resimleri eninde sonunda yapacağını, belki de resim yapmaya gerek kalmadan yapacağı bambaşka bir şeyle devrimin yaşamında ölümsüzleşeceğini anlatır.

Butov, Aleksi'yi gördüğü için kıvançlıdır. Aleksi'yi son görüşünden beri neler olduğunu düşünür. Viborgluların yapayalnız kalışından devrimin gerçekleşmesine kadar geçen bütün süreci geçirir belleğinden. Proletarya artık iktidardadır. Parti kitlelerle tam olarak kenetlenmiştir. Troçki'yle Lenin kitlenin başındadır. İç ve dış düşmanlara karşın çemberi yarmaktan başka şanslarının olmadığını düşünür. Savaşı kazanacaklarına olan inancı tamdır.

Aleksi Parti üyesidir. Ekim Devrimi'nde çeşitli görevler almıştır. Parti binasını korumuş, bakanlıkların teslim alınmasında görevlendirilmiştir. Şimdi de Sviyaz'dadır. Butov, Sviyazda işin oldukça zor, der. Aleksi'ye göreyse zorluk yönetimden kaynaklanır. Petersburg gönüllüleri, Sviyaz'da karşı devrimcilerle mücadelede yeterince önlem alınmadığını, saldırmak için de zaman yitirildiğini konuşurlar kendi aralarında.

Aleksi erlerin durumunu da beğenmez. Erlerın sünepe olduğunu söyler. Butov, düşünmeden yargıda bulunan Aleksi'nin sözleri nedeniyle şaşırır.

Petersburg gönüllüleri, kendileriyle ilgilenilmesini bekler. Asıl görevlerinin cephede ajitasyon çekmek olduğu sanısıyla hareket ederler. Oysa erler dört yılı aşkın süredir savaşmaktadır. Savaştan bezmişlerdir. Açtırlar. Güç koşullarda mücadele etmektedirler. Bot, kaput, cephane istemektedirler.

Aleksi, erlerin yoksunluklarına karşın ideolojik eğitimin önemini vurgular. Bir zamanlar çar için savaşanların, şimdi kendileri için, devrim için çarpışmakta olduğunu, ideolojik eğitim olmadan tarihsel sorumluluklarını kavrayamayacaklarını düşünür.

Troçki'nin yanılgıları olduğunu anlatır Aleksi. Onca yetenekli komünist varken en önemli Doğu cephesinin kumandanlığına Albay Vatzetis, Beşinci Ordu'nun başına da çar döneminin pısırık, yenik, yorgun subayları getirildiği sürece erlerin de böyle cansız, uyuşuk, köşede kıvrılan kediler gibi uyuz ve tembel olacaklarını söyler.

Bu eleştirileri yapan Aleksi, yirmi dakikada silah monte edebildiğini, çok sık ateş ettiğini, sıkı bir disiplinden geçtiğini anlatır. Butov, Aleksi'nin eleştirilerini şöyle yanıtlar: "*Sen seni öldürmeye kesin kararlı düşman karşısında elindeki silahla hiç ateş etmedin. Bu düşman daha sana yüzünü hiç göstermedi.*"

Aleksi'yle Butov'un konuşması biter, ayrılırlar Yeniden görüştüklerinde kimin haklı çıkacağı belli olacaktır.

Sviyaz Öncesi - İç Savaş

Aleksi'yle Genç Komünistlerin eleştirilerinin haklı yönleri de vardır. Ama Sviyaz'a kadar gelişen olayları iyi kavrayıp değerlendirebilmiş olsalardı, eleştiriler farklı olabilirdi.

Neydi bu gelişen olaylar? Çekler Doğu cephesini ele geçirirler. İngilizler Çekleri destekler. Menşeviklerle Sosyalist Devrimciler de onlarla işbirliği yapar.

8 Haziran'da Samara düşer. Yabancı emperyalist güçlerin süngülerinin gölgesinde Sosyalist Devrimcilerden oluşan bir hükümet kurulur. Hükümet üyeleri bir süre önce çara karşı savaşım vermiş kişilerdir. Kurulan hükümet Samara duvarlarına programlarını açıklayan afişler asar. Afişlerde şunlar ya-

zar: *"Ne monarşik gerici tepki, ne sosyalist girişim. Ama tüm demokratik hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması"* Bu afişlerin asılmasından sonra, Sovyetler ortadan kaldırılır. Ama bununla da yetinilmez. İşçi, köylü delegeler, Bolşevikler, Bolşeviklerle yakınlığı bilinenler... Kısacası sosyalizmden yana olan herkes bir gecede kılıçtan geçirilir. Butov'un doğduğu Samara'da sınıf savaşımının en acımasız kıyımları yaşanmıştır. Kıyımdan kurtulup Kazan'a sığınabilenlerin anlattıkları tüyler ürperticidir. Kazan da sosyalizme karşı hareket eden güçlere dayanamaz. 6 Ağustos'ta düşer. Kazan'ın düşmesi, Doğu cephesinin önemini artırır.

İki büyük devrimci kent, Petersburg'la Moskova, Kazan'ın düşmesiyle kendilerini derin bir tehlikenin içinde bulur.

Sviyaz, Kazan'a yetmiş kilometre uzaklıkta küçük bir tren istasyonudur. Tehlike devrim merkezlerine yaklaştığından kilit nokta durumuna gelmiştir. Hem devrimciler hem de karşı devrimciler açısından.

Volga'yla Butov

Volga'yla Sviyaz... İkisi de devrimin korunması açısından önemlidir. Volga Butov'a göre, gittikçe katlanan, katlandıkça büyüyen büyülü bir halı gibidir. Şubat Devrimi'nde Neva nasıl umudu, özgürlüğü simgeleyen bir at gibiyse, şimdi de Volga umudu, özgürlüğü simgeler. Butov, bildirileri dağıtmaya gittiğinde büyük bir hazla seyreder Volga'yı. Volga, düşmanın bulunduğu kıyılara, eteklerini sürüyerek hızla geçer. Kazan önlerine geldiğinde öfkesini geride bırakmış uslu uslu akar. Volga karşı-devrimcilerle, devrimciler arasında önemli bir noktadadır. Buraya kadar Volga durumu kavrar ama sonrasına karışmaz. Taraflıdır, ama yapabileceği bir şey yoktur. Butov Volga'yı kıskanır. Devrimciler de kazansa karşı-devrimciler de kazansa, Volga aynı kalacaktır, her şey onun dışındaymış gibi. Butov görmek istediği gibi, kişileştirerek, umutla bakar Volga'ya.

Volga'yla Raskolnikov

Şubat Devrimi'nde Neva'nın donmasından sonra Bolşeviklerin doğaya bakışında değişim başlar. Bu değişim Raskolnikov'da en üst düzeye ulaşır. O doğayı çözümler. Doğanın da canlı olduğunun bilincindedir. Volga'ya sevgilisiymiş, yoldaşıymışçasına davranır. Volga'yı izleyen Raskolnikov'da doğanın diyalektiği bilgisi bilince çıkar. Kendi nabzını tutuyormuşçasına Volga'nın da nabzını tutar. İşte bu nedenle Volga savaşta bir tarafa dönüşür. Karşı-devrimcilerden değil Bolşeviklerden yana saf tutar.

Gönüllü Komünistlerle Letonyalılar Sorunu

Savaşın ön saflarında, çamurlu siperlerde savaşan Letonyalılar, yerlerinin genç komünistlerle değiştirilmesini ister. Genç komünistlerse deneyimsizdir. Amaçlarının dövüşmek değil, ideolojik eğitim vermek olduğu sanısıyla hareket ederler Çar döneminde de kumandan olanları küçümsediklerinden buyrukları dinlemezler.

Aslında Sviyaz'da tüm güçleri esir alan duygu, korkudur. Troçki denetimi ele alarak korkuyla mücadeleye girişir. Letonyalıların yerini değiştirmek isteyenler tutuklanır. Bir bildiri tüm alaylarla ilgili birimlere dağıtılır. Mücadeleden kaçan kim olursa olsun, suç kumandanlarla komiserlerindir. Bir birlik kaçarsa önce birliğin komiseri ardından kumandanı kurşuna dizilecektir.

Albay Slavin çar döneminin askeriyken, iç savaşta devrimin korunma mücadelesinde görevlendirilir. Gönüllü komünistler, çar döneminde de görev yapmış subayların ön sıralarında görev almalarını istemezler. Geri hizmette görevlendirilmelerini isterler.

Çarlık döneminde etkili olan kişilerin sonradan Bolşeviklere katılması sorun yaratmıştır. Bolşeviklere katılan kişiler hep bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır. Kimi Bolşevikler çarlık döneminin dirı güçlerini devrime kazandırma çabasıyla hareket ederken, kimileri buna karşı çıkar. Genç komünistler de Albay Slavin'e karşı çıkmaktadır.

Sviyaz Savunması

Karşı-devrimcilerin gerilemesi savaşın bittiği anlamına gelmez. Zaman yitirmeden karşı saldırıya geçilmelidir. Kim zamanı iyi kullanırsa mücadeleyi de o kazanacaktır. Devrimciler Kazan'ı almak zorundadır. Demiryolu ağı kullanılamayacak durumdadır. Telgraf direkleri parçalanmıştır. Sviyaz'dakı birliklerin birçoğu iç savaşın korkunç yüzüyle ilk kez karşılaşır. İktidarın korunması, alınmasından zordur. Sviyaz savunması iktidarın korunmasının ne kadar güç olduğunun göstergesidir.

Aleksi'nin Savunması

Devrimci Askeri Mahkeme Troçki'nin 14 Ağustos'ta yayımladığı bildiriye dayanarak, karşı-devrimciler önünde kaçan Halk Komiserlerinin durumunu ele elır. Aleksi de bu Halk Komiserlerinden birıdır. Mahkeme yirmi yedi komünisti, bildirgeye uymadıklarından idam etmeye karar verır.

Butov, bildiride Aleksi'nin ismini de görünce bencil bir duygu kaplar içini. Gördüğü isimde bır yanlışlık olmasını diler. Butov, tüm insanların eşitliğiyle özgürlüğü adına mücadele ederken, bir an, kurşuna dizilecek yirmi yedi komiserin eşitliğini unutmuştur

Butov, Aleksi'yle konuşur. Aleksi çok korktuğunu, kaçtığının bilincinde bile olmadığını anlatır. Kurtuluş için çareler arar. Davanın yeniden görülmesini ister. Ayrıntıları anlatırsa aklanabileceğini düşünür.

Aleksi'nin paniği Butov'a ne söyleyeceğini şaşırtır. Bildiriyi Troçki'nin imzalamasına daha çok zaman var, der. Bu söz, Aleksi'nin umudu olur.

Aleksi'nin Çözülüşü

Aleksi, Letonyalılarla ideolojik çalışma yaparken bir erle tanışmıştır. Bu er ne Bolşeviktir, ne de komünisttir. Sviyaz'da bulunma nedeni, alayının Sviyaz'da oluşudur. Aleksi'nin ilgisini çeken, dört yıldır savaşan erin umursamazlığını saklayabilmesidir. İşte ideolojik çalışma yapılabilecek biri, diye düşünür Aleksi.

Önceleri hep Aleksi konuşur, er aldırmaz. Sonraları er konuşmaya başlar. Anlattıkları: hırsızlıklar, subayların gizleri, özellikle de çar dönemindeki ahlaksızlıklardır.

Aleksi erin tutsağı olmuştur. Erin Samara'da tanıdığı bir Halk Komiserini anlatmasıyla, Aleksi yalnızca erin değil kendi kendisinin de tutsağı olur. Bu çelişkiyle Aleksi, başına gelenlerin suçunu Letonyalılara atar.

Özdeşleşme

Erin Aleksi'ye anlattığı Samara'daki genç, Aleksi gibi yakışıklı bir Bolşeviktir. Hem korkusuz hem duygusaldır. Aleksi'nin resme meraklı olması gibi, o da müziğe meraklıdır. Ağız armonikası çalar. Aleksi'de resim merak ya da tasarımdır. Ama Samaralı genç sabahlara kadar armonikasını çalar, çevresindekileri coşturur.

Bunları anlatan er, Bolşeviklerin Samara'da yenileceğini en başında anladığını söyler. Buğdaysızlık, kıtlık başlamıştır. Bolşevikler buğdayları satın almak isterler, ama Kulaklar satmaz. Bu durumda zor kullanma eğilimi başlar. Halk Komiserleri yanlarına erleri alarak köylere giderler.

Samara'daki genç Halk Komiseri buğday bulmak isterken, bir Kulakça öldürülür. Başı kesilmiş, karnı yarılarak içi boşaltılmış, içi tıka basa buğdayla doldurulmuştur.

Aleksi, erin anlattıklarından sonra genç komiserin görüntüsünden kurtulamaz, onunla özdeşleşir. Bunları anlatan er savaşı görmüştür, savaşı düşlemez. Aleksi'yse ilk kez savaşla burun burunadır, ama savaşın ne olduğunu hâlâ görememiştir.

Aleksi de Halk Komiserliği görevini seçer. Korkudan kurtulabilmek için, sorumluluğu büyük göreve gönüllü olur. Belki de genç Halk Komiserinin yaşadıklarını kendi kendinde aşarak onu yaşatmaktır dileği.

Tüm bunları dinleyen Butov, Aleksi'ye neden bana gelmedin, diye sorar. Butov'a göre Aleksi, savaşabilecek biri değildir. Duygusal, narin biridir. Resim yapmak için doğmuştur, savaşmak için değil. Aleksi'yse dünyayı değiştirmek isteyenlerin, işe kendilerini değiştirmekle başlamaları gerektiğine inandığını söyleyerek yanıtlar Butov'u.

Aleksi'nin Savaşla Karşılaşması

Aleksi savaşla ilk kez Sviyaz savunmasında, zaman kazanabilmek için gönderilen bir vagon erin korunması görevinde karşılaşır. Bir vagon er gözleri önünde diri diri yakılır. Olanları tepedeki bir yerden öbür gönüllülerle birlikte izler. Gönüllülerden kimileri ağlamaya, olay yerine doğru koşmaya başlar.

Aleksi, dağlara doğru kaçar. Bir kayalığın kovuğunda saklanır. Kovuktan çıktığında arkadaşlarını anımsayarak yaptığından utanır. Tüfeği bile elinde değildir, kovukta unutmuştur tüfeğini. Artık içine kök salan korkudan eser kalmamıştır, tek isteği utancını söküp atarak elindeki tüfekle ateş etmektir. Bir kez bile ateş edemeden bulunur, yargılanır.

Birlikten kaçanlardan yalnızca Aleksi ölüm cezası alır, çünkü Halk Komiseridir.

Aleksi'yle Öbür Komünistler

Aleksi, yaşamının saçma bir kurşunla sonlanmasını istemez. Butov'dan kendisini yalnız bırakmamasını, yardım etmesini ister.

Öbür komünistler de Stalin'in örgütlerini desteklediğini, orduya çarcı subayların değil, Bolşevik militanların egemen olması gerektiğini söylerler. Davanın yeniden görülmesi istemiyle hazırladıkları dilekçeyi, Butav aracılığıyla Devrimci Askeri Mahkeme'ye ulaştırmak isterler. Butov'sa yanlarında bulunma nedeninin Aleksi olduğunu, görevli olmadığını anlatır. Ardından hepiniz kaçtınız, çarcı subaylar yerlerinden bile kıpırdamadılar, der.

Butov, yirmi yedi komünistin yanından ayrılarak dışarı çıktığında topların gürültüsünü duyar. Bir topun patlayışıyla nice yirmi yediler ölürken, kendisinin neden kurşuna dizilecek yirmi yedi komünisti düşündüğünü sorgular. Söylenmeyen bir şeyi yakalamak gerekir. Yirmi yedi komünist hain ya da çıkarcı değildir. Onlar bir uygulamada "örnekleme olarak" cezalandırılan kişilerdir.

Troçki, yirmi yedi Halk Komiserinin idam listesini onaylar. Aynı gece Raskolnikov'la Markin bir gemiyi Volga'ya indirirler. Kazan önlerinde karşı-devrimci güçleri basarak, gemilerini yakarlar. Eylemi Troçki üstlenir.

Yirmi Yedi Komünistin Kurşuna Dizilişi

Yirmi yedi komünist, davanın yeniden görülmesiyle ilgili dilekçelerinden vazgeçerler. İnfaz sabahı ailelerine ulaştırılmasını istedikleri her şeyi hazırlarlar. Butov yanlarındadır. Aleksi, Butov'dan, ileride *Pravda* gazetesinde kurşuna dizilen yirmi yedi komünistle ilgili yazı yazmasını ister. Resim yaparak ölümsüzleşmek isteyen Aleksi, bunu başaramamıştır. *Pravda*'da onlardan söz edecek bir yazıyla hâlâ ölümsüzlük arayışındadır.

Yirmi yedi komünist Enternasyonel'i söyleyerek Sviyaz'dan ayrılırlar. İnfazın gerçekleştirileceği tepeye gidilir. Mezarlar bir gün önceden hazırlanmıştır. Butov mezarları görmüştür, ama yirmi yedi komüniste infazdan önce mezarları değil Volga'yı göstermek ister.

YAŞAMAYI SEÇİYORUM

Aksın istiyorum,
Bileklerimden nefret.

Sevinçli çocuklar geçiyor
Gözlerimdeki lunaparklardan.
Dilediğime aşık oldum,
Her zaman...
Sokaklarda
Nefes
Alabiliyor, rüzgar.
Özellikle
Sürüyorum,
Savaş boyalarını yüzüme.
Bilerek uyanıyorum
Gözlerimi açtım
Yüceliğine...

Ayrıntı da
Kurudu,
Meyve verecek
Fidanlar.

Bırak
Gençlik,
Tomurcukta saklı güzellik
Her bir insan için olsun.
Yüzü gülsün, umuda kapılanın.

Bütün çözümleri
Taşımak istiyorum
Su olmak istiyorum
Bir somun ekmek olmak
İstiyorum...

Yaşamım
Seni ben doğuracaksam
Çeki düzen vermeliyim
Aynada, saçlarıma.
Hazırlanmalıyım
Günahsızlığına

Sana
Yalan söylemeyeceğim
Kadar
Sevmeliyim varlığını.
Yoksa,
Kalırsın kuru kelimelerimde.

Yaşamayı seçiyorum
Ölüm,
Tek gerçeğim
Beklesin.

Çiğdem İSTANBULLU

Karşı-devrimcilerin gemileri yakılmıştır. Volga alev alev yanmaktadır. Kazan alınmıştır. Mahkûmların isteğiyle başlarına değil de, yüreklerine sıkılan kurşunla infaz gerçekleştirilir.

Butov, infazdan sonra değişmiştir. Yüzüne felç inmiştir. Aynı gün, 31 Ağustos 1918'de, Troçki'ye bir telgraf gelir. Lenin'i Fanya Kaplan vurmuştur. Lenin yaralanmıştır. Troçki Moskova'ya gider. 10 Eylül'de Kazan düşer.

Devrimin Romanı Nasıl Yazılır?

Butov, bizim romanımız yazılsa acaba nasıl yazılır, sorusunu sormuştu, Petropavloskaya Kalesi'nde tuttuğu not defterinde. Yazılan çeşitli öykülerin yanı sıra devrimcilerin de öykülerinin yazılmasını ister. Öykülerde kıskançlık, ihanet, cimrilikler yazılıyorsa... devrim mücadelesinde de bu olaylar yaşanır, der. Butov yaşamda insanla ilgili olan her şeyi kucaklar. Her duygunun, düşüncenin aktarılmasını ister.

Devrim tarihinde, devrim için mücadele edenlerin çoğunun adına rastlanmaz. Butov'la öbür devrimcilerin umurunda değildir bu durum. Onlar resmi kayıtlarda, belgelerde, arşivlerde anılmak istemezler. Çünkü bu gibi yerlerde her şey sararıp solar. Kiralık kalemlerin de devrimcileri anlatmasını istemezler. Çünkü onlar devrimi can sıkıcı bir olay olarak yazarlar.

Devrimciler, özgür kalemlerin eserlerinde canlanmak isterler. Dünyanın herhangi bir ülkesinde, herhangi bir renkte, herhangi bir dili konuşan ücretli köleler, efendilerine başkaldırdıklarında onları anımsayacaklarını düşünürler. Kendi dünyalarını yaratmak amacıyla onların pratiklerini görüp, yorumlayacaklardır. Kendilerinden önce yaşamış olan yoldaşlarının deneyimlerinden ders çıkararak hareket edeceklerdir. Pratiğin aktarılmasının en güzel yolu da romanlarda, öykülerde canlandırılmalarıyla olanaklıdır. Devrimcilerin de insan olduklarını vurgulayan insani eserlerle.

(Sürecek)

HİNNOM VADİSİ CEHENNEMİN ASIL ADI

Cafer Can AYDIN

Tanrının 100 ismi varmış. Doksan dokuzu bilinen, biri henüz bilinmeyen... "*Yüzüncü Ad*" açıklanınca kıyametler kopacağına ilişkin kör inançlar yüzyıllar boyu insanları oyalamış, durmuştur. Arap asıllı ünlü Fransız yazarı Amin Mallouf, okuyanları merakın ve heyecanın doruklarına çıkaran *Yüzüncü Ad* isimli romanını bu inancın temelleri üzerinde yükseltmiştir. Yüz adı bulunan tanrının kaç cehennemi olduğu ve nerede olduğu sorusuna ise bu alçakgönüllü yazı yanıt vermeye çalışacaktır.

Yunan mitolojisinde cehenneme karşılık olarak "*Hades*" kavramıyla karşılaşıyoruz. Hades, yeraltındaki ölüler ülkesinin tanrısıdır. Hades "*görünmez*" anlamına da geliyormuş. Hades, zamanın tanrısı Kronos ile, yerin yani toprağın tanrıçası Rheanın oğluymuş. Hades, yüce tanrı Zeus'un iki kardeşinden birisidir. Zeus gökyüzünü, yeryüzünü ve yaşayan varlıkların dünyasının egemenliğini eline alırken Poseidon denizlere, Hades denen cehennem tanrısı da yeraltına sahip çıkmış. Poseidon, Hesiodos isimli ozanın dizelerinde şöyle dile geliyor:

"*Dünya üçe bölündü, üçümüz de aldık payımızı, / Kura çekildi, köpüklü deniz düştü bana, / Sisli karanlıklar ülkesi Hades'in payına.*"

Hades ve karısı Persephone amansız, insafsız, yürekleri hiçbir yakarış (dua), sunu (adak) ya da kurbanla yumuşamayan korkunç tanrılarmış. Hades başlangıçta yeraltı tanrısının adı olarak anılırken zaman içinde onunla özdeşleşmiş ve "*Hades*" denilince o korkunç tanrıdan çok onun ülkesi akla gelmeye başlamış. Hades (yerin altı) ve kaynayan katran kazanları, dipsiz kuyularıyla (*gayya*) yalnızca biz ölümlüler için değil ölümsüz tanrılar ve tanrıçaların da adını duydukça ürperdiği ve de yapayalnız avlunun en ucundaki tuvalete giderken bile salavat getirdiği korkunç ve de ürkünç bir ülke olarak namını sürdürmüş. Güzel saçlı kraliçe, toprağın, buğdayın, bereketin ve de ekmeğin örgülü saçlı tanrıçası Demeter'in kızı Korea, işte bu ürkünç ve korkunç tanrı tarafından kaçırılmış:

"*Persephone (Korea) bir gün oyun arkadaşlarıyla birlikte çayırda çiçek toplarken birdenbire yer yarılmış, tanrı Hades arabasıyla çıkagelmiş, kızı yakaladığı gibi kaçıp gitmiş. Ümitsizlikten ne yapacağını bilmeyen tanrıça kızını araya araya tüm dünyada dolaşmadık yer bırakmamış. Sonra her şeyi gören ve bilen güneş tanrısı Helios, Korea'nın bulunduğu yeri söylemiş. Bunun üzerine Demeter Olympos'tan kaçmış, sızlayan yüreğinin acılarını dindirmek üzere bir köşeye çekilmiş. Onun acılarını çekmek üzere bir köşeye çekilmesiyle ne bet ne de bereket kalmış, şimdikinden daha beter bir kıtlık ve kuraklık içinde kalan insanlar 'Çankaya köşküne' çıkayazmış... Zamanın Pentagon'u Olympos'ta o zamanlar oturan ve de tüm dünyaya hükmü geçen yüce tanrı Zeus araya girmiş, tanrıçayı yeraltının tanrısı Hades'le barıştırmak istemiş... Ancak yeraltında cennet taamı olan 'nar'ı yiyen ve bu yüzden karanlıklar tanrısına âşık olan Persephone'de bu büyü nedeniyle cehennem tanrısına bağlandığından Zeus'un ara buluculuğu da bir işe yaramamış... Ancak kıtlık ve kıranın bu şekilde sürüp gitmesine razı olmayan tanrılar arasında oylama yapılmış... Oylama sonucunda Persephone'nin yılın üçte ikisini yani çiçek açma ve meyve zamanını anası Demeter'in, kalan bölümünü de kocası Hades'in yanında kalması yüzde yüz bir çoğunlukla (tam bir anlaşmayla) kararlaştırılmış, yüce tanrı Zeus da buna uygun bir fetva vererek toprağa yeniden bet ve bereketin geri gelmesini sağlamış...*" Hikaye bu... Motif yine aynı motiftir... Sonbaharda ölerek "*Hinnom Vadisine*" giden tanrı ya da tanrıça baharda geri geliyor.

Bu yazıya adını veren cehennem sözcüğü ise İbranicede "*Ge Hinnom*" İncil'de "*Gehenna*" diye anılan ve Kudüs'ün güneybatısında yer alan bir vadinin ismiymiş. Tevrat'ta adı geçen Ammonoğulları'nın tanrısı Molek'e kurban edilen çocukların yakıldığı vadinin ismi... Bu çocuk yakılması (ve de bombalanması) olaylarının tarihi işte bu kadar eskidir. Kuş dilinden haberdar olan Kral Süleyman'dan Kral Mesaneh dönemine kadar, yani MÖ X. yüzyıldan, MS VI. yüzyıla kadar İsrailoğulları'nın, yani tanrıyla sözleşme (ahd-ı atik, eski sözleşme, Tevrat) yapan İsrailoğulları'nın sapkınlığı. Gerçekte buna sapkınlık demek de zordur. Aslında sapkınlık yaygın ve yerleşik inanç sisteminden olan ayrılıklara yakıştırılan bir sıfat ise, her yeni inanç ve tapınma biçimini böyle adlandırabiliriz. Oysa, bize ne kadar kabul edilemez görünse de bir zamanlar toplumu bir arada tutan ve ortak acılara karşı göğüs germeyi ve ge-

lecek için sisli bir umut beslemeyi olanaklı kılanlar da bize bu kadar anlamsız ve yararsız görünen ve şimdi artık *"boş inan"* demeye cesaret edebildiğimiz tapınma biçimleridir.

İnsan ve onun en az el değmişi olan çocuk kurban etme geleneği henüz ortadan kalkmamışken geçmişimizi rastgele karalamanın bir âlemi yoktur. Eski İskandinavya'da Balder, ne gökyüzünde ne de yeryüzünde değil de ikisinin arasında (Araf'ta) olduğu söylenen iyi ve güzel bir tanrıymış. Düşlerinde öldüğünü gören Balder, bu konuyu tanrılara açınca onlar da Balder'i her yönden gelecek tehlikelere karşı korumak üzere karar almışlar ve tanrıça Frigg yeryüzündeki tüm canlı ve cansız maddelerden Balder'e bir kötülük etmemeleri için söz almış. Bunun üzerine tanrılar Balder'i incitmek için ellerinden gelen her şeyi yapmalarına, üzerine taş yağdırmalarına, kesme girişimlerine, ok ve mızrakla üzerine atış yapmalarına rağmen Balder'e hiçbir zarar gelmemiş. Artık hiçbir felaketin Balder'i etkilemeyeceğine inanan tanrılar bu durumdan hoşnut olmuşlarsa da Loki diye anılan kötü kalpli tanrı Frigg'in yanına gidip bunun nasıl olduğunu sormuş. Yeryüzündeki tüm canlı ve cansız varlıkların Balder'i yaralamayacaklarına dair yemin ettiğini söyleyen Frigg yalnızca "Ökse Otu" diye bilinen ve ateş olsa cürmü kadar bile yer yakamayacak bir bitkiden söz alınmasına gerek duymadığını söylemiş. Bunun üzerine ökse otunu bulup getiren Loki bitkiyi kör tanrı Hödur'a götürerek bununla Balder'e vurmasını söylemiş. Loki'nin yönlendirmesiyle Hödur ökse otunu Balder'e atınca Balder tam ortasından ikiye ayrılmış ve cansız yere düşmüş. Daha sonra tanrılar tarafından gemisine bindirilen Balder İskandinav geleneklerine uyularak karısıyla birlikte yakılmış. Efsane ayrıntılarıyla J. Frazer'in *Altın Dal* isimli eserinin ikinci cildinde yazılı. Konu dışında olmakla birlikte, üzerine atılan hiçbir şeyden etkilenmeyen, tüm bunlara gülüp geçen tanrının bir ökse otuyla ölmesi bize *"Yağmur gibi yağar başıma taşlar / Dostun bir tek gülü yareler beni"* dizesinde anlatılan bir tür küskün acının, toplumun ortak belleğinin sınır ve zaman tanımazlığında yaşadığını burada anımsatalım...

Toplumun ortak belleği zaman içinde Balder'in ve tanrılara kurban verilen çocukların öldürüldükleri yerlere olan nefreti ve yeni tanrının yüzü suyu hürmeti bu kutsal yerleri, ruhların ölümden sonra gittikleri yer olan cehenneme çevirmiştir. Ancak bu cehenneme dönüş süreci birdenbire olmamıştır. Ge-Hinnom, katledilen çocukların çığlıklarının unutulması için önce çöplüğe dönüştürülmüş, zaman içinde evrime uğrayarak "Cehennem" olarak şekil değiştirmiş, günahkâr ruhların arınması için gerekli bir yer olarak anılmıştır. Gerçekten de tarihte "Helenistik Dönem" olarak adlandırılan çağlarda Yahudiler ölümden sonra kötülerin cezalandırılacağı yer için bu adı kullanmaya başlamışlardır. (Bkz. *Ana Britannica*, "Cehennem" maddesi) Yeni Ahit'te kötülerin yanarak yok olacağı yeri belirten *"GEHENNA"* Talmud'da bir arınma yeri olarak kabul edilmekteymiş. Arınma bittikten sonra cennete giriş serbest. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde *Gehenna* Şeytan'ın ve ona bağlı kötülük meleklerinin yaşadığı, günahkârların ve tanrıya inanmayanların sonsuza dek kalacakları ve yanacakları bir yer olarak kabul edilmiştir. Ancak sonra gelen din adamları "Kutsal Kitap"ın ruhuna uygun bir yoruma ulaşmak için yaptıkları tartışmalar sonucunda da net bir şey söyleyememişlerdir. Kimileri günahlardan arındıktan sonra cennete gidileceğini, kimileri pişmanlık getirmeden ölenlerin sonsuza dek orada kalacaklarını savunmuşlar ise de günümüze kadar bu can alıcı sorun(!) açıklığa kavuşamamıştır.

İslam dininde de cehennem, insanın bu dünyada işlediği günahların karşılığını görüp cezalandırıldığı bir yer olarak kabul ediliyor ve yedi ayrı sözcükle belirtiliyormuş. Bunlardan üçü *"cehennem, haviye, bi'r"*, sonu olmayan derinlik, uçsuz bucaksız kuyu anlamına gelmekteymiş. Kalan dördü *"cehim, tecehme, sair, hutama"* sözcükleriyse ateş ve yanmaya karşılık geliyormuş. İkisini birleştirirsek, uçsuz bucaksız kuyularda (gayya kuyularında) katran kazanlarında kaynamak, yanmak ve de ölmemek var (ıstırabın sonsuzluğu dayanılmaz boyutlarda olacak demek ki)... Her neyse, işte bu cehennemin yedi türlü tasviri, zaman içinde yedi ayrı cehennem ya da yedi katlı cehennem inancını ortaya çıkarmıştır. Doğrusu, burda da net bir tanım ortaya çıkmıyor. Kitapların bu kafa karıştırıcı yorumlarına karşılık halkımızın bu konudaki tavrı daha açıktır. Mardin'den İstanbul'a gelip geçtiği yerlerin ayırdına varan bir yurttaşımız: *"Bizim köyün imamı Mello, Cennet Cehennem öbür dünyadadır diyerek bizi kandırmış yıllarca... Ah işte Edana'ya (Adana) kadar cehennem, ordan öte cennettir,"* diyerek bu tartışmaya son vermiş... Bu olağanüstü gerçeklikle, soyut yerine somut düşünmenin zamanı gelip geçmektedir.

Başlangıçta tanrılar ve çocukları sonra da onları temsil eden nesnelerin yakılması, ilkbaharda yakılan şenlik ateşleri ve günümüzde toplu kıyımlar sonrasında ölenlerin adına yakılan mumlar, dedelere dikilen mumlar, oyunlarda yakılan mumlar, bunların tamamı on binlerce yıldır ateşe ve onun kaynağı olan güneşe doğru insanoğlunun çaresiz yakarışlarıdır... Kutsal ateş bir yandan en iyi niyetli dileklerimize derman olarak imdadımıza koşarken, iki yanı keskin bir kılıç gibi kendisine inanmayanları da yok etmeye hazır, doymak bilmez bir iştahla bekliyor... Kutsal kitaplara göre ölümden sonra günahkâr ruhlar cehenneme gidip hak ettikleri cezalarını çekeceklerdir. Ama insanlık çok daha önce ısınan dünya, suyu tükenen dünya, ormansız dünya, savaşan dünya, sömüren dünya ve kirlenen dünyasıyla birlikte kaçınılması zor bir geleceğe doğru dolu dizgin

koşmaktadır... Hinnom Vadisi'nde yakılarak yok edilen Hiroşima ve Nagazaki'de atom bombasının deneme tahtası. Vietnam'da napalm bombalarının hedefi olan insanlık şimdi yeni bir paylaşım savaşının orta yerinde kalakalmıştır. Yüce tanrının cehennemiinde insanların sonsuza dek yanıp yanmayacağını bütün bir ortaçağ boyunca tartışanların torunları içlerinde taşıdıkları cehennemin tohumlarını ya bireysel bir öfke içinde TERÖRLE ya da toplumsal bir histeri ile B-6, F-165, F-bilmem kaç adını verdikleri cehennem zebanileriyle üzerlerimize yağdırıyorlar... Sorgu da yok sual de... Ne "*Münkir*", ne "Nekir" "*Esirgeme ve bağışlamayla*" kurulacağı vaat edilen tanrısal adalet yerine, Global sermayenin "*hep bana hep bana ve nah sana*" adaleti... Böylece daha gelmeden zavallı yoksulların bile kutladığı Milenyumun foyası ortaya çıkmakta... Toprak, sermaye ve de para babalarının son yüzyıl içinde ortaya çıkan binlerce vukuatından yalnızca bir tanèsi... Ama "*kalpleri ve kulakları tıkanmış olanlar*" yani yoksullar bunlardan da bir şey anlamayacaklar... Çünkü Pentagon'un ve onun yörüngesindeki ikincil tanrıların onların alınlarına kazıdıkları "kader" budur... Yeryüzünün tüm ezilmişleri, arka bahçeye çıkartılanlar, kapı arkasında bekletilenler ve huzurlardan kovulanlar Tarihin sonu sizler için gelmiştir. İsrafil "Sur"unu üfledi... Kurşun akıtılmış kulaklarınız ve perde çekilmiş gözlerinizle bir şeylerin adını koyup, direneceğinize ,inanmak, kıyamet gününde Mehdi'nin geleceğine inanmak kadar zor... Hem "kazaya ve kadere" inananlar için direnmenin adı yoktur... Kullar yalnızca inanır ve itaat ederler... Biz faniler, Ge-hinnom'da yakılan canlarımız, katran kazanlarında kaynayan bedenlerimiz için yazgı burada bitmektedir. Olmayan şeyler artık yanmazlar... Tarihin sonu, hiç gerçekleşmemiş ve hiç gerçekleşmeyecek olan özgürlük ve adaletin katledilmesiyle gelmiştir... Global sermayenin at uşakları, kralların soytarıları, şamar oğlanları ve ey çanak yalayıcılar... Gözünüz aydın olsun! Tımar edilecek at, eğlendirilecek kral ve yalanacak çanak kalacaksa yaşadınız... Minare gölgeleri ve davul tozları da bundan nasibini alacaktır...

Hades... Hinnom Vadisi... Gehenna ve Cehennem... Acaba gerçekten Adana'dan sonra yok oluyorlar mı... Yoksa cehennem içimizde midir? Sorunun yanıtı verilinceye kadar cehennem zebanileri bin bir bahaneyle bizleri ve çocuklarımızı ve umutlarımızı yakmaya devam edeceklerdir... Yazıyı bağlamadan önce bir umut ışığının XVI. yüzyıldan gelen sesiyle kendimize gelelim:

"*Esirci misin koydun cehennem arab / Hoca mısın okur yazarsın kitap / Aslın katip midir görürsün hisab / İhtisabın mı var yok hancı mısın / Yüz bin cehennemin olsa korkmam birinden / Rahman ismi nazil olmadı mı senden / Gaffar-üz-zünub'um demedin mi sen / Afv et günahım yalancı mısın.*" (Azmi Baba)

NASIL ÇELİK OLUNUR

Küçüktüm
Sordum babama
- bu taş neden kara?

Beyazlar içinde bir peri kızı varmış
Karadeniz'de
Beğenmemiş gecenin rengini
Geceyi taş yapmış.

- nasıl yanar bir taş böyle?

Kara gece utanmış taş olduğuna
Aydınlığı düşlemiş
Hem yanar hem ısıtırmış o günden beri.
Hem nasıl yanmak
Eritir demiri.

- erisin diye mi sokulur ateşe demir?

Demir, çelik olsun diye.

Ben çeliği babam buldu sanırdım
-babam çeliğin tanrısı-

Anlattı büyülü iksirini
Nasıl çelik olunur:

Kızıl kor taşkömüründe
kızarır demir.
İşte bak böyle,
yumuşar
biçim alır
çekiçle dövüle dövüle

Isıtılır dövülür demir
yassılaşır
yeniden ısınır
dövülür
bir mızrak ucu
sivrilir demir.

Aşınır insan
dedi
-çeliğin tanrısı-
yeniden yanmasını bilmeli.

Bak böylesi daha güzelmiş
öğrendim:
çelik olabilmeli.

Baha ÇITAKOĞLU

BÜTÜN DÜNYA HIZLA ÜBÜLEŞİYORDU, BİRİNCİLİĞİ POP STARLARA VERDİLER(1)

Seval Deniz KARAHALİLOĞLU

"*Übüleşen bir dünyada yaşıyoruz*" diyordu geçenlerde biri. Sahi, ne demek bu "*übüleşmek*"? Übü kelimesi nereden geliyor derken kendimizi derin bir "übü külliyatının" içinde buluverdik. İlk önce işinin nedeni olan adamla, yani übü kelimesini dünyaya hediye edip sonra da terk-i diyar eyleyen Alfred Jarry(2) ile işe başlayalım dedik. Übü kelime kökeni tüm zamanların en sıra dışı oyun yazarlarından biri olan Fransız Alfred Jarry tarafından ortaya atılan *Kral Übü* (*Ubu Roi*) oyunundan çıkmış. Oyun, yazar 15 yaşında liseye devam ederken, sinir olduğu Fizik hocası Mösyö Herbert'i alaya almak için yazdığı kukla oyunu metinlerinden oluşur. Bu derme çatma kukla oyunu metinleri ilk kez arkadaşları arasında, hâlâ liseye devam ederlerken 1888 yılında sergilenir.

Alfred Jarry, gerçek anlamda bir baş belasıdır. Yaşadığı toplumla, dönemle, hayatla ve kendisiyle sorunları olan eksantrik bir adamdır. Sıra dışılığını, keskin ve acımasız bir dille kaleme aldığı yapıtlarında ortaya koyarken, sokağın sert ve pis dilini müthiş bir keskinlikle kullandığı *Kral Übü*'de(3) alaycılığın doruğuna çıkar. Aptal, vahşi, aç gözlü, sığ, duyarsız, korkak, tutarsız ama aynı zamanda başarılı bir demagog. Hepsini yan yana koyduğunuzda ortaya çelişkiler yumağı Kral Übü karakteri çıkıyor.

Kral Übü, zengin alt okumalarıyla, sadece yazarın yaşadığı dönemi değil, aynı zamanda tüm zamanların toplumlarındaki çarpık ekonomik ve politik yapılanmaya göndermeler yaparken insan doğasının karanlık tarafını da tüm çıplaklığı ile yüzümüze bir ayna gibi tutar. Görmek ve duymak istemediklerimiz, iğrendiklerimiz ve ama en korkuncu hâlâ orada, derinlerde bir yerlerde gizlendiğini ve inatla var olduğunu bildiğimiz o karanlık ve habis dürtülerin gün yüzüne çıkmasına neden olur. Bununla da kalmaz, tüm acımasızlığıyla, onlarla yüzleşmemizi sağlar.

Alfred Jarry, Kral Übü karakteriyle, hızla übüleşen bireylerin kimliklerine de göndermeler yapar. Kitle psikolojisinden, burjuvaziye, süslü sloganlar altına saklanan vahşi kapitalizme kadar bir dizi renkli ve bir o kadar çetrefil olguları, ustalıkla birbirine bağlayarak bize çok renkli bir kolaj sunar. Onda, izleyiciye her şeyi hazır lop verme alışkanlığı yoktur. Okuyucu ya da izleyiciyi öykünün içine davet eder. Anlama, düşünme ve üzerinde kafa patlatmaları için zorlar. Elinde kamçısıyla, kürek mahkûmlarının tepesine dikilen zebaniler misali kırbaç yerine kullandığı kelimelerle zihnimizi kıyasıya dövmekten hiç çekinmez.

Son derece sert ve belalı bir dili olan yazarın bazı cümlelerinin analizini yapmak bile yürek ister. Örneğin, "*Askerlere söyleyin ilk önce hacetlerini yapsınlar, sonra milli marşı söylerler,*" diye buyurur Übü Baba. Yani, kıyısından köşesinden ılımlı yaklaşılması gereken bir cümle. Sadece kaba ve yüzeysel okumaları bile insanın yeterince canını sıkacak analizler içermesine rağmen, cümlenin altında yatan zengin anlatımı açığa koymak bile başlı başına bir cesaret işidir. Yani, tam Alfred Jarry usulü. Kaba ve tamamıyla yüzeysel bir analiz yapacak olursak, bütün hayatı sindirim ve boşaltım sistemi arasındaki o kısa ve küt çizgide seyreden Übü Baba'nın tek derdi işkembesini doldurmak ve yan gelip yatmaktan ibarettir. Hayat felsefesini böylesine düz, sığ, derinlikten yoksun ve hayvani bir çizgiye oturtan biri için insani duygular, sorumluluklar, vatan sevgisi gibi derin konular hiçbir şey ifade etmez. O hayattan ne istediğini kısa ve net olarak özetlemiştir bile. Et ve altın. İşte o kadar. Daha fazla düşünmeye gerek yoktur. Zaten halka da bunu şartlı olarak verir. Öyle bedavadan değil. "*Alın size et ve altın. Ama vergilerinizi düzenli olarak ödeyeceğinize söz verir misiniz?*" diye sorar. Halk ancak eti ve altını aldıktan sonra bir ağızdan "*Söz veririz!*" diye yanıtlar Übü Baba'yı. Yani, Alfred Jarry o şeytani zekâsıyla, olayı alanın ve satanın razı olduğu bir çeşit alışverişe indirger.

İkinci bir yaklaşım ise ulusal duygular ve yurt sevgisi gibi kavramların iktidar tarafından politik çıkarlar doğrultusunda kullanılarak, halk kitlelerinin belli bir noktaya doğru yönlendirilmesine işaret eder.

Übüleşmenin temelinde, günümüz ekonomik politikaları yatar. Çünkü toplumun muhalefetini desteğe dönüştürmek için bütün iktidarların başvurduğu bir yol vardır. Savaş ve savaş ekonomisi. İktidarlar, içerdeki sorunları unutturmak için savaşı öne sürer. İnsanların ulusal duyguları ayağa kaldırılır. Böylelikle, insanlar açlığını, yoksulluğunu ve o günkü iktidarın kim olduğunu unutur. Ve düşman gösterilen birilerini "öteki" üzerine yürür. Güncel anlamda her şeye gönderebilirsiniz bunu. Alfred Jarry'nin Kral Übü'sü, bugün Amerika'nın dünya üzerinde uygulamak istediği politikayla neredeyse birebir örtüşüyor. Genel anlamda, yayılmacı kapitalist ülkelerin uyguladığı bir politika bu.(3)

"Karnını ve cebini doldurduğunuz halk kitlelerini istediğiniz yere sürükleyebilirsiniz" mantığıyla yola çıkan yazar, bizlere "sürü psikolojisinin" de kısa bir özetini sunar. Yukarıdaki cümleden çıkan başka bir düşün zinciri bizi çok bildik bir yere götürüyor. "*Alın size et ve altın* [yani, para]. *Yiyin, için, hacetinizi giderin ve ne dersek onu yapın.* İnsan başka ne ister ki, düşünmeyi de bize bırakın. Sizin soru sormanıza, sorgulamanıza, o güzelim kafacıklarınızı yormanıza hiç gerek yok. Biz burada neciyiz, biz sizin yerinize düşünür ve kararlar alırız. Hem yöneticiler başka ne işe yarar ki. Öyle değil mi? Daha ne olsun. Düşünmek yok, soru sormak, sorgulamak zahmetine girmek yok, kararlar almanın insanın o narin omuzlarını acıtan ağırlığını hissetmek yok. Bunların hepsini 'Übü Baba' bizler için gönüllü olarak yapıyor. Daha ne istiyorsunuz?" İşte böyle, belalı bir adamdır Alfred Jarry.

Bu noktada "*et ve altın*" işini biraz açmamız gerekecek. Simgesel olarak, "*et ve altın*" iktidarların kendilerini kitlelerin önünde meşrulaştırdıkları zemindir. Alfred Jarry, kitleleri bir sürü gibi algılıyor. Jarry'e göre, kitlenin "*farkındalığı*" yoktur. İktidarlar, farkındalığı olmayan ve sürü esasına göre hayatlarını devam ettiren bu kitleler üzerindeki egemenliklerini "*para ve aş*" esası üzerinde kurarlar. Politikada, yazılı olmayan ama geçerli olan altın kuralı bütün partiler bilir. Kitlenin karnını doyurup, ceplerine de parayı koydun mu istediğini yaparsın. Kapitalizmin dini olan bu ekonomik politikaları, borç verdikleri yabancı ülkelerin iktidarlarına dikte ettirmiyorlar mı? Bakınız dünyanın başına musallat olan IMF para politikaları ve yabancı ülkelerin halklarına, işçisine, köylüsüne, memuruna, dar gelirlisine, orta sınıf vatandaşına içirmeye bayıldıkları "*acı reçeteler*"

Alfred Jarry, burjuvazinin "*eşitlik, kardeşlik ve özgürlük*" gibi olumlu sloganların ardına sığınan o kirli yüzüyle de alay eder. Dalgasını geçerken hızla übüleşen bir dünyaya da işaret eder. Daha o dönemde,XVIII. yüzyılda kapitalizmin sırıtan aç gözlü habis yüzünü görmüştür. "*Saraylara savaş, kulübelere barış*" sloganıyla yola çıkan 1789 Fransız İhtilali'nin aslında kapitalizmi içeri davet eden bir eşik noktası olduğunu algılamıştır. Kendi dini olan ekonomik politikaları, halka dikte ettirmeye çalışan burjuvazinin, kitlelere belletmeye çalıştığı bu ezberi bozmuş, bunu yaparken de sokağın kirli dilini kullanmıştır.

O sığ zihni, kişisel çıkarları söz konusu olduğunda canavar gibi çalışan Übü Baba'nın inanılmaz bir yanı da vardır. Ondan beklenmeyecek şekilde iyi bir demagogdur. Birbiri ardına kendi içinde çelişen cümleler sarf ederek karşısındakini tek kelimeyle "*aptallaştırır*." Daha iki cümle arasındaki sağlıklı sebep sonuç ilişkilerini kuramayan zavallı kurbanları daha da aptallaştıracak bir cümle daha yumurtlayarak akıl ve izan sahibi insanların dimağlarının durmasına neden olur. "*Bir deli kuyuya bir taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış*" misali insanlar ne söylediğini kavrayana kadar o işlerini yoluna koyar, demagoji sanatının zirvesine çıkar.

"*Yaşasın Savaş!*" çığlıkları atarak, savaş tellallığı yapan Übü Baba, iş bizzat savaşa gitmeye geldi mi korkudan kaçacak delik arar. Çevrenin de zorlamasıyla istemeye istemeye savaş alanına gider. Insanları kolaylıkla ölüme gönderirken kılı kıpırdamayan Übü Baba, daha atılan ilk kurşunla, düşman mevzilerine doğru şöyle bağıracaktır. "*Saygıdeğer Ruslar, bu tarafa doğru ateş etmeyin. Burada insanlar var.*" Eh, çelişkinin de ancak bu kadarı olur.

Übüleşme sürecinde, belli bir isim ya da olay hedeflenmiyor ama genel anlamda nasıl sakınmadan vahşi olunduğu, sanki bunun çok doğalmış gibi göründüğü vurgulanıyor. Vahşi kapitalizmin habis yüzünü, bir insanı öldürürkenki rahatlığını, vahşiliğini ve "öldürmenin verdiği keyfi" doğalmış gibi gösteriyor. Bunun canlı örneklerini, bugünlerde Irak'ta ve Lübnan'da açıkça görüyoruz. Sivil halka uygulanan işkenceler, öldürme zevkini tatmin etmek için sokaktan geçen sıradan insanları, çocukları, kadınları ve gençleri sorgusuz sualsiz katleden ABD ve İsrail askerleri gibi. Ve bütün dünyanın gözü önünde tüm dehşetiyle devam eden Lübnan Savaşı'nda yaşanan insanlık trajedisi ve dünyanın umursamaz tavrı

Kral Übü'nün kimliğinde, übüleşen insanların karanlık, habis tarafı dehşetli bir ironiyle sunulur. (Bakınız ABD ve İsrail,askerleri.) Hayal etmesi bile tüyleri diken diken eden işkenceler, bir şarkı eşliğinde, gülerek, neşeli bir şekilde söylenirken, insani yanını kaybeden karakterlerin nasıl cehennem zebanilerine dönüştüğünü görüyoruz. Bir süre önce, TV ekranlarına yansıyan bir Amerikan askerinin gitarı eşliğinde, yaptığı işkenceyi anlatan bir şarkıyı, gülerek çalıp söylemesi, bu olgunun artık bir önerme olmaktan çıkıp bizzat gerçek hayata geçtiğini gösteriyor.

Kulaklara tahta sokulacak lay, lay, lom. Gözler oyulacak lay, lay, 'ɔm... (Tanrım, çok eğlenceli lay, lay, lom. Kendini kaptıranlar için özel olarak eklenmiştir, lay, lay, lom.) Eğer kendinizi kaptırıp koyverirseniz, bu nakarata katılmamak elde değil. İnsanın içindeki karanlık tarafın aydınlık tarafla olan o ezeli mücadelesi bundan daha açık nasıl anlatılabilir? Gülerek, şarkı tonunda söylenen işkenceler, olayın ağırlığını hafifletirken, gerçeklik duygusunu da kırıyor. Gerçek ve sanal dünya arasına sıkışıp kalan ve her iki dünyaya da eşit mesafeden bakan "*übüler*" için gerçekliği kırılmış ve hafifletilmiş bir işkencenin ne zararı olabilir ki? Aynı hafifletilmiş gerçekler, Amerikan ve Avrupa televizyonlarında "*reklam arası*" görüntüler olarak izleyicilere sunuluyor.

Übüleşme sürecinin en tehlikeli aşaması, günümüzde insanlığın üzerine ölü toprağı gibi inen "duyarsızlık", "umursamazlık" ve "kanıksama" tavrıyla açıklanabilir. Ellerinde uzaktan kumada aletiyle ekranın başına geçenler, "can sıkıcı" savaş görüntülerine rastladıklarında ya yüzlerini buruşturarak hızla bir eğlence kanalına atlıyorlar ya da cips ve kolaları eşliğinde görüntüleri bir Hollywood filmi tadında izliyorlar.

Irak Savaşı'nı, televizyon ekranlarından ellerinde kutu biraları ve cips eşliğinde seyredenler "futbol maçı" formatında gönderilen görüntüleri, "mahsus çuktan" yapıyorlar imgelemi ile algılar. Yani, atılan her bomba, imgesel ortamda, anlatılmaz güzellikteki ışık ve dans gösterisine karşılık gelir. Bu kodlarla ekrana yansıyanlar, izleyenler için bir "havai fişek" gösterisi tadındadır. Orada, o anda yaşanan gerçek dünyaya ait dehşet, panik, korku ve yaşama isteği gibi insani değerleri algılamaktan çok uzak olanlar için her şey, Western filmlerinin olay örgüsü içinde cereyan eder. Oynayan filmin yönetmeni "*Stop, mola!*" dediğinde, "ölü taklidi" yapan Iraklı çocuklar ve siviller düştükleri yerden ayağa kalkacak, köşedeki Mc Donalds'a giderek hamburgerlerini yerken bir yandan da Coca-Cola'larını yudumlayacaklar ve 1. Lig maçlarını konuşacaklardır. Aynı anda "savaş oyununu" naklen veren televizyon kanalında da reklam kuşağı girmiş ve izleyicilere "çay ve ihtiyaç molası" imkânı tanınmıştır. Reklam kuşağından sonra, kaldıkları yerden canlı "savaş oyunu" yayınına devam edenler, izleyicilerine "sinema kuşağı" lezzetinde hoş bir akşam geçirtmiş olurlar. İşte, bu formda kodlanan imgelemler eşliğinde, orada yaşananlara dair en küçük fikri bile olmayan sıradan insanların gerçek dünyaya özgü bir tepki vermesini beklemek çok zor. Şu anda yaşananlar kabaca böyle. Yoksa, devam eden Irak Savaşı ve tüm dehşetiyle Ortadoğu'yu bir kan gölüne çeviren Lübnan Savaşı karşısında bütün dünyanın "sessiz kalışını" nasıl açıklayabiliriz?(4)

İşte bu übüleşme sürecinin ortaya çıkardığı "übülerin" ortak yanı, demagojiyi, korkaklığı, aptallığı ve budalalığı bir erdemmiş gibi lanse etmelerinde yatıyor. Bunu öylesine ürkütücü bir biçimde ortaya koyuyorlar ki, bütün herkesi etkileyebiliyorlar. Kendi içinde bir mantığı yokmuş gibi görünen sözler sarf ediyor ama çevresine sınırsız bir korku salıyorlar. Kendilerini çok akıllı, çok zeki zannediyorlar. Bakınız Bay Bush.

Ekonomi, kapitalist düzenin temel söylemidir. Her şeyi, ekonomik bazda değerlendirir. Bu da topluma yerleştirilmeye çalışılır. Alfred Jarry burada, kapitalizmin ekonomi politiğinin 1789'dan sonra yerleşmeye başladığı süreçte, Adam Smith'in(5) "*bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*" dediği ve "*her şeyi, bütün olayları, iktisatla ekonomiyle açıklamasını*" da eleştiriyor.

Hızla "übüleşen" toplumlarda, "übüleşme sürecini" yaratan ve besleyen en önemli kaynaklar yazılı, sesli ve görüntülü iletişim araçları. Kısaca biz onlara medya diyoruz. Tabii bir de yazın dünyası var. Birtakım yabancı kaynaklı fonlardan yararlandırılan ya da Nobel Edebiyat Ödülü gibi "seçkin" ödül vaatleriyle kandırılan bazı kalemlerin yazdıkları. Sopanın ucundaki havuca ne kadar yaklaşırlarsa, hevesleri ve açlıkları da aynı oranda artan "antiseptik etkili yazarlar" için hiçbir hudut, sınır kalmıyor. Yaşadıkları toplumun kendi öz değerlerine tamamen yabancı ve kendi toplumuna sırtını dönmüş bu aydın tipi için tek geçer akçe vardır. "Havuçla ödüllendirilmek" Havucun adı ödülden ödüle değişebilir ama sonuçta aynı amaca hizmet eder. Özenle toplumun gazını alırlar, ağrıyan sancıyan yerlere dilleri döndüğünce merhem olurken, alttan alta geliştirdikleri özel bir üslupla, fonlarından yararlandıkları patronları memnun eden ideolojik dilin toplumda yerleşmesine çalışırlar. Kimi zaman yaptıkları araştırmalarla, kimi zaman gazetelere yazdıkları köşe yazılarıyla, ama çoğunlukla yabancı organizasyonların finanse ettiği konferans dizileriyle, yetiştikleri ve beslendikleri toprakları; "kahramanca özeleştiri yapma kisvesi altında" kültürel, sosyal ve tarihi yapılanmasıyla kötüleyerek, kendilerine dikte ettirilen "ideolojilerin pazarlamacılığına" soyunurlar.

Bir de ısrarla toplumun "beyaz yakalı" bölümüne pompalanmaya çalışılan "başarı öyküleri" var. Başarı kavramını "para"nın üzerine inşa edenler, bireyi de serbest piyasa ekonomisi içinde meta üzerinden alınan ve satılan bir mal ölçüsüne indirgiyorlar. Bireyin, çalıştığı kurum ya da kuruluşta ne kadardır orada çalıştığının pek bir önemi yoktur (belki de bir hayat boyu). Uzun yıllar hizmet verdiği gerçeği bir kalemde göz ardı edilen işçilerin, keyfi olarak işine nasıl son verildiğinin çarpıcı hikayesi Arthur Miller'in(6) *Satıcının Ölümü* isimli oyununda anlatılır. Eser, uzun yıllar çalıştığı firma tarafından işten çıkarılan Willy Loman'ın yıkılışını konu eder. Kapitalizmin "*çiğneyip çiğneyip tükürdüğü*" Willy Loman, sı-

fırı tüketmiştir. Geriye dönüşlerle kaçırdığı fırsatları düşünür, hayatının bir muhasebesini yapar bu arada oğulları tarafından da reddedilir. Tükenmiş ve sistem tarafından tamamıyla tüketilmiş olan Willy'nin yapacağı tek şey kalmıştır. O da hayatına son vermek.

Bu noktada Willy Loman karakterini, topluma pompalanmaya çalışılan "başarı" imgesi üzerinden bir kez daha hatırlamakta fayda var. Arthur Miller'ın ilk defa, 1949'da New York'ta sahnelenen ve aynı yıl Pulitzer Ödülü'nü alan oyununda, Amerikan rüyası ve tüketim toplumunun "yüzeysel başarıya" verdiği önem, kolayca tüketilen insan hayatları üzerinden sorgulanıyordu. Amerikan rüyasında boğulan, tüketme çılgınlığına kendini kaptırmış ve sadece yüzeysel başarıların yüceltildiği bir toplumda, bir "kimliği" olduğunu hatırlatmaya çalışan Willy Loman karakteri üzerinden sıradan vatandaşın "birey" olma sıkıntısı anlatılıyordu. Arthur Miller'ın kaleme aldığı eser için, "*Trajedi, ancak insanın iç dünyası varsa olabilir. Benim amacım toplumu yıkmak değil, onu ahlak yoluyla yeniden kurmaktır. Ben, insanın düşünen ve duyan bir varlık olduğunu hesaba katarak iki şey arasında denge kurmaya çalıştım. Burada, kurulu düzen ile özgürlük arasında bir savaşım söz konusu,*" demişti. Hayatta başarılı olmayı, para ve tüketim üzerinden değerlendiren ve bunu sürekli olarak topluma dikte ettirmeye çalışan anlayışın bir kez daha gözden geçirilmesini öneriyor Arthur Miller.(7)

Pop Star olma özentisinin kökeni 1950'li yıllara kadar uzanıyor. Türk Tiyatrosu'nun büyük ustalarından Haldun Taner'in(8) yazdığı *Keşanlı Ali Destanı* oyununu sahneye koyan yönetmen Bülent Arın(9) oyunun geçtiği ve büyük bir kentin varoşu olan Sinekli dağ'da yaşananların, 1960'lı yıllardan günümüze kadar yaşanan süreçte Türkiye'nin geldiği noktayı işaret etmesi bakımından da önemli olduğunu vurguluyor.

1950'li yıllar sınıf atlama çabasının yoğunlaştığı ve Türkiye'nin genel olarak bir "Küçük Amerika" olma yolunda özendirildiği yıllar. Bir topluma, "işte Amerika gibi olacağız, İngiltere gibi olacağız" biçiminde bir model sunulduğunda, bu sürecin sonunda "özendirmenin" bizi getireceği noktaya işaret ediliyor. Baştaki yönetim ve politik yapılanmanın halkı bu modele doğru özendirmesi, halktan oy sağlama potansiyelini bu modele göre hesaplaması ve en önemlisi dış ilişiklerini kurarken her şeyi bu model üzerinden ayarlaması sonucunda ortaya çıkan tablo günümüzü tanımlar. Bu durumda toplum ne yapsın? İster istemez medyasıyla, moda anlayışıyla, tüketimiyle farkında olmaksızın ya da farkında olarak o tarafa doğru yavaş yavaş kayacaktır. Durumun farkında olanlar, durumu eleştirerek gitmeyebilir veya eleştirmeden kabul ederek sunulan o modele doğru yönelebilirler. Genel olarak, toplumlar durumun farkında olmadan o yöne doğru sürüklenirler.(9)

Sınıf atlama çabası içindeki birey, içinde yaşadığı varoş kültüründe artık ne köylü, ne de kentlidir. Köylülüğünü kaybetmiştir, ama kentli de olamamıştır. İki arada bir yerde sıkışmıştır. Dolayısıyla bulunduğu yerden daha üst düzeyde bir yerlere sıçramak çabaları, hayalleri olacaktır. Bir şekilde pop star olma hayaliyle bulunduğu kültürel yapıdan başka bir kültürel yapıya sıçramayı amaçlayan birey için sıçrama, karşısına pop star yarışması olarak, yani "altın bir fırsat" olarak çıkacaktır.

Aynı olguyu, "Küçük Amerika" özlemi içinde olan ve paranın getirdiği olanaklardan yararlanarak kendilerine bir kültür "satın almaya" çalışan übülerde de görüyoruz. İstanbul'da birer hilkat garibesi gibi duran plaza'larda, kendi yetiştiği toplumdan, topraklardan isteyerek, "kendi isteğiyle tecrit edilmiş" halktan uzak steril hayatlar yaşayanlar için de bunu söylemek mümkün. New York'un zengin mahallelerinden esinlenilerek Mashattan Siteleri olarak adlandırılan yerlerde, "kurtarılmış bölgelerde" yaşayanlar gibi. Özellikle, İngilizce isimler konulan sitelerde yaşayan "übüler" için bu sınıf atlamanın bir göstergesidir. Artık onlar, hakir gördükleri "kirli avamla" aynı havayı solumak zorunda kalmayacaklardır. Böylesine "kendinden menkul elit yaşam" biçimi varoşlardan gelenler için tabii ki çekici olacaktır. New York'a duydukları derin özlemi, oturdukları sitenin ismine yansıtanlar için de aynı şey söz konusu. O sitelerde oturarak, "Büyük Beyaz" efendiyle aynı düzeyi yakaladıklarını zannedenler, sıçradıkları zaman kaçınılmaz olarak tepe üstü düşerler. Çünkü kültür; o kişiler için yaşanarak, seçilerek, sindirilerek, kazanılmış, hazmedilmiş bir olgu olmamıştır. Birdenbire başka bir yapı içinde onlara özenmeye, onlara benzemeye çalışan tuhaf, garip bir yapıya dönüşmüştür. O yapı hem kendi kültürü içinde komiktir hem de eski kültürüne döndüğünde komiktir. Bir türlü toplumsal uzlaşma sağlanamaz. Çünkü onların özendiği bu kültür, kanlarından, canlarından, yaşamlarından üretilmiş bir kültür değildir.

Günümüzde kanayan bir yara gibi sırıtan bu sorunların tohumlarının 1950'li yıllarda, dizginlenemez Amerikan hayranlığı ile atıldığını söylemek mümkün. O döneme ait toplumsal eleştirilerin bugünkü toplumsal yapıda hâlâ kaybolmadığını görüyoruz. Hatta bu sorunların, bir kene gibi kan emerek ve giderek güçlenip toplumun sırtına oturmuş olduğunu ve bu bizim kanımızı emen kenelerin de daha o zamanlarda kanlanmaya başladığını anlamış oluyoruz.(9)

Son moda, çok pahalı kıyafetler giyerek, kendilerini farklı bir kültürün insanı olarak tanımlamaya çalışan bireylerin unuttuğu gerçek, çok pahalı kıyafetler giymenin insanı o kültürün adamı yapmadığıdır. Özenti kültür, iğreti kıyafetler gibi giyen kişinin

üzerinden dökülür, sırıtır, sonuçta "gülünç" olur. Fransız yazar Moliere'in(10) *Gülünç Kibarları*, burjuvanın aristokrasiye özenmesinden kaynaklanan gülünçlüğü konu alır. Türk toplumunda, gençliğin içine düştüğü açmazın ana kaynağı bu. Özellikle varoşlarda durum daha da vahim. Köyden getirdiği kültürü kente taşıyamamış, kentin sınırları arasında sıkışıp kalan birey, televizyonu açtığında, karşısında gördüğü yıldızlara özenerek ve onları taklit etmeye çalışarak yabancısı olduğu kültürle komik olmaktadır. Bireyler, kapitalist sistemin onlara giydirdiği bu komik, gülünç durumdan ancak kendi kimlikleri ile "barıştıklarında" kurtulabiliyorlar. İşte bu, "*übüleşmenin kırıldığı*" andır.

Gelir dağılımındaki payı düşük olan kesimin zorunlu olarak ikamet ettiği varoşlarda yaşayan gençler için pop star yarışmaları, içinde bulundukları yokluktan kurtulmak için bir "şans" niteliğinde. Vahşi kapitalizm tarafından acımasızca emekleri sömürülenlerin içine düştükleri durum, TV ekranlarına hep "*insan manzaraları*" olarak yansır. Özellikle, Ramazan ayında ve Bayram öncesinde erzak dağıtımı sırasında yaşananlar, durup bir kez daha düşünmeyi gerektiriyor. Bertolt Brecht'in(11) *Kafkas Tebeşir Dairesi* oyununu sahneye koyan yönetmen Barış Erdenk, bu trajik sahneleri anımsatarak, emeğin sömürülmesi esasına dayanan kapitalist sistemde, "*patlama noktasına*" gelen bir toplum portresi çiziyor. "*Bayramlardan önce, varoşlarda erzak dağıtıyorlar. İnsanlar bu erzakları almak için birbirlerini eziyorlar, anneler çocuklarını kaybediyorlar, kavgalar çıkıyor. Bugün gazeteyi okuduğumda 2,5 milyon işsiz var.* 'Bu insanlara ne oldu?' *diye soruyorum. Olanlar aslında çok açık. Artık sokaklarda dolaşamıyoruz. Soyuluyoruz. Her eve birkaç kere hırsız giriyor. Çok ciddi bir toplumsal kabarma var. Bu kabarma, Gürcistan'da olduğu gibi, çok çeşitli zamanlarda, çeşitli ülkelerde, çeşitli coğrafyalarda gerçekleşiyor. Bu toplumsal kabarma, bir an geliyor ve patlıyor. Oradan bir cerahat akıtılıyor. Yara yeniden kapatılıyor, yeniden bir yerden cerahat oluşmaya başlıyor.*"(12)

Bir başka yol ise kısa yoldan köşeyi dönme politikaları. Topçu ya da popçu olmayı "özendirme" çalışmaları kapsamında, gençlerin beynini yıkama yoluna dönüşen "pop star" yarışmaları bunun en güzel örneği. Pop Star yarışmasına katıl, "*hayatın kurtulsun*" mesajını gençlere ısrarla vermeye çalışılan bu tip yarışmaların ortak özelliği, katılanları olduğu kadar izleyenleri de "aptallaştırması" esasına dayanması. Beyinleri uyuşturan, düşünme merkezini etkisiz hale getiren "Pop Star" programlarında neden, niçin sorularına pek yer verilmez. Tüketim çarkının içine dahil olanlar için yapılacak tek şey, havuçtan daha fazla nasiplenebilmektir. Yeni bir ev, son model bir araba, çok para ve paranın getireceği şan şöhret ve tatlı hayat beklentisi tek geçer akçe olarak sunulur ve program öncesi yapılan tanıtımlarla açıkça vaat edilir. Bir "übü" daha başka ne isteyebilir ki?

İnsanların bir gece içinde yıldız tozuna bulandığı ertesi sabah güne ünlü bir yıldız olarak uyandığı ve günün sonunda da aynı hızda unutulduğu bu "*insancıkları*" kım umursar kı? Üstelik, "*varoşlarda yaşayan insanlara bir fırsat vermez istiyoruz*" sloganı ile yola çıkanlar, programın sürekliliğini, geleceğe ait hemen hemen hiç "umutları" olmayan bu insanların "cılız" umutları üzerine kurarlar.

Bol yaldızlı ve pırıltılı bir düş dünyası olarak sunulan hikâyenin arkasındaki gerçek dünyadan ise pek bahsedilmez. Hikaye, "*onlar erdi muradına bizler çıkalım kerevetine*" tadında romantik bir sonla izleyiciye sunulurken, yarışmaya bin bir umutla katılmış ve kısa bir süre için de olsa yıldız olmanın zevkini tadan "aday übülere" sonrasında ne olduğu nedense pek merak edilmez. Üstelik, "merak" unsurunun sürekli körüklendiği ve her daim "taze" tutulmaya çalışıldığı bir programda. Hayal dünyasından gerçek hayata sert bir iniş yapan bu insanların içine yuvarlandıkları "*hayal kırıklığı*" "*kullanılmışlık*" hissi, "*kendini değersiz hissetme*" duygusu ve kendi çevrelerine geri döndükten sonra hissettikleri "*kaybetmişlik ve tüketilmişlik*" duygusu hiç kimseyi ilgilendirmez. Çünkü *gösteri dünyasında kaybedenler*" eğlenceli değildir ve bu durum, can sıkıcı bazı soruların yanıtlanmasını gerektirir.

Gerçek hayatın acıtan yüzü, sıradan insanların karşılaştıkları gündelik sorunlar, geçim kavgası, "*kursaklara girecek bir lokma ekmeğin kaygısına düşmüş ve yarınları göremeyen insanların ayakta kalma mücadelesi*" yaldızlı masal kurdelesine pek uymaz. Çünkü soru sormaya başladığınızda iş, uygulanan yanlış ekonomik politikalara, karşılığı alınamayan emeğe, yeni istihdam alanları açılamadığı için iş bulamayan boşta gezer gençlere, eğitim gibi hayatı önem taşıyan hizmetlerden yararlanamayan bireylerin içine düştüğü açmaza ve oradan da vahşi kapitalizmin halk kitlelerini tüketim zinciri üzerinden "*sömürüsüne*" kadar varır. Amacı, insanları gündelik dertlerinden uzaklaştırmak ve sorunlarını "*unutturmak*" esasına dayanan programda istenen en son şey, böylesine "*can sıkıcı bir düşün zinciri*" oluşturmaktır. İçine düştüğü bu karmaşadan, pop star olarak kurtulmayı ya da kurtarılmayı bekleyen insanların da ortak arzusu, içine düştüğü fasit daireyi kırarak *köşeyi dönmek ve unutmak*" değil mi zaten?

Köşe dönmeci politikalarla beslenen toplumlarda, erozyona uğrayan değerlerle birlikte, sistematik olarak bir "*toplumun kimliği*" yok edilir. Emek harcamadan "*kolay yoldan para kazanma*" hayatın tek amacı haline gelir. Hayata, "*kızım olursa popçu, oğlum olursa topçu olsun*" özlemiyle bakan ailelerin hızla çoğalması, bireylerin önceliklerini ve geleceğe bakışlarını daha ışın başında belirliyor. "*Topçu*" ya

da "*popçu*" olmaya özendirilen çocuk yaştaki gençler, dahası bunu isteyen ve destekleyen ailelerin sayısı arttıkça, ciddi biçimde, erozyona uğrayan toplumsal değerleri bir kez daha gözden geçirmekte ve silinmeye çalışılan kültürel yapılanmaya bir kez daha bakmakta fayda var.

Toplumdaki bireyleri "*tek tipleştirmenin*" cilalı yüzü gibi duran pop star üretme yarışmaları, "*kimliksizleştirme*" politikalarının önemli bir parçası olarak boy gösteriyor. Bir toplumu yönetmenin en kolay yolu, "*kimliksizleştirilmiş*" ve "*tek tipleştirilmiş*" bireylerden oluşan bir "*sürü*"ye dönüştürmektir. Burada sorulacak soru şu anda "*dönüştürmenin hangi aşamasında*" olduğumuzdur. Ve böylece Alfred Jarry'nin en başta söylediği, farkındalığı olmayan kitleleri yönetme biçimi olan "*sürü politikası*"na geliyoruz. İyi de biz bunu zaten biliyoruz diyen okura, Alfred Jarry'nin işte tam da bu nedenden dolayı gerçek bir "*baş belası*" olduğunu, bir kez daha hatırlatmak istiyoruz.

Birey ve toplum eleştirisinde; bu insanlar böyle bir toplumsal yapıda, böyle olmaya zorlanmaktadırlar sonucuna varıyoruz. Dolayısıyla, insan kendi değerlerine, kendi kültürüne, kendi tarihine, kendi diline ve sosyolojik yapılanmasına yabancılaşmışsa; onun bu yabancılaşmasını, içinde bulunduğu sosyolojik yapıda aramak lazım. Yani, toplumun sosyopolitik örgütlenmesini besleyen ve destekleyen kaynakların bir kez daha gözden geçirilmesi zorunluluğu doğuyor.

İnsanlık, burjuvazinin "*evrensel budalalığına*" övgü anıtı gibi yükselen ve günümüz toplumlarında çığ gibi büyüyen "*übüleşme*" hastalığından mustarip.

Giderek çevremizi saran bu kaotik übüleşme süreci ve bu süreçte übüleşme girdabına çekilen çaresiz kurbanlar, kimin eli kimin cebinde belli olmayan seri üretimin parçaları gibi dönüştürülmüş "übüler" Ardı ardına sıralanan bir önceki übünün cebine elini sokan sonsuz übü zincirinin önemsiz halkası olmaktan mutlu übülere doğru uzanıp gidiyor. Bir de bu übüleşmeye karşın var güçleriyle direnen "*son insanlar*" var. Madalyonun diğer yüzünde ise bu kaotik übü cennetinde, her daim übü kalanlar. Ben, sen, onlar, ötekiler. Ya siz? Yoksa siz hâlâ "*übüleştiremediklerimizden*" misiniz?

Dipnotlar

1. "*Bütün dünya hızla* 'übüleşiyordu', *birinciliği* 'pop starlara' *verdiler*" isimli başlık oluşturulurken, Türk şiirinin büyük ustası Özdemir Asaf'ın "*bütün renkler aynı hızla kirleniyordu, birinciliği beyaza verdiler*" isimli şiirinden esinlenilmiştir. Özdemir Asaf (1923-1981), kısa, özlü söyleyişlerin yer aldığı, zekâ ve espriyi harmanlayarak düşündüren özgün şiirleriyle tanındı. Başlıca eserleri: *Dünya Kaçtı Gözüme* (1955), *Sen Sen Sen* (1956), *Bir Kapı Önünde* (1957), *Yuvarlığın Köşeleri* (1961), *Yumuşaklıklar Değil* (1962), *Nasılsın* (1970), *Çiçekleri Yemeyin* (1975), *Yalnızlık Paylaşılmaz* (1978), *Bir Kapı Önünde* (1982), *Yalnızlık Paylaşılmaz* (1982), *Benden Sonra Mutluluk* (1983)

2. Alfred Jarry (1873-1907), absürd tiyatronun öncüsü sayılan ünlü Fransız oyun yazarı. Alfred Jarry, *Kral Übü* (*Ubu Roi*) oyununu, 15 yaşında lisede okurken, fizik öğretmeni Mösyö Herbert'i alaya almak amacıyla kukla oyunu metni olarak yaratır ve Herbert'in ismini dönüştürerek Übü'ye uyarlar. *Kral Übü*, 1888 yılında gayri resmi olarak Jarry ve arkadaşları tarafından sahnelense de oyunun bilinen ilk resmi gösterimi, 1896 yılında Teatre de L'Oeuvre tarafından gerçekleştirilir. En çok bilinen eserlerinin başında *Kral Übü* (Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2004) ve *Patalizikçi Dr. Faustroll'un Davranış ve Görüşleri* (Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003) sayılabilir.

3. Günay Toprak, Oyun Yönetmeni. İzmir Makine Mühendisleri Odası, 'Kentin Oyuncuları'nın sahneye koyduğu *Kral Übü* oyunun yönetmeni. Günay Toprak ile yapılan 'Kral Übü' söyleşisine, www.izedebiyat.com ve www.tiyatronline.com sitelerinden ulaşılabilir.

4. "Mahallenin Delisinden Modern Zamanlara Dair Haberler" bakınız www.izedebiyat.com

5. Adam Smith (1723-1790), İskoçyalı ekonomist ve filozof. Glasgow Üniversitesi'nde ahlak felsefesi profesörü olmuştur. 1776 yılında yayınladığı *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Hartford, O.D. Cooke, 1811) adlı üretim ve gelir dağılımı teorisini içeren kitabında ekonomik büyüme anlatılmaktadır. Klasik iktisat okulunun başlangıcı olarak kabul edilen Adam Smith, toprak yerine insan emeğini servetin kaynağı olarak gördü. İşbölümünün sağladığı teknik olanaklarla emeğin üretiminin, dolayısıyla da milli gelirin artacağını savundu. Devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıktı. Serbest ticareti ve vergide adaleti savundu. Adam Smith'in "Değer Fiyat Teorisi"ne göre, üretimin maliyetinin emek tarafından belirlenir. Malın maliyet ve piyasada oluşan iki değeri vardır. Fiyat piyasada belirlenir. "Gelir Teorisi"ne göre de emek (ücret), sermaye (kapital) ve topraktan (rant) oluşur ve ekonomi içinde bölüşümü kendiliğinden olur.

6. Arthur Miller(1915-2005), çağının önemli toplumsal, siyası ve ahlaki sorunlarına eğilen eserler veren Amerikalı oyun yazarı. Yüzyılımızın en önemli Amerikalı dram yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. En çok bilinen eserleri: Savaş ve savaş ekonomisinden yararlanarak zengin olmaya çalışan bir sanayicinin vicdanı ve çıkarları arasında kalışının öyküsünü konu alan *Bütün Oğullarım* (*All My Sons*) 1947 yılında Miller'ın ilk önemli çıkışı olarak kabul edilir. Amerikan toplumunun yüzeysel başarıya verdiği önemi sıradan bir satıcının kimliğinde işlediği ve 1949'da sahnelenen *Satıcının Ölümü* (*Death of a Salesman*) ile aynı yıl Pulitzer Ödülü'ne layık görüldü. 1953'te Antoinette Perry Ödülü'nü kazandığı *Cadı Kazanı* (*The Crucible*) oyununu sahneledi. Salem'de 1692 yılında cadı olmakla ve şeytanla işbirliği yapmakla suçlanan insanların idam edilmeleri dramını anlatan oyun, 1950 McCarthy dönemini eleştirir. Bu dönemde, Senatör McCarthy çok sayıda sanatçıyı komünist olmakla suçlamıştı. 1964'de, eski eşi Marilyn Monroe'nun intihar etmesinden sonra, 50'li yıllardaki özel sorunlarını ve eşinin intiharını işlediği *Düşüşten Sonra* (*After the Fall*) isimli oyunu yazdı. Diğer eserleri ise; 30'lu yılların başında çalıştığı bir araba yedek parçası deposundaki deneyimlerini anlattığı ve 1955'te yazdığı *İki Pazartesinin Anısı* (*A Memory of Two Mondays*) ve yine aynı yıl kaleme aldığı New York'ta yaşayan Sicilyalı göçmenlerin dünyasında geçen bir kıskançlık dramı ve toplumsal suçlamayı konu ettiği *Köprüden Bakış* (*A View from the Bridge*) (1955) ve 1968'de yazdığı iki erkek kardeşin geriye bakarak hayatlarındaki suçlarla ve sorumluluklarla hesaplaşmasını anlattığı *Bedel* (*The Price*) sayılabilir. Arthur Miller, eserlerinde sosyal düzen, ezen-ezilen çelişkisi, egemen güçler, sömürü, özgür düşünce, baskı mekanizmaları gibi konuları büyük bir ustalıkla işlemiştir.

7 "Anton Çehov'dan Arthur Miller'a Modern Zamanlarda Düşlerin Ölümü" bakınız, http://www.tiyatronline.com/yukulis111.htm

8. Haldun Taner (1915-1986), oyun yazarı. Viyana'da Max Reinhardt Tiyatro Enstitüsü'nde tiyatro eğitimi gördü. Çeşitli gazetelerde kültür sanat yazıları yazdı. 1950'li yıllardan itibaren oyunlar yazmaya başlayan, 1967 yılında Devekuşu Kabare Tiyatrosu'nun kurucuları arasında yer aldı. Kabare Tiyatrosunun yaygınlaşmasını sağladı. Öykü, fıkra, gezi, makale, söyleşi türünde yazılar kaleme aldı. 1953 yılında, New York *Herald Tribune* gazetesinin düzenlediği öykü yarışmasında "Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu" öyküsüyle Türkiye birincisi oldu. 1955 yılında yazdığı "Kaçak" filme çekildi ve Türk Film Dostları Derneği'nin senaryo ödülünü aldı. Daha sonra 1957'de senaryosunu yazdığı *Dağlar Delisi Ferhat* filmi ile Basın Yayın Senaryo Armağanı'nı kazandı. 1969'da "Sancho'nun Sabah Yürüyüşü" ile Bordighera Uluslararası Mizah Festivali Öykü Ödülünü, tiyatro dalında da 1971'de *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı* oyunuyla 1972 Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü'nü kazandı. Taner'in başlıca oyunları; (1953) *Günün Adamı*, (1958) *Ve Değirmen Dönerdi*, (1960) *Fazilet Eczanesi*, (1960) *Lütfen Dokunmayın*, (1961) *Huzur Çıkmazı*, (1964) *Keşanlı Ali Destanı*, (1964) *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*, (1965) *Eşeğin Gölgesi*, (1966) *Zilli Zarife*, (1971) *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*, (1976) *Ay Işığında Şamata*'dır. Kabare türündeki oyunları ise (1962) *Bu Şehr-i İstanbul ki*, (1962) *Vatan Kurtaran Şaban*, (1971) *Dün-Bugün*, (1972) *Aşk-ü Sevda*, (1974) *Yar Bana Bir Eğlence* ve (1980) *Hayırdır İnşallah* olarak sayılabilir. Bu oyunlarda çıkış noktası olarak toplumun içindeki bocalayan bireyi alıp karakter yapılarına ağırlık vermek istedi. Toplumda gözlemlediği her türden, her sınıftan insanı çıkarcılıkları, bencillikleri, acımasızlıkları, sevgisizlikleri, sahtekârlıkları ve zayıflıklarıyla öyküleştirirken kendine özgü bir gerçekçilik anlayışından yola çıktı. Epik Tiyatro ve geleneksel Türk Tiyatro anlayışını birleştirerek çok özel bir tiyatro dili yakaladı.

9. Bülent Arın, İzmir Devlet Tiyatrosu yönetmelerinden. Polonyalı yazar Slawomir Mrozek'in *Terzi*, Rus oyun yazarı Grigory Gorin'in *Bir Efes Masalı* ve Haldun Taner'in *Keşanlı Ali Destanı* gibi seçkin eserleri sahneye koydu. *Keşanlı Ali Destanı*'nda, büyük bir kentin varoşu olan Sineklidağ'da yaşananlar üzerinden Türk toplumunun içinde bulunduğu durum irdelenir. Bülent Arın ile yapılan söyleşiye, "Sineklidağ'ın Efsanesi Keşanlı Ali'nin İbretlik Öyküsü" isimli yazıdan http://www.tiyatronline.com/yelestri204.htm'dan ulaşılabilir.

10. Moliere (1622-1673), Fransız oyun yazarı. Toplumu hicveden komedileriyle tanındı ve sevildi. Oyunlarında, yapmacık konuşma meraklıları, hekimler, şişinenler, sahte dindarlar gibi çeşitli kesimlerden gelen insanları alaya alan oyunlar yazdı. Kralın beğenisini kazandı ve onun himayesine girerek otuza yakın tiyatro oyununa imzasını attı. Kralın Kardeşliğinin Topluluğu (Troupe de Monsieur) adını alan tiyatro topluluğunun hem yöneticiliğini hem de oyunculuğunu yaptı. Moliere'in başlıca eserleri, (1659) *Gülünç Kibarlar* (*Les Precieuses Ridicules*). Kıbarlık düşkünlüğünün alaya alınarak maskara edildiği bu fars, gerçek kişilerin ve güncel bir gerçeğin yergisi olarak kendi türünün ilk örneği oldu. (1664) *Tartuffe*, isimli eserinde dinsel iki yüzlülüğün bir aileye verdiği zararı konu eder. Eser, din adamları tarafından öfkeyle karşılandı. (1666) *Zoraki Hekim* (*Le Medecin Malgre Lui*), Hekimlik mesleğini suiistimal edenleri eleştirdiği bu eseri yüzünden bütün hekimlerin şimşeklerini üstüne çekti. (1668) *Cimri* (*L'Avare*) Hastalık derecesinde pinti bir adamın, paraya olan tutkusunu işler. (1670) *Kibarlık Budalası* (*Le Bourgeois Gentilhomme*), (1671) *Scapin'in Dolapları* (*Les Fourberies de Scapin*), (1673) *Hastalık Hastası* (*Le Malade İmaginaire*) oyunlarını yazdı, yönetti ve oynadı. *Hastalık Hastası*'nı oynarken sahnede öldü. Hastalığı sırasında, alaya alındıklarını düşündükleri için hiçbir hekimin ona bakmak istemediği söylenir. Aynı şekilde, din adamlarının şimşeklerini üzerine çektiği için ölümünden sonra, ancak Kralın emriyle, gece gömülmesi şartıyla, din adamları Saint Joseph Mezarlığı'na gömülmesine razı olurlar.

11. Bertolt Brecht (1898-1956), Alman ozanı ve tiyatro yazarı.

12. Barış Erden, oyun yönetmeni ve akademisyen. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, *Kafkas Tebeşir Dairesi* oyununun yönetmeni.

KANATIR YÜREĞİNİ MOR DİKEN
(AŞK'la...)

yaprak yaprak su yürüyen
çiçekler
nasıl sevilmez sevmez insan
düşün bak...

kanatır yüreğini mor diken
ivedi
beklemez
yok mu acısı AŞK'ın, yasak...

sonsuza koşacaksın
parlat üzengilerini yine haydi
çağırılmış ölümlerden
AŞK uzak...

yürüt üstüne korkularını
uçkuların
yazdıklarını sil ve yeniden
AŞK olsun yaşamak...

vazgeç dünya ötelerinden
neler götürebilirsin ki hey
ah ne iyi
güne
AŞK'la başlamak...

İsmet Kemal KARADAYI

BERRİN TAŞ'IN "CEHENNEM ŞİİRLERİ"

Nedret TÜMERDEM

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde mücadeleyi, ölümü, sanatçı duyarlılığını, anaların yüreklerinin yanışlarını, mitoloji ve tarihi olaylarla ele alır. Yaşamın dinamizmini ve diyalektiğini yakalar. Yaşanan acıları irdeler. Çocuklarını kaybeden anaların hissettiklerini ve yüreklerin nasıl yandığını anlatır.

Şiirde, Ayşe ana, Fadime anayı sarsarak uyandırır, "*kurt kuş uyumuyor bu gece / bu gece sokaklar bizim / senin oğlun benim de oğlum / Zeliha'nın, Şükran'ın, Leyla'nın oğlu / Emine'nin, Zehra'nın, Hamiyet'in kızı / hepsi benim de çocuğum.*" Evet o gece ne kurt ne kuş ne de devlet uyudu. Yaptıkları işle, işe verdikleri ad ise tam bir zıtlık içeriyordu. Adını "Hayata Dönüş operasyonu" koydular. Kaygılar, korkular, acılar bazı anaların yüreğindeydi.

"*Zeus'un göğe fırlattığı İksion / alevli tekerliğinde / yana döne cezasını çekerken / gözlerini aşağıya çevirdi // baktı insanların haline / hey dedi n'oluyor size / tamam ben bir gaddarım anladım / ya siz / siz nasıl da birbirinizi yiyorsunuz.*"

Alevden bir topa baktı. Bu bir insan mıydı? O da kendi gibi cezalı mıydı? Evet, Zeus'un göğe fırlattığı İksion bile, "Hayata Dönüş Operasyonu"nu, göklerde şaşkınlık içinde seyrediyordu. Yapılan "Hayata Dönüş Operasyonu" idi, ama insanlar ateş topları halindeydi. Berrin Taş, insanların ateş topu haline getirilmelerini, mitolojik olaylarla anlatarak insanlık tarihini sorgulamaktadır. İksion bile çözememiştir bu insanların neden ateş topu haline getirildiklerini.

Yine tarihi olay ve kişilerle anlatır. Robespierre ve Thomas Paine'i konuşturur şiirinde.

"*Dünyanın herhangi bir yerinde / hapishanelerim boştur / sokaklarımda dilenci yoktur / yaşlı insanlar yoksulluk çekmezler / vergiler ezici değildir / ben onun saadetinin koruyucusu / olduğum için insanlık âlemi / benim dostumdur denirse / işte o zaman o memleket anayasası / ve hükümeti ile övünebilir*" demiştir.

Egemen sınıfın düşünce biçimiyle yaşayan biz insanlar, hep onlar gibi düşünmek zorunda kalmışızdır. Hep cezaevlerinin koşullarının düzeltilmesi için uğraşmışızdır. F tipi cezaevleri uygulamasına geçilmesinin gerekçesi olarak cezaevlerindeki koşulların iyileştirilmesi gösterilmiştir. Peki neden cezaevlerimiz olsun? Cezaevlerindeki yaşam koşullarından önce, toplumun yaşam koşullarını düzeltmek, suç unsurları veya nedenlerini ortadan kaldırmak için neden hiçbir şey yapılmaz?

Berrin Taş, şiirde Antigone, İsmene ve anaları konuşturur. Konuşma sırasında vatan, erdem kelimelerinin ve yaşanılanların anlamlarını sorgulatır. Emine ana, kızı Elif'i Antigone ile özdeşleştirir. Kızı Elif'in de boyun eğmediğini ve Antigone'nın mevsimine göç ettiğini söyler. Emine ana, burada kızına ölüm kelimesini yakıştırmaz ve bunu başka mevsime göç olarak niteleyerek ölümsüzleştirir. İsmene, şiirde "*Eğilmeyi büyüklüğün ölçüsü sayarım ben / korkaklar -örneğin kızkardeşim- / eğilmek gücünden yoksundurlar / onların büyüklüğü soğuk bir kasılmadır*" diyerek, boyun eğmeyi büyüklük saymakta, var olan koşulları kabullenmek gerektiğini söylemektedir. Boyun eğmemeyi bir kasılma olarak niteler. Anaların ve çocukların çabasının boş olduğunu söyler. İsmene, burada egemen sınıfın temsilcisi olarak konuşur.

Hamiyet Ana, İsmene'nin yanında durur ve şöyle der: "*Ne diyorsun sen / gururmuş erdemmiş / ağzına yakışmıyor bu sözler // yalnız bıraktın kardeşini / suçluluk duyuyorsun / bu yüzden / eğilmeyi erdem sayıyorsun*" der. Burada tüm tutsak anaların, varolan sisteme karşı olduklarını, boyun eğmeyi kabul etmediklerini ve çocuklarıyla birlikte mücadele edeceklerini vurgular. Boyun eğmeyen anaları "*Yüreği yangın yeri / tüm analar /acıyla eğitilmiş başlarını / Antigone'ye çevirirler*" diyerek pekiştirmiştir.

Ayrıca kadın sorununa da değinir. İsmene'nin "*Kadınız bizler ve bu yüzden / hakkımız yok kavgaya erkeklerle / madem ki yeterince güçlü değiliz / boyun eğmeliyiz buna da*" sözleri, günümüzdeki değil tarihsel süreçteki kadına bakışa da yer verir. Burada İsmene'nin güç diye kastettiği erkeklerdir. Fakat yaşanan olaylarda güç, devlet ve egemen sınıftır.

Hediye Ana ise, egemen sınıfın, "*vatan için ölmek*" veya "*şehitler cennete gider*" gibi içi boş kelimelerle aldattığı insanın durumunu anlatır "*Hediye ana / hem ağlıyor / hem de / bas bas bağırıyordu / Antigone'ye / vatan ne toprak / ne de ev değilse / benim oğlum / niye öldü / söyleyin /*

ARINMALAR

Sokakta ve yalnızdım
bana ediliyor sanıyordum
bütün telefonları
dağlar alıp saklıyordum
bazı şeyleri anlatacak
siyah harfler

İncil'de yer kalmamıştı
ezilenlerin anlatacaklarına
doluydu Kur'an'ın bütün sayfaları
Tevrat kirlenmişti Filistinli çocukların
tertemiz kanlarıyla

Sonra kuştüyü yorganına sarılıyordum düşlerin
bir şiddet eylemidir diyordum aşk
uzlaşmaya hazır ateşkeslerle
sokağına varamayacağım
sevgililer arıyordum
iç tırmalayacak notalar
sızabileceğim bir bilinç çatlağı belki

Bitmesi gerekmeyen rüyasını istiyordu herkes
ben aydınlanmak için
bir gökdelen daha kundaklıyordum

Bir şeyler gitmişti
eksilmişti belki de
ağzımın tadından anlıyordum
hayır kesmiyordum bileklerimi
dolar, petrol ve silah uğraşıp duruyordu
Bende ve rüyada kal, diyordu içimdeki hain
ay filizlenecek birazdan

Mernet TAYAK

neden öldü / oğullarımız" diye Antigone'ye sorar. Antigone cevapsız kalır. Çünkü inançlarının boş olduğunu anlayan bir insan vardır karşısında. Ama ondan daha kötü olan yaralı bir ana vardır. Hâlâ anlamsız kelimelere sığınan analar da vardır. Analardan biri "*vatan için / beş oğlum olsa / onları da / feda ederim*" der. Şiirde bunları ise "*İlkyazın gecikmesine aldırmadan / gündoğumunu bekliyorlardı*" diye niteler. Kezban Ana ise mücadele için dağlara çıkmış bir çocuğun anasıdır. Şiirde de belirtildiği gibi çocukların ne madalyası, ne mezarları vardır. Onlar acılarını unutmak için çocuklarının gülümsemelerini düşlemişlerdir. Şiirde tüm anaları karşılıklı konuşturarak çocuklarının neden öldüklerini sorgulatmaktadır.

Rabia'nın bir elinde su, bir elinde ateş vardır Su ile cehennemi söndüreceğini, ateş ile de cenneti yakacağını söyler. Burada vurgulanmak istenen, cennet ve cehennemin bu dünya olduğudur. Bu yalancı cennet ve cehennemin yıkılıp, özgür, eşit ve adaletli bir yaşamın kurulmasının insanların mücadelesiyle olabileceği belirtilmektedir. Bu ise ancak insanların tür bilincine ulaşmalarıyla olabilecektir. Tür bilincine ulaşmak ise, ancak insanların çevrelernide olan bitenlerin ve örülen tuzakların farkına varmaları ile olacaktır.

Anna Seghers, "*Yurdumda yazacağım kitaplar, geçmişte işlenmiş yanlışların tekrarını önlesin isterim...*" der. Berrin Taş da, *Cehennem Şiirleri* kitabında, ülkemizde yaşanmış olan acı bir olayı bütün gerçekliği ile anlatmaktadır.

ARKA SOKAKLAR KEMAL BEKİR'İN ÖYKÜLERİ*

İnci AYDIN

Oykü güzelse gözümüzün önündeki bir perdeyi aralar. Gerçekliğin üstündeki tozlu örtüyü kaldırır. Işıltılı caddelerle, düzgün kaldırımlarla perdelenen kentin bir başka gerçekliği, arka sokaklarda, kenar mahallelerde yatar. Bu ışıltı, gerçekliği gizleyen bir örtüden başka bir şey değildir.

Kemal Bekir'in öykülerinde arka sokakları görürüz. Öykülerde kimi zaman bir devlet büyüğünü karşılamak için telaşa düşeriz. Kimi zaman zerzevatçı Hüsmen Efendi'nin peşine takılırız. Onun gözünden çarpık kentleşme manzaralarını görürüz. Yeşilçam emekçisi Ahmet'in, artist bir kadına duyduğu saf aşkın, yozlaşmış bir ortamda eriyip yok olduğunu içimiz burkularak izleriz.

Kentin Öteki Yüzü

Kimi zaman insanların şöyle cümleler kurduğunu duyarız. "*Fakir edebiyatı yapma!*' Bu söz neredeyse "*kendini acındarma*"yla aynı anlama gelmektedir. Ancak yoksulluk varsa, bunun edebiyatı da yapılacaktır, yapılmalıdır. Kentlerin yalnızlaştırdığı insanın bunalımlarını mutlaklaştırarak veren kimi burjuva yazarlara karşın insan, toplumsal koşulları ve çağı içinde gösterilmelidir.

Bunalım, yoksulluk, açlık, hırsızlık varsa, yazar bunları kaleme almalıdır. Ancak bunu ele alış biçimi, insanların duygularını gıdıklayarak ya da bu durumları mutlaklaştırarak olmamalıdır. Yazar, bunların altında yatan mekanizmayı göstermeli, en azından sezdirmelidir. Karakterler, idealize edilmeden ya da çamurlara batırılmadan, gerçekçi biçimde oluşturulmalıdır.

Kemal Bekir'in öyküleri yalın bir dille, akıcı bir üslupla, gerçekçi çizgide kaleme alınmıştır. Karakterler, sokakta karşımıza çıkabilecek denli canlı bir dinamizmle oluşturulmuştur. Yazar, bir insan araştırmacısıdır. Tipik noktaları saptayarak karakterler oluşturur. Buna öykülerden bazı örnekler verelim.

"Düğme" adlı öyküde, karşımıza dengesiz davranışlar sergileyen bir okul müdürü çıkar. Bu müdür astlarını ezer, üstlerine yalakalık yapar. Bir öğrenciyi azarlamak için odasına getirdiğinde öğrenci kendinden emin davranışlar sergiler. Müdür korkarak ona saygılı davranmaya başlar. Saygı anlayışı biçimseldir. Öğrenci yaptığı numarayla, müdür karşısında zayıfken güçlenmiştir. Müdürün bu davranışı tipiktir. Koltuğunu yitirmekten korkar.

"Fatma Hanımın Erik Ağacı" adlı öyküde Fatma Hanım, evini kiralamış varlıklı bir kadındır. Kiracısının çocukları, bahçedeki erik ağacının meyvelerini yesin istemez. Bu nedenle tek başlarına evde kalan çocukların ırzına geçen bir sapık olduğu masalını uydurur. Çocukların annesi, Fatma Hanım'ın niyetini anlar. Mülkiyetin, insani ilişkileri nasıl zedelediğini erik ağacıyla görürüz. Fatma Hanım bir cimri tipidir. Bu yanıyla hem somuttur, bu tipe benzer insanlara çevremizde rastlarız. Hem de soyuttur, cimrilerdeki özellikler onda toplanmıştır.

"Bir Garson ile Müşteri" adlı öyküde Süleyman, işini ustalıkla yapan bir garsondur. Müşterilerden birisiyle çatışmaktadır. Bu çatışmanın nedeni, müşterinin Süleyman'a bahşiş vermemesidir. Günün birinde bu müşteri cüzdanını lokantada unutur. Süleyman kimse görmeden cüzdanı cebe atar. Cüzdanı sormak için lokantaya gelen müşteriye, onu görmediğini söyler. Ancak farkında olmadan, müşteriye güler yüz göstermeye başlar. Yazar bir işçinin, çarpık bilincini gösterir. İşçi sınıfının kendindeliği Süleyman'la somutlanır. Süleyman'ın eylemini gizlemek için, güler yüzlü davranması suçlu psikolojisinin dışavurumudur.

Para-Statü-Para

"Büyük Adam" adlı öyküde Kemal Bekir, insan ilişkilerinde paranın, statünün, mülkiyetin ne denli büyük rolü olduğunu gösterir. Kasaba halkı devlet büyüğünü karşılamak için tren istasyonunda toplanır. İkram edilecek ayranın tuzu, koyuluğu aralarında büyük tartışmalara yol açar. Neredeyse birbirlerine küseceklerdir. Sonunda devlet büyüğü ayranı içmeden kasabadan ayrılır. "Küçük" insanların gözüyle "büyük" insanlar anlatılır.

Statünün beden diline yansıyışını "Hamit Bey" adlı öyküde görürüz.

"*Kaymakam bacak bacak üstüne atmış, umursamaksızın çevresine bakınıyor. İsteksiz konuştuğu, ağzını tembel tembel açışından belli.* (...) *Hamit Bey, onun karşısında ayaklarını bitiştirmiş, ellerini yana koymuş dimdik oturuyor. Ceketinin kıvrık yakasına, buruşuk yüzüne bakılırsa her türlü dünya işinden uzak.*"(1)

Kaymakamın rahatlığı, vurdumduymazlığı ile öğretmenin sıkıntılı durumu giysilerine, davranışla-

rına yansır. Yazar, " *sıkıntılıdır*" demek yerine bunları gözümüzde canlandırır.

"Beklerken" adlı öyküde bir karı koca, Cevat Bey adlı birini beklerler. Cevat Bey'in kim olduğunu bilmeyiz. Ancak karı kocanın telaşından, giyimlerinden, adamın beş saniyede bir saatine bakışından bu adamın önemli bir statüde bulunduğunu anlarız. İnsanların statü karşısındaki hayranlığını, ezikliğini bu çiftle görürüz. Yazar, iki kişinin konuşmasıyla üçüncü kişinin tanıtılması yöntemini uygulamıştır. Cevat Bey'i, biz bu çift aracılığıyla tanırız.

"Mehmet Ağabey" adlı öyküde, feodal ilişkilerin para karşısında eridiğini görürüz. Tüccar, ticaret yapabilmek için parayı tutmak, artırmak zorundadır. Aksi durumda batar. Bu öyküde baba, tüccar akrabasından borç para ister. Bunun için oğlunu yollar. Peki tüccar parayı vermemek için neler yapar?

Çocuğu oyalar. Birkaç saat sonra gelmesini söyler. Geldiğinde yine para vermez. Getir götür işlerini yaptırır. "*Avanak*", "*enayi*" "*mankafa*" sözleriyle çocuğu aşağılar. Ona sürekli zorluk çıkartır. Para vermemenin yollarını arar. Kırk dereden su getirtir. Kapitalizm eski ilişkileri çözmüştür. Akrabalık geçmişte kalmıştır.

"Ortak Bilet" adlı öyküde Recep'le Arif'in "*dostluk*"larına tanık oluruz. Bu "*dostluk*" henüz sonuçları açıklanmamış bir piyango biletiyle bozulur. Bu öyküdeki sorun nedir? Recep'le Arif'in dostlukları aslında sağlam bir temele dayanmamaktadır. Bu iki arkadaşın birbirlerine duydukları güvensizlik nerede ortaya çıkar?

Ortak aldıkları piyango bileti Recep'te durmaktadır. Arif, Recep'e güvenmediğinden biletin numarasını alıp bir yere yazar. Recep bundan alınır. Bileti Arif'e verir. Sonra bu yaptığından pişmanlık duyar. Para, bu yüzeysel ilişkinin açığa çıkmasında itici güç olmuştur. Karakterleri karar anlarında ortaya çıkmıştır.

Paranın insan ilişkilerindeki gücünü bir de Shakespeare'den dinleyelim.

"*Bu sarı köle dinleri yıkar da, yapar da; / Cehennemliği cennetlik eder; / İğrenç cüzzamlıları sevdirir insana; / Hırsızları baş köşelere oturtup / Şanlar, şerefler, alkışlarla senatörler arasına sokar / Yıpranmış dullara koca bulduran budur; / Hastaneyi, çıbanlı hastaları tiksindiren kadına / Gül kokuları sürer, nisan güneşleri getirir bu! / Haydi git, adı batası çamur! / Seni bütün insanlığın ortak orospusu seni! / Sen değil misin millet sürülerini birbirine düşüren? / Doğadaki yerine sokayım yeniden seni!*"(2)

"Dost" adlı öyküde karşımıza iki karakter çıkar. Nuri ve Süleyman yakın arkadaşlardır. Nuri sevgilisini Süleyman'ın evine götürür. Onunla orada sevişecektir. İçki içen Süleyman da kadınla sevişmek ister. Ne de olsa ev onundur. Kadın bir nesnedir. Bu nesneyi arkadaşının kendisiyle paylaşacağını düşünür. İşler düşündüğü gibi gelişmez. Bunun için arkadaşına bıçak çeker. Süleyman'ın asıl yüzü böyle bir olayın etkisiyle ortaya çıkmıştır. Karakterler, yazarın nitelemesiyle değil, kendi eylemleriyle varlıklarını ortaya koyarlar.

UMUT

Zindan duvarları gibi,
Kararmasın yüreğin.
Demir pencereden giren güneş,
Işısın betonda.
Sen serin tut içini,
Eli kulağında baharın...

Yılmaz UÇAR

"Bakkal Topal Mustafa" adlı öyküde Mustafa, yazarın tanımıyla büyük bir çocuktur. Yazar, karakteri bütünlük, çelişkileri içinde verir. Çalışan kadınları "*orospu*" olarak niteleyen Mustafa, dükkânından hırsızlık yapan çocukları bağışlar. Arkadaş bildiği çocukların kendi dükkânından hırsızlıkyapması onu öyle büyük bir kırgınlığa, umutsuzluğa sürükler ki, eşyalarını yükletip dükkânı taşır. Aslında bu bir simgedir. Topal Mustafa, iyi niyetin yeterli olmadığı bir dünyadan kaçmıştır. Bu tutum romantiktir. Bu yanıyla karakter tutarlı çizilmiştir.

"Canlılar Mezarlığı" adlı öyküde gelin-kaynana çatışmasının bir örneğini gösterir yazar bizlere. Ancak bu çatışmanın altındaki gerçekliği de gösterir: Mülkiyet. Gelin, kayınpederi ve kayınvalidesinin oturduğu evin satılmasını ister. Ancak onlar bunu istemez. Gelin, bu isteğini açıkça dile getirmese de bu gizli isteği sezerek, ona tepkili yaklaşırlar. Günlük yaşamdaki en basit çatışmaların temelinde bile ekonominin izlerini görürüz.

Kemal Bekir "Tren Düdüğü" adlı öyküde, işçilerin sıla özlemini trenle somutlaştırır. "Altın" öyküsü, yoksul bir ailenin evde gömüt bulma umududur. Her öykü, yabancısı olmadığımız bir dünyanın kapılarını başka bir bakışla aralar bizlere.

* Kemal Bekir, *Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.

1. Kemal Bekir, a.g.e., s.18.
2. Shakespeare, *Atinalı Timon*, çev. Sabahattin Eyuboğlu, Remzi Yay., İstanbul, 1968.

BAHAR DALI*

Eren İnan CANPOLAT

Henüz kitabı olmayan genç bir yazarın serüvenini gözlemlemek kolay değildir. Bunun için en önemli, belki de tek olanak aynı dergilerde buluşabilmektir. Böylelikle belirli dergileri izlerken aslında belli yazarları da izlemiş oluyor insan; tersten söylemek gerekirse, belirli yazarları izleyebilmek için belirli dergilerin sürekli izleyicisi olmak gerekiyor. Elif Çınar benim için böyle bir yazardı. Çınar'ın bazı öykülerini *Evrensel Kültür* ve *Öyküden Bir Bilet: Gidiş-Dönüş* dergilerinde okumuştum. Yine de onun öyküleri hakkında genel bir değerlendirme yapmak istesem kendimi pek rahat hissetmezdim. Belki bütün öykülerini bulacağımdan emin olmadığımdan, belki de onun bu öykülerle ilişkisi hakkında fikrim olmadığından. Bu anlamda, bir yazarın öykülerini bir kitapta toplu halde bulabilmek, onun yazarlığına bakabilmek için iyi bir fırsattır. Hem belirli bir toplama birden ulaşmış olursunuz hem de yazarın o öyküleri kitapta toplayarak yayımlanacak değerde öyküler olduklarını düşündüğünü bilirsiniz.

Elif Çınar'ın ilk kitabı *Bahar Dalı*, Yusuf Eradam'ın önsözüyle, kitapçı raflarındaki yerini aldı. Bir öyküler toplamı olarak bende daha önce oluşmuş izlenimi pekiştiren, tanıdık bir sesi yeniden duymanın keyfini yaşatan bir etki uyandırdı *Bahar Dalı*. Yaşayan, samimi satırlardı okuduklarım. Referansını sokaktan/yaşamdan alan, ona yaklaşmaya, onu anlamaya çalışan satırlar. Öykülerin önemli bölümü çalışan sınıfların yaşantılarını konu ediniyor. Buradan hareketle, yaşamı emeğin gözüyle görmeye çalışıyor. Onlar gibi direngen, onlar gibi yoksul, onlar gibi çekingen ya da onlar gibi küfürbaz oluyor. Sonra kadın var bu öykülerde. İşçi, işsiz, âşık ve namus taşıyıcısı olarak kadın. Ve yaşamın olumsuz yanlarından en çok etkilenen ama hep yokmuş gibi davranılan çocuklar... Onların dünyalarını ve hayallerini de öyküsünün hamuruna başarıyla katmış Çınar.

Sigortan olmayınca atıyorlar

İşçileri merkezine alan öykülere en sık yöneltilen eleştiri, çoğunlukla ekonomik zemin üzerinde yükselen politik duruşları ile ilgilidir. Öyküde ya da daha genel anlamıyla sanatta, politik duruşu olmayı adeta ayıplayan, bu türden yaklaşımları sanatı politikanın "kirli" arenasına çekmeye çalışmakla suçlayan ve mahkûm eden anlayış bugün de değişik biçimlerde kendini gösteriyor. Yine de Çınar'ın öykülerinin politik göndermeler yapmak konusunda elini korkak alıştırmadığı kesin. Böylelikle, sanatta ideolojik tavırlı olmanın sanattan derinliği ve zenginliği götüren bir yanlış değil, onu insanlık tarihinin birikimiyle besleyen ve tarihsel referansına kavuşturan doğru bir tavır olduğunu da gösteriyor Çınar. Yine de öncelikle üzerinde durulması gereken nokta politik göndermelere ne kadar değinildiğinden çok öyküyü oluşturan öğelerin ayaklarının ne kadar yere bastığı, öykünün karakterleri, olay örgüsü, kurgusu, atmosfer özellikleri gibi konularda çağdaş edebiyatın birikiminden ne denli yararlandığı olmalı herhalde.

Gerçekçi kurulmuş karakterler Çınar'ın öykülerinin belki de en güçlü yanı. Oldukça dikkatli bir gözlem yeteneğiyle karşı karşıya olduğumuzu sürekli anımsatan bir yanı var onun öykü kişilerinin. İşçi ya da işsiz karakterlerde de bu hemen kendini belli ediyor. Aldığı (ya da alamadığı) eğitime koşut konuşma dilleri, ekonomik sıkıntıların çevresinde dönen kaygılarıyla idealleştirilip yüceltilmeden, horlanıp aşağılanmadan, kıskançlıkları ve yardımseverlikleriyle, bencillikleri ve duygusallıklarıyla, hataları, eksikleri ve umutlarıyla konuk oluyorlar evimize. Hepsinin konuşmaları doğal.

"Biz o sıra, aha gine böyle, oturduk laflıyoz arkadaşlarla, yok, ellibir oynuyoz. Herifçioğulları almışlar ellerine bi tomar kaat, gelenin geçenin eline tutuşturuyorlar. Çocuklardan birini gönderdik. Bi tane de sen al getir, bakalım neymiş dağıttıkları dedik. Hani bazen dersane reklamı için filan da dağıtılıyo biliyon mu; bi yanlışlık olmasın dedik. Yok abi, bu okulda okusalar tanımaz mıyız, burda okumuyolar, başka mahallenin itleri bunlar. Neyse getirdi çocuk. Neymiş gardaş, memleket satılıyomuş, her yer özelleşiyomuş, imefe her bi şeye el atıyomuş. Bi görecen neler neler ya! Parasız okul, parasız hastalık filan... Haaa, anladık ki bunlar gine kaşınıyo." ("Tecâhül-i Ârif", s. 93)

İşçilerin, işsizlerin, yoksulların dünyasını anlatırken yaptığı betimlemelerin bu denli başarılı olmasında kitabın arka kapağından öğrendiğimiz özyaşam öyküsünün de katkısı olduğunu görüyoruz. Çınar'ın öykülerindeki ayrıntılar yalnızca gözlemlenerek değil içinde bulunularak, hissedilerek damıtılmış yaşanmışlıklar:

"Allah razı ossun konfeksiyonda güççük bir atölyede iş buldu. Burda işi oğren ilerde böyük fabrikalarda golaygene iş bulursun, dedi. Elişici olarak ça-

lıştım. Oralarda da sikorta neyim yapmadılardı ama kimsenin gulü"ğü ettiği de yoğudu. Gidip geliyodum işime. İşler durulunca attılar bizi. Sikortan olmayıncı atıyolar." ("Gader'in Mektubu", s. 29)

"Bırakıp gideceğiz bu mahalleyi. Sigaralarımı sakladığım kömürlüğün duvarını, babamın bahçe bellerken söylediği türkülerini, sıcak günlerde dallarının altına oturup çay içtiğimiz meyve vermeyen kayısı ağacının gölgesini bırakıp gideceğiz." ("Paslı Çivi" s. 117)

Sarılmayı öğreteceklerdi birbirlerine

Çınar'ın kadınları hem işçi/işsiz hem de kadın oldukları için, çoğu zaman insanlığından çok namusuyla tanımlanmış kimliğin altında ezilen yine de sevgi dolu, anaç kalmayı başaran kadınlar.

"Sırtlarında okul çantalarıyla Haydar'ın yaşıtı iki kız geldi durağa. Hızlı hızlı, fısıl fısıl, kikir kikir konuşuyor, arada bir etraftakileri süzüyorlardı. Haydar zıplamayı bıraktı ama ağzını kapatmayı unuttu. Kendinden habersiz, gülerek bir yüzlerini, bir bacaklarını seyretti kızların. Kızlar yüzlerini öbür yana döndü. Haydar'ın cılız gövdesine baktı Fidan, soğuktan gevremiş kulaklarına, özenle taranmış saçlarına, tek yakası kazağın içinde kalmış sarı renkli gömleğine. Atkısız, gocuksuz, kırmızı burunlu Haydar'a baktı. Sağlam eliyle kaynının kazak içinde kalmış gömlek yakasını dışarı çıkardı." ("Fidan", s. 51)

Kadınların diğer karakterlerde de gözlemlenen bir özellikleri de kendilerine toplum tarafından biçilmiş kimliğe bağlı olmalarına karşın onları rahatsız eden şeylere karşı arayışı da elden bırakmamış olmaları. Bu arayışı da öyle doğal, öyle insanca, öyle coşkuyla yapıyorlar ki Çınar'ın öykülerinin kişilerini ne kadar çok sevdiğini salt buna bakarak bile söylemek olanaklı.

Sevginin, coşkunun olduğu yerde aşk da var elbet. Adı öyle konmasa da, nesnesine kavuşamasa da, coşkusuyla, bunalımıyla, fırtınalarıyla aşk da yerini alıyor öykülerde.

"Biri ötekinin en kuytu köşesini istedi. Öteki, berikinin en coşkun ırmağını. Sarılmayı öğreteceklerdi birbirlerine. Sığınmayı, sakınmayı öğreteceklerdi. Küsmeyi, barışmayı, yarışmayı, alışmayı öğreteceklerdi. Kazanmayı. kaybetmeyi, kalmayı, gitmeyi, korkmayı, kaçmayı, yaşamayı, ölmeyi öğreteceklerdi." ("Çerçeve", s. 62)

Diğer öykülerde alttan alta sezilen insan sevgisi ve umut, çocuk kahramanların baş rollere geçtiği öykülerde su yüzüne çıkıyor. Hem çocuklar duygularını daha dolaysız dışa vurdukları için, hem de *"henüz kirlenmemiş"* oldukları için bu öykülerde insana ve insanlığın geleceğine dair beklentilerin daha yüksek, daha güçlü olduğunu görüyoruz.

"Bisikletli, dondurmalı, hamburgerli reklamlar kandırmaya çalışsa da, izledikleri çocukları avucunun içine almayı başaramayacak. Onları anlamayacak kadar küçük olacak yaşları. Reklamları anlamayacak kadar büyük olacak dünyaları. Kimse kimsenin işini beleşe yapmaz, insan torununa bile para karşılığında, hatta, rüşvetle iş yaptırır mesajı verip 'Senin torunun bir havaleye kaç lira alıyor?' *diyen ihtiyara inat, mahalledeki yaşlılara hiçbir karşılık beklemeden yardım edecekler. Onların her yumuşuna koşacak, oyunu bırakıp su taşıyan ablalarına, teyzelerine yardım edecek, taşınan her neyse, güçleri yetse de yetmese de, ucundan tutuverecekler."* ("Paslı Çivi", s. 113-114)

Gecekondu

Gecekondularla Çınar'ın iki öyküsünde karşılaşıyoruz: "Seher" ve "Paslı Çivi" Sayıca çok olmamalarına karşın bu öykülerdeki canlı betimlemeler, zengin ayrıntılar onlara ayrıca değinmeyi gerekli kılıyor. Çınar bir gecekondu mahallesinde yaşadı mı, bilinmez; ama bu çevreyi iyi gözlemlemiş olduğu ve kurgusunu bu gözlemlerle oldukça iyi beslediği söylenebilir. Yoksunluklarıyla ve dayanışarak yaşamaya çalışan insanları anlattığı bu öykülerde de karşılaştıkları bütün olumsuzluklara karşın kovulmaya çalışıldıkları yaşama umutla sarılan, onu kimileyin buruk bir sevecenlikle kimileyin renkli bir heyecanla anımsayan Anadolu insanını buluyoruz.

"Yukarıdan, odun ardiyesinin oradan çocukların sesi geliyordu. Camsız, kapısız, döşemesiz, direksiyonsuz bir pikabın içine girmek için kavga ediyorlardı. Uzun süren bir itiş kakıştan sonra, alt alta üst üste, sonunda hepsi doluştu paslı hurdaya. Konforlu bir arabada oturuyorlarmış gibi rahat ve keyifliydiler. Tekerlekleri toprağa gömülü bu hurda yığınının içinden yağmuru seyrediyorlardı." ("Seher" s. 83)

İlk kitabını çıkarmış genç bir öykücü Elif Çınar. Güçlü, çok yönlü, yaşayan öykü kişileriyle, insanı hayretler içinde bırakabilen ayrıntı zenginliğiyle, insan sevgisi ve geleceğe yönelik umuduyla karşımızda dünyaya bakışı ve yaşamı algılayışı olgunlaşmış, canlı bir dil, görkemli bir gözlem gücü edinmiş, dürüst bir kalem duruyor. Yusuf Eradam'ın önsözde vurguladığı gibi içtenliksiz tek satır yok bu öykülerde.

* Elif Çınar, *Bahar Dalı*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2006.

Dilek YILMAZ

KIRMIZIDA BULUŞMA

(Şiir)

10 YTL

İNSANCIL YAYINLARI

ÇEVİRİ NEDİR VE NE DEĞİLDİR?*

Gülşah ÖZER

Izin verirseniz konuya girmeden önce çeviri ve tercüme kavramlarıyla kısa bir peşrev yapacağım. "Çeviri" veya "tercüme" başlığına sözlüklerde bakıldığında, "*bir düşünce veya olayın veya anlatının bir dilden başka bir dile yazılı veya sözlü olarak aktarılması*" türünden bir cevap bulacaksınız. Tabii ki bu iş, öbür dilin gramer ve sintaksis kurallarına göre ve söz konusu öbür ülke veya toplumun kültürüne uygun bir biçimde aktarılmasını da içermektedir.

Yazılı "çeviri/tercüme" faaliyeti, iki ana kategori halinde sınıflandırılabilmektedir: roman, film senaryosu ve şiiri kapsayan "sanatsal" çeviri ile teknik çeviri -ki bu, ticari, hukuki ve mühendislik, mimarlık gibi konuları içeren metinleri kapsamaktadır.

Genellikle çevirmenler, kariyerlerine "*ben sanatsal yönlerime öncelik vererek yalnız şiir veya roman üzerinde çalışmak istiyorum,*" edasıyla başlarlar. Ancak, hem "ne yazık ki" hem de "iyi oldu ki" geçinebilmek için faaliyetlerini başka alanlara da yönlendirmek zorunda kalırlar. Bir kere, roman veya şiir çevirisi, dar anlamda "teknik" olmamasına karşın hem kendi kültürünüze hem öbür ülke veya toplumun kültürüne iyice hâkim olmanızı gerektirmektedir; o ülkedeki farklı toplum kesitlerinin varsayımlarını, yaşam tarzlarını, ülkenin idari yapısını, tarihini, geçmişini ve bugününü bilmeniz gerekmektedir. İyi bir çeviri, zihinsel ve duygusal olgunluk ve tecrübe ister.

Bu kısa sunuşta ben yazılı çeviri üzerinde duracağım. Çevirmenlik tamamen farklı bir faaliyet alanıdır. Bir yabancı dili bilmek ve akıcı bir şekilde konuşabilmek yeterli değildir. Çevirmenin çok kuvvetli bir ses hafızasına, teknik bilgilere ve ayrıntılara dikkat etme kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Çevirmenlik -hele simültane çevirmenlik- bayanların varlığının yoğun bir biçimde hissedildiği bir alandır. Konferanslardaki simültane çevirmenlerin yaklaşık % 80'i bayanlardan oluşmaktadır.

Çeviri ne değildir? Bunu anlamak için televizyon ekranlarımızdaki altyazı ve dublaj "cinayetlerine" bakmak yeterlidir. Bir kere "dublaj Türkçesi" veya bir senaryonun çevirisi, konuşan ve görünen bir kişinin ağız hareketlerine ve vücut diline uygun bir şekilde gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak bazen sırf filmin çok ucuz fiyata yayınlanabilmesi için söz konusu çeviri sadece yabancı dilden alınan kalıpları ve deyişleri günlük Türkçemize aktarmaktan ibarettir. "*Duş almak*", "*ben bir düş alacağım*" nasıl bir laftır, ne biçim Türkçedir? Ingilizceden düpedüz kelime kelime "*to take a shower*" lafının çevirisidir. Eski güzel günlerde insan, "*ben yıkanacağım*", veya "*duş yapacağım*" diyordu. Bir de son dönemde telefonu açan bazı cici sekreterler ve resepsiyonistler, "*Ben size geri döneceğim,*" demeye başlamışlardır. Öyle mi? Nereye gitmişler ki? Eczaneye mi? Bu hantal ifade de düpedüz İngilizcenin "*I'll get back to you,*" doğrudan çevirisidir. "*Ben sizi sonra arayacağım*" söylenemez mi? Yani, yukarıda verilen iki örnek, bu kavramlar "alıcı" ülke kültürünü tamamen göz ardı ederek ve lafın karşılığını bulmak için herhangi bir çaba gösterilmeden aktarıldığı için meydana gelmiştir. Tabii ki konu ile doğrudan ilgili olmamasına rağmen, bazı yabancı sözcüklerin gereksiz kullanılması da bu olayın bir uzantısıdır. Türkçeyi işgal eden gereksiz yabancı laflardan bazıları çoğunlukla eğitim düzeyleri pek iyi olmayan insanların "ben de modern ve bilgiliyim" izlenimi yaratmak arzusundan, "*cool*" olma isteğinden kaynaklanmaktadır; örneğin, "*bay-bay*" (yani "hoşça kal") "*komple*" (başka bir deyişle "tam) ve "*ful*" (yani "dolu). Burada, herhangi bir çeviri girişimi yok, Türkçede mevcut sözcüklerden herhangi başka bir anlam veya nüansı taşımayan sözcük olduğu gibi Türkçeye dahil edilmiştir!

Çevirmenin işini etkileyen teknik unsurlardan bazıları şu şekilde sıralanabilmektedir; 1. Kaynak ve alıcı dillerdeki sözcük sıralanması, 2. Ortalama cümle uzunluğu ve yan cümle sayısı, 3. İkinci (alıcı) dilde (veya kaynak dilinde) bazı kavramların eksikliği, 4. Sözlüklere yeni çıkan kelimeler veya teknik terimlerin hemen dahil edilmemesi -yani sözlükler her zaman gelişmelerin arkasında kalmaktadırlar! 5. Doğal bilimlerde ve başka teknik alanlarda bazı kişilerce kullanılan tamamen yöresel terimler, 6. Kaynak metinde muğlak kalan kavramlar -ki burada, bazen metin yazarları tam ne demek istediklerini bilmiyorlar! Çok ünlü bir profesör bu konuda çok sabıkalıdır! Ve özellikle şiirde iki veya üç farklı yoruma açık kalan sözcük veya cümlecikler, 7. Kaynak dilde var olan fakat alıcı dilde var olmayan fiil kipleri ve zamanları.

İlk başlığın altındaki sorunlara bir göz atalım. Tabii ki Türkçenin normal sözcük sıralamasında ana fiil, cümlenin sonunda geliyor. Bu, İngilizce, Fransızca veya Slav dillerinden çeviri yapan kişi için (Almancadan - onların fiileri de cümlenin sonuna gelir) belli bir zorluk yaratmaktadır -bir de simültane çevir-

menin durumunu düşünün! Yukarıda bahsedilen dillerde sözcük sıralaması aşağı yukarı şöyledir: özne (sıfatlarıyla), fiil (zarflarıyla) ve nesne (sıfatlarıyla). Bu durum, belli bir dilde edatların ve/veya hallerin kullanılmasının, "kelime cinsiyeti" -yani eril, dişil ve nötr- gibi olayların var olmasının dışında cereyan etmektedir. Türkçe yazan bazı kişiler, sıkça birer uzun ve ağdalı cümle sevdalısı olmaktadır -oysa uzun ve ağdalı cümle büyük uzmanlık ister, yoksa hem okur, hem çevirmen için cümlenin ortasında ipler kopabilir! Çevirmen olarak, söz konusu cümleyi olduğu gibi çevirmek eğer okur için anlam veya kavram zorluğu yaratacaksa, onu bölmeyi tercih ederim. Alıcı veya kaynak dilde kavramların eksikliği de bir sorun. Örneğin, İngilizce ve Slav dillerinde, zamirin eril, dişil ve nötr şekilleri vardır -yani "*he, she, it*", Rusçada "*on, ona, ono*" Bulgarcada "*toi, tya, to*", Fransızcada "*il, elle*" (bu dilde nötr yoktur). Ancak Türkçede bir tek "o" mevcut ve Türkçeye çeviri yaparken bazen parantez içinde "kız", "adam" gibi açıklamalar eklemek zorundayız. Bu konuda bir not eklemek istiyorum: İngilizcede "*he, she, it*" kavramı, bir iki ayrıksı dışında, o kavramın hayattaki işlevini yansıtmaktadır -yani, erkek, oğlan "*he*", kadın, kız "*she*" ve cansız varlıklar ve cinsiyeti bilinmeyen hayvanlar "*it*" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Fakat Fransızcada durum öyle değildir. Her nesne, hayattaki işlevine bakmaksızın, eril veya dişil cinsiyete sahiptir. Örneğin, eril kelimelerden "*l'arbre*" (ağaç) "*le journal*" (gazete), dişil kelimelerden "*la fenetre*" (pencere), "*la situation*" (durum) örnek olarak verilebilmektedir. Slav dillerinde ise kelime cinsiyeti kavramı çok daha gelişmiştir; mantık aramak gereksizdir, durumu olduğu gibi kabul edeceksiniz: Rusçada "pencere" kelimesi nötr, "orman" kelimesi eril, "kitap" kelimesi dişildir -ve bu kelimeler, beraberindeki sıfatlarıyla birlikte, dilde mevcut 6 hale göre, tekil ve çoğul, değişmektedir.

Yeni çıkan kelimelerin hemen sözlüklere dahil edilmemesi de bir baş ağrısı. Özellikle teknik kelimeler, piyasada mevcut olan bir iki teknik sözlüğe çok yavaşça girer -zaten çoğu sözlük, birbirlerinin kopyasıdır! Bir teknik çevirmen olarak, özel konulara ayrılan sözlüklerin dışında hâlâ Taşpınar'ı en güvenilir kaynak olarak görüyorum. Birkaç yıl önce, TÜYAP Kitap Fuarı'ndayken, bir standa yaklaşmış, oradaki parlak görünümlü, tuğla kadar kalın (ve çok pahalı) olan bir teknik sözlüğe bakmıştım. Onu "test etmeye" karar verdim, Türkçe olarak üç ayrı konudan birer "teknik terimin" İngilizce karşılığını bulmaya çalıştım. Böylece rastgele seçtiğim "filmaşin" (ince, plastikle kaplı bakır tel anlamına gelir), "sunucu" (yani bilgisayar sunucusu) ve "batardo" (su mühendisliğinde kullanılan bir sözcük) terimlerinin İngilizcesini aradım, ama boşuna. Satın almadım, kusura bakmayın, ama beş para etmez, dedim ve uzaklaştım.

Doğal bilimlere gelindiğinde, (bir örnek olarak) Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde "karpuz" için "*dınya*" denir, başka bölgelerinde ise "*pıpeş*" denır. Türkiye'de bazen bitki ve kuş terminolojisi aynı sorunları yaratmaktadır. Eğer çevirmen, bunun Latincesini bulabilirse, sorun yok. Çoğu zaman biz telefonlarımıza sarılıp, üniversitenin ve başka kurumların bölümlerine başvuruyoruz.

Redaktör olarak çalışan genç bir arkadaşımız, Türkçede olmayan fiil kiplerini dilimize kazandırmaya çalışanlardan şikayetçidir. Örneğin, İngilizcenin geçmişte başlayan ve şu ana kadar devam eden (veya etkisi devam eden) bir eylemi anlatan "present perfect tense"ini Türkçeye suni bir şekilde "aşılamaya" kalkışanlardan şikayet eder -ki bunun sonuçları bazen kafalarımızda soru işaretleri yaratmaktadır- "bir şeyin olmuş olması"ndan söz edenler de var. Mesela, pek çok kişi, "gelişmekte olan ülkeler" lafını kullanmaktadır, oysa "gelişen ülkeler" daha doğru olmaz mı? Bunun tersi de var. Sadece Türki dillerde ve tarih boyunca bu dillerle yakın temasta bulunan bazı yabancı dillerde şahit olmadığımız bir olayı anlatan "-miş" zamanı vardır. Tabii, Türkçede bu kural her zaman sıkı bir şekilde uygulanmaz, örneğin tarihçiler "-di" zamanı kullanırlar, ama Bulgarcada bu kural, sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. İngilizceye aktardığımız zaman, bu "şahit olmama" olayını "*it is said that/they say that*" veya "*it is alleged that*" (diyorlar ki, iddia edilir ki) gibi kalıplarla anlatmak zorundayız. "Geniş zaman" bazı dillerde mevcut, fakat Fransızcada mevcut değildir. Rusça ve Bulgarcanın "tamamlanmış/tamamlanmamış" fiil kavramı Türkçeye çeviri yapanlar için ilginç "üstesinden gelinmesi gereken zorluklar" yaratmaktadır, özellikle hareket fiilleri söz konusu olduğu zaman. Bunlar, "faaliyet veya faaliyetin sonucu mu bizi ilgilendiren" kavramını, araçla veya yaya olarak hareket etme olayı (Almancada bu kavram vardır), yola çıkış noktasına dönüş var mı, bir defa mı dönüldü yoksa birkaç defa mı gibi kavramlar ve nüanslar var Rusçada.

"Muğlak kalma" olayını, ünlü bir sanat tarihi profesörümüzün metinlerini okumaya ve çevirmeye çabalayan insanlarımız çok iyi bilirler. Örneğin, bu beyefendinin eserlerini çevirmeye kalkıştığım zaman, eşime başvurmak zorunda kalıyorum -acaba ben o kadar kalın kafalı mıyım? Ama eşim de zorlanıyor. Bu zatın pek çok cümlesi havada kalıyor. Kimin, kime, ne ve nasıl yaptığı hiç net değildir, nasıl bir sonuca varmaya çalıştığı tam bir muamma. Ve sonuç olarak bazı şeyleri "yuvarlak bir lafla" geçiştirmek zorunda kalıyoruz. Tabii, çoğu akademisyen, özellikle daha teknik alanlarda kendilerini oldukça net bir şekilde ifade etmektedirler.

Yukarıdakiler, bir "peşrev" olarak başladı, fakat kaçınılmaz olarak epey ayrıntıya girildi. Her çevirmenin aklından silinmeyen "maceraları" vardır. Bir-

ÖYLE BAKMA BANA

soyma alnımdaki çıbanı üşürsün
öpme beni öyle yağmur yağmur
öpme beni
kan yüzünün gelincikleri
aşka erken yorulur

öyle bakma bana beni azaltma
dedim ki böğürtlen toplayayım
üstüme saldırtılan insanlarıma
dedim ki böğürtlen toplayayım
yürek siperime
sana

herkesle paylaş sefertasını
sırrını asla
sır yürek namusudur
ihanet yarasını alan bir yürek
devrime erken yorulur

öyle bakma bana beni azaltma
sevincin de köprüsüyüm acının da
kollarım ki yaşamın bileşkesidir
bileşke kuvvetimle seviyorum memleketi
memleketin göğsünde seni

Hikmet KAVASOĞLU

kaç örnek vermek isterim, "kaynak dil" başlıklarının altında.

Ben Bulgaristan'da 10 yıl kaldım, dili öğrendim, yıllarca çeviri yaptım. Özellikle doğal ve müspet bilimlerde odaklaşıyorum -bir baykuş veya ardıç kuşu türünün yuva malzemesi, uçma biçimi, ötüş biçimi, bir huş ağacının halleri vs. bana hem kolay hem ilginç geliyor. Fakat bir gün bana bir "el örgüsü talimatı" getirdiler -ve örgü olayını aklımda canlandıramadığım için (herhalde bir "ev kızı" olmadığım için) bunun çevirisini yapamadım.Rusçada ise, birkaç yıl önce bir entegre evleri tesisinin teknik şartnamesini Rusçadan Türkçeye çeviriyordum. Rusça için çok iyi teknik sözlüklerim var, fakat bir sözcüğü hiçbir kaynakta bulamadım. Sonuç olarak Moskova'ya bir telefon açtım, bir Türkolog arkadaşımıza sordum. O da bilmiyordu. Sonunda, fabrikanın şemasına bakarak ve meydana gelen süreçleri düşünerek, bu bölümün yağ tabakasının postlardan sıyrıldığı bölüm olduğu sonucuna vardım ve bir not ekledim. Haklıymışım. Türkçeye geldiğimde, "çevirmen müdahalesi" gerektiren küçük bir örnek vereceğim. Bir reklam ajansından, Boğaz kıyısında bulunan bir lokantanın meziyetlerini öven bir metin geldi. Oraya kadar iyi, fakat "etraftaki ormanlarda saka, flurya kuşlarının, karatavuğun ve saksağanın (!!!) güzel ötüşlerini" anlatan bölüme gelince, bir saksağan sadece ve sadece "gark" dediği için ben onun yerine bir ardıç kuşunu yerleştirdim!

* 6 Aralık 2006, İnsancıl'daki seminer metni.

Öykü

AYNA

H. Tuğrul ATASOY

Eli ayağı tutmaz oldu. Yine tanımlayamadığı bir kâbus çullanmıştı üstüne. Yerinden kalkıp duvarda asılı olan bağlamaya yöneldi. İki eliyle sıkıca kavradı düşürmemek için. Ağırlığına alışamamıştı hâlâ. Oturdu, kucağına koydu bağlamayı. Tellerini sökmüştü. Aynı tınıyı vermiyorlardı çünkü. Öncesinde her kulağa aynı kalınlıkta tel takmıştı. Ama perdeler, tellerin kalınlığı aynı olsa da tek ses çıkmasını engelliyorlardı. Perdeleri de sökmüştü o zaman. Bu da fayda etmemişti, perdelerin işaretleri olmasa da yine de farklı yerlere bastığında farklı sesler çıkıyordu. Onun üzerine tüm telleri sökmüştü. Gövdenin üzerinde parmaklarını gezdirmeye başladığında ise göğse vuran parmağı bir milim bile yer değiştirse gövdeden başka bir ses çıkıyordu. Çözümü bağlamanın göğsünün içine alçı doldurarak bulmayı düşünmüş, ama sonra içine harç dökmeye karar vermişti. Grinin güzelliği tartışılmazdı. Parmakları gövdenin üzerinde sertçe dans etti her vuruşta aynı tok sesi duymak içini rahatlattı bir nebze. Yeniden yerine astı bağlamasını. Derin bir nefes aldı, bahçeye çıktı. Sabahtan beri içinin sıkılmasına neden olan o yabani çiçeğe doğru hızlı hızlı yürüdü. Elini uzatıp nefretle çiçeği koparmadan bir an duraksadı. Karşı bahçenin rengârenk görüntüsüne baktı. İçi bulandı. Sonra hırsla yabani çiçeği kökünden koparıp bahçenin tozlu sokak boyundaki duvarına gidip dışarı fırlattı. Tam eve dönerken az önce içini bulandıran bahçeden gelen sesle irkildi.

- Ne o komşu bir tanecik çiçeğe bile tahammülün kalmadı? diye alaycı bir ses tonu ile ona seslenmişti komşusu.

Bahçenin düzenini bozuyordu, dedi kendisinden emin bir ciddiyetle.

- Allah sonunu hayır etsin komşu, gidişatın gidişat değil bilesin, deyip arkasını dönüp gitti komşusu.

İçinden, "*Ben o çiçeğin kaynağını biliyorum,*" diye bağırmak geldi. Sonra faydasız olduğuna karar verip eve doğru yöneldi. Evine baktı gururla, toprağın boz rengine boyamıştı tek katlı binayı. Bahçe duvarlarını da aynı renge boyamıştı. Bu tek renk huzur veriyordu ona. Bahçenin eski hali gözünün önüne geldi birden içi yine pis bir sıkıntı ile bulandı. Bu duygudan kurtulmak için eve girmeden bahçesine, evine ve bahçe duvarlarına göz attı hızlıca. Biraz rahatlar gibi oldu. İçeri girip mutfağa yöneldi. Yemeklerini loş ışıkta hani neredeyse karanlıkta yiyordu. Böylelikle başta salatalar olmak üzere sofradaki farklı renkler onu daha az rahatsız ediyordu. Yemeğini yedikten sonra pencerenin önünde durdu biraz, hava çok güzeldi bugün. Gökyüzü koyu gri bulutlar ile kaplıydı. Yağmur bastırmak üzereydi. Gidip koca bir bardak su doldurdu ve bir sandalye çekip pencerenin önüne oturdu. Biraz sonra yağmur başladı. Rüzgârla birlikte hızını giderek artırdı. Cama vuran damlaların aşağıya doğru süzülürken izledikleri düzensiz yollar biraz can sıkıcıydı, ama kabahat daha çok şu bir sağdan bir soldan esen rüzgârındı. Birbirleriyle yarışan damlaları seyrederken gözleri ağırlaştı. Kolunu pencerenin pervazına dayayıp başını kolunun üstüne koydu. Cama vuran damlaların sesiyle uyuklamaya başladı.

Bir süre sonra kolunda bir karıncalanma hissiyle uyandı. Ayağa kalkıp odanın içinde uyuşan uzvunu sallayarak dolandı. Sonra aniden durdu. İstemeyerek pencereye yöneldi bakışları. Yağmur dinmiş, bulutlar yer yer aralanmıştı. Güneşin ışıkları bulutların arasından demetler halinde yeryüzüne uzanıyordu. Hızla kapıya yöneldi. Bahçeye çıktığında komşusunun uğursuz sesini duydu:

Komşu şu tarafa bak, şu ebem kuşağına, ne güzel değil mi?

Kaçamak bir göz hareketiyle o yöne baktı. Sonra bakışlarını komşusuna yöneltti.

- Al senin olsun, dedi küfreder gibi.

Elin çok açık bugün, diyen komşusu gülerek kendi evine doğru yürüdü.

Kendisine inat yapıyordu tüm bunları. Huzurunu kaçırmak içindi tüm sözleri. "*Aldırmamalıyım,*" diye, kendi kendini telkin etti. Gerisin geri döndü. O an gözleri toprağın üstündeki küçük su birikintilerine takıldı. Düzensizlerdi, irili ufaklı birbirlerine benzemeyen şekilleri vardı. "*Tüm bahçeyi betonla mı kaplasam?*" diye düşündü. Sonra vazgeçti. Nasıl olsa aynı şey olacaktı. Bazı şeyleri engellemenin yolu yoktu. Döndü, gök kuşağına baktı. Kafasını salladı, "*Şunu da mı engelleyeceksin?*" dedi mırıldanarak, "*Aman bana ne bir ayağı bahçeme inmesin yeter,*" diye rahatlattı kendisini.

Eve girer girmez telefonun sesiyle irkildi. Ahizeyi kaldırıp kulağından bir karış ötede tuttu. Israrla

"*Alo*," diyen sesi dinledi. Kim olduğunu anlayınca ahizeyi yanıt vermeden yerine koydu. Akıl almaz bir şeydi bu, kendi çocukları bile onu anlamıyorlardı. Hâlâ bahçe işine kızıyorlardı. Bahçenin nasıl çığırından çıktığı dank etmiyordu kafalarına bir türlü. Rahmetli annelerinin yadigârıymış da falan filan. Düzensizlik, başıbozukluk, el âlemin arazisinden gelen her yanı kaplayan otlar, çiçekler hiçbirini istemiyordu bunların. Eşinin yetiştirdiği çiçekleri, o da özlüyordu elbette. Ama eşi öldükten sonra o çiçekler gitmiş yerini başkaları, yabancı çiçekler, melez çiçekler, tuhaf otlar almıştı. Bunu bile göremiyordu çocukları. "*Baba bu çiçekler, otlar eskiden de vardı*," deyip duruyorlardı. Hatta küçük kızı ukala ukala kendisine psikolojik tahlil bile yapmıştı. Neymiş efendim kendisi, anneleri öldükten sonra depresyona girmiş, suçluluk duyuyormuş, eşinin ölümü içindeki sevgiyi öldürmüş, anneleriyle özdeşleşen her şeye giderek artan bir tepki geliştirmiş, o yüzden bahçedeki her şeye karşı tahammülsüz olmuş, esaslı bir tedavi görmesi gerekiyormuş, daha neler. Kulaklarına inanamamıştı, bu zırvaları bir de kendi kanından canından kızı söylüyordu. Allah versin ki çeki düzen verdikten sonra evi görmemişlerdi henüz. Yoksa bir araba laf da ev için söyleyeceklerdi. Sıkıntı basmıştı yine. Gitti en yakın sandalyeye oturdu. Yapacak bir işi yoktu, canı hiçbir şey istemiyordu. Yemek, içmek hatta uyumak bile zor geliyordu. Neye niyetlense yapayım diyerek, elini attığı anda tüm gücü tükeniyordu. Bir ses duyar gibi oldu. Kulak kabarttı. Bahçeden birisi sesleniyordu sanki. Gitti kapıyı açtı. Komşusu onu görünce tam anlayamadığı bir şeyler söyleyip eliyle gelmesini işaret etti. Hayırdır, diye mırıldandı. Ayakkabılarını giyip komşusuna doğru yürüdü. İki bahçeyi ayıran alçak duvara bir metre kala durdu. Sanki komşusunun kolunun menziline girmek istemiyordu.

- Ne var, ne oldu? dedi, memnuniyetsiz bir tavırla.

Hani elin açık ya bugün, bana ebem kuşağını verdin ya, ben de sana bir şey vereyim dedim.

İstemem, sağ ol.

- Aslında sana ait bir şey, geçenlerde çöpün oraya koymuşsun. Ben sadece biraz elini yüzünü düzelttim temizledim, deyip, eğildi duvara yasladığı gümüş bir çerçeve içinde yaklaşık iki karış boyunda bir oval aynayı kaldırdı, "*Al*," deyip aynayı uzattı.

Şaşkın bir şekilde aynayı adamın elinden alırken, "*Ben bunu ne zaman attım ki?*" diye düşünüyordu. Aynanın eşi için özel bir önemi vardı, onun yadigârıydı. Komşusunun sesiyle daldığı düşüncelerden sıyrıldı birden.

Yahu kendinden de mi nefret etmeye başladın be birader! Yazık güzelim aynaya, deyip, dönüp gitti kafasını sallayarak.

Afallamıştı, komşusu kızı gibi konuşmuştu. Kızı da, "*Hiç aynaya bakmıyor musun baba?*" diye, sormuştu tartıştıklarında. Komşusu mu öğütlüyordu bu kızı. Niye atsındı ki aynayı bilerek. Olsa olsa bir anlık dalgınlıktı belki. Hem kendinden niye nefret etsin, kendisini niye suçlu hissetsindi ki? Aklı almıyordu duyduklarını. Eve girdi, hemen girişteki holde aynanın eskiden asılı olduğu yerin karşısında durdu. Özenle astı aynayı. Geri çekilip şöyle bir baktı, "*Hah böyle güzel durdu*," diye geçirdi içinden. "*Hepsi saçmalıyor bunların*," deyip salona doğru yürüdü. O giderken ters asılan aynada, ne onun ne de başka bir şeyin görüntüsü yansımadı...

GÜVERCİN SÖZCÜKLER

Kalem kurşun olunca karanlık çöker
ah! nerede güvercin sözcükler
eller düşman olunca
uyur bütün şarkılar, şiirler, öyküler
ömür kilitlenir bir saat tarlasında
bölünür beden, emek, zaman
beden köle olur
emek para
zaman ölüm
yine de yitmesin
düşler
kara yazılınca tarih.
Sabır açılınca yaşama
bir tohumun dününden bugününe.
Bir su damlasından
fırtına kopunca
dinleyin ezgiyi
şiir gibi,
güvercin sözcükler kanatlanır
bembeyaz bir kağıt olur
gelecek.

Işıl ÇAĞDAŞ

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Nisan Pazartesi

Yıldız Silier'in *Özgürlük Yanılsaması Rousseau ve Marx* (Yordam Kitap, İstanbul, 2006) adlı eserini okurken, şurda durdum. Bakın ne diyor Yıldız Silier, "*Diyalektik yöntemin modern kurucusu Hegel olsa da, tez-antitez-sentez basit şeması ne Hegel, ne de Marx'a aittir.*" (s. 105)

Burda durmamın nedeni şu. Bizde, belki başka ülkelerde de çoğunluk, diyalektik dendikte "*tez-antitez-sentez*"i anlar. Diyalektiğin bu biçimi Marks'ın Hegel'den alıp "*kullandığı*" söylenir.

Kesin doğru sanılır bu.

Yıldız Silier'se bunun doğru olmadığını söylüyor. Görüşünü de şöyle temellendiriyor. "*Bu şema doğrusal bir gelişmeyi çağrıştırır; oysa diyalektik gelişme sarmal biçimli bir yükselişi, geçmişi kapsayıp aşma hareketini belirtir.*"

İstanbul dışından birkaç kişi bunu sordu bana. "*Yıldız Silier'in diyalektikle ilgili söylediklerine ne diyorsunuz.*"

"*Doğrudur,*" dedim, "*Yıldız Silier'in dedikleri. Ayrıntılı bilgi istiyorsanız Lenin'in* Halkın Dostları*'nı okuyun.*"

"*Tez-antitez-sentez*" sorunu Dühring'le başlar. Dühring, Marks'ı Hegelci üçlüleri "*kullandığı*" için eleştirir. Engels *Anti-Dühring*'de bu eleştiriyi yanıtlar.

Dühring için, Marks'ı eleştirir dedim ama, bu saygısızca eleştiridir. Şöyle der Dühring, "*Yadsınmanın yadsınması gibi Helgelci martavallara inanarak* (...)" (F. Engels, *Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınlar, Ankara, 1995, s. 205.)

Engels, gereken yanıtı, *Anti-Dühring*'de verir. Daha sonra Lenin, *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?* adlı eserinde Mihaylevski'nin savlarını çürütür.

Bütün bunlar ortadayken, kimileri "*tez-antitez-sentez*" biçimini Marks'ın "*kullandığını*" söyler. Kimisi övmek için, kimisi yermek için.

Bu konuda övgüde yanlıştır, yergide yanlıştır. Doğrusu, Yıldız Silier'in söylediğidir.

3 Nisan Salı

Yıldız Silier, eserinde Russo'yla Marks'ın özgürlük üstüne düşüncelerini irdeliyor. Yalın bir dille yapıyor bunu. Anlaşılır Russo'yu, kimilerinin yaptığı gibi "anlaşılmaz" duruma getirmiyor Yıldız Silier. Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim görevlisi olduğuna göre Russo'yu "anlaşılmaz" duruma getirmesi gerekirdi Silier'in.

Peki ama, neden yalın bir dille özgürlük sorununu incelemiş Silier Söyleyeyim, sorunu anlamış da ondan. Şunu da söyleyeyim, ağdalı, uzun tümcelerle, sorunu anlaşılmaz duruma getirenler bilsin. O uzun, boğucu tümceleriniz kandırmıyor beni, sorunu anlamadığınızı biliyorum.

Yıldız Silier'e döndükte, şöyle diyor Russo için. "*Rousseau'nun tüm eserlerinin ortak konusu özgürlük ve onun değişik biçimleridir Toplum öncesi doğal özgürlük, toplumda yozlaşmış olan ve bencillikle iç içe geçen negatif özgürlük, ulaşılması gereken hedefler olarak ahlaksal ve politik özgürlükler.*" (s. 48)

İnsan doğal özgürlüğünü nasıl yitiriyor. Silier şöyle der. "(...) *devlet, özel mülkiyetin mülksüzlerden korunması (yani zenginin servetinin korunması) ve eşitsizliğin meşrulaştırılması için icat edilmiştir. Yoksullar bu değişikliğin kendilerine güvenlik ve eşit haklar sağlayacağını düşünerek razı olur; ama hiçbir şey kazanamadıkları gibi sahip oldukları tek şey olan doğal özgürlükleri de yitirirler.*" (s. 71)

Yıldız Silier, Russo'nun "*politik ve ahlaksal*" çözümlerini "*uygarlık eleştirisi kadar*" başarılı görmez.

Silier, Marks'ın özgürlük anlayışı için şöyle der, "*Marx'a göre özgürleşme ya da yabancılaşmanın olmamasıyla (yani bizi kurtaracak bir kahramana 'özgürlüğe zorlayacak' iyi niyetli bir eğitmene ya da erdemli bir yasa koyucuya bel bağlayacak) değil, ancak ezilenlerin kendi özgün mücadele biçimlerini yaratarak yabancılaşmayı aşmalarıyla mümkün olabilir.*" (s. 149)

Silier, özgürlük sorununda Russo bunu demiş, Marks bunu demiş diye bitirmiyor eserini. "*Özgürleşmenin ilk adımı*" der Silier, "*kapitalizmin özgürlüğün son durağı olduğu yanılsamasının kırılması ise, yaşadığımız sistemin iç çelişkilerini ve aslında ne derece akıldışı olduğunu bütün yönleriyle kavramamız da her şeyden önemli hale gelir.*" (s. 140)

Şunu söyler Silier, özgürlük "*boş vakit*" "*özel alan*" diye belirlenirse özgürlük yanılsamasındayız.

Eserin omurgası burda. Sayfa sayfa ön yargılara vuruyor. Yıldız Silier, "*Adam Smith'in iddia ettiğinin aksine kapitalizmin insan doğasının bir parçası olmayıp, belirli bir tarihsel dönemde başlayan (dolayısıyla ilerde başka bir zamanda sona erme ihtimali olan) bir sistem olduğunu,*" söylüyor.

Bunun söylenmesini önemsiyorum. Kapitalizmin doğal olduğu içselleştirildi. Durup dururken olmadı bu. Kapitalizmin ideologları dört bir koldan sarıp sarmaladılar insanı. Kapitalizmin doğal olduğunu benimsettirdiler. Bunun sonucu, ölümüne yarışma, kişiliğin parçalanması, yabancılaşma.

Yıldız Silier, yalın bir dille gösteriyor bunları. Şöyle diyor, "*Herkesin birbiriyle rekabete zorlandığı, tüm insani değerlerin metalara indirgendiği ve bir insanın özgürlüğünün, diğerinin özgürlüğüne tehdit olarak algılandığı bir ortamda, insanın kendini gerçekleştirmesi ancak dar sınırlar içinde olabilir.*" (s. 157)

Son derece önemli bir uyarı bu. Dev aynasında görmesin hiç kimse kendini. Silier, kendini bütünüyle gerçekleştirmenin özgür toplumda olabileceğini söylüyor.

Kapitalizmde olmuyor bu. N'oluyor kapitalizmde, "*Marx, kapitalizmde tüm ihtiyaçların para ihtiyacına indirgendiğini, oysa yeni insanın çok yönlü ihtiyaçlar ve incelmiş zevkler geliştirebilmesi için duyuların özgürleşmesi gerektiğini iddia eder.*" (s. 157)

Duyuların özgürleşmesi... Kim söylüyor bunu, Marks. Hani Marks, insanla ilgilenmezdi. 1970'lerde konuşup duruyorlardı. Nerde onlar şimdi.

Yıldız Silier, Marks'ın bu yanını öne çıkarmakla çok güzel bir iş yapmış.

Peki özgürlük nedir. Şöyle belirliyor özgürlüğü Yıldız Silier, "*Özgürlük nelere sahip olduğumuzla değil, dünyayla ve toplumla kurduğumuz ilişkilerin niteliğiyle ilgilidir. İnsanın tam anlamıyla insanlaşabilmesi için estetik değerlendirme yeteneğini ve entelektüel donanımını geliştirmesi; yaratıcı eylemler içinde bulunması gerekir.*" (s. 157)

Yıldız Silier'in *Özgürlük Yanılsaması, Rousseau ve Marx* adlı eseri, insanın güzel gelecek umudunu pekiştiren, aydınlık bir eser.

Ben, görmüş geçirmiş bir insanım. Yıldız Silier, genç bir insan. Kapitalizm, genç, pırıl pırıl beyinleri boş bırakmaz. Sağdan soldan albenili ataklarla kuşatır genç beyni. Kendi yanına çeker. Sonra pırıl pırıl o beyni, kapitalizmin çıkarlarına göre kurgular.

Bu, beynin tırıllaştırılmasıdır.

Kapitalizmde pırıl pırıl beyinli insan kalmadı. Romanlar, öyküler, oyunlar, kuramsal kitaplar... hepsi tırıl. Bakmayın birbirlerine ödül vermelerine, birbirleri için "sempozyumlar" düzenlemelerine... Yanılsama, kandırmaca hepsi.

Yıldız Silier, sakınmalı kendini.

4 Mart Çarşamba

Bir arkadaşın kızı OKS sınavlarına hazırlanıyormuş bir dersevinde. "Rehber öğretmeni" sınavla ilgili düşüncelerini istemiş öğrencilerden. Arkadaşın kızı, neler yazmış bakın, "*Sınav için çok az zaman kaldı. Bu nedenle çok heyecanlıyım. Sınav yaklaştıkça içimi bir huzursuzluk kaplıyor. Mutlu olduğum durumlarda OKS aklıma geliyor ve birden mutsuzlaşıyorum. OKS'nin yarın olmasını çok isterdim. Keşke yarın olsaydı ve hemen bitseydi. Çünkü bu durum çok sıktı. Hayatımın bir kısmı 2 saate bağlı. Ama kendimi sınav için hazır bulmuyorum. Neden bilmiyorum ama kendim için açıkçası bir umut beslemiyorum. Elimden geleni yaptığıma inanıyorum bugüne kadar, ama bu, benim için yeterli değil. Bunun gibi çok neden var beni bitiren. Zaman çok hızlı geçiyor. Ama ben ilerlediğimi düşünmemeye başladım. Sınavlarda çok heyecanlanıyorum. Yapamayacağım bir soru önüme geldiğinde çok kötü oluyorum. Bundan dolayı çok mutsuzum.*"

Bir kız bunları yazan. 14 yaşında. Çocuk.

N'apıyoruz biz bu çocuğa. Sınavlar düzenliyoruz. Sınavlar yüzünden bu çocuğa, "*Bunun gibi çok neden var beni bitiren (...) çok mutsuzum*" dedirtiyoruz.

Bu sınavlarla Türkiye'nin geleceğini bitiriyoruz. Sınavlar yüzünden çocuklar mutsuz oluyor, kendine güvenini yitiriyor.

Sağlıklı toplum, sınavı işkenceye dönüştürmez. Çocuklar güle oynaya sınava gider. Biz n'apıyoruz, sınavı işkenceye dönüştürüyoruz. Küçükken iç dünyası ezilen çocuk, büyüyünce kişilikli olamıyor.

Bu sınavların bir başka zararı da şu. Sınav, anlatıma, düşünmeye, çözümlemeye dayanmadığı için çocuğun beyni daha küçükken kısırlaştırılıyor.

Bir toplum geleceğini böyle karartır.

Ben, mektubu okudukta çok kötü oldum. "*Çocuğu al dersevinden,*" dedim. "*Yapamam,*" dedi arkadaş. "*O zaman sınavın bir oyun olduğunu, sınavın sonucunun önemli olmadığını söyle,*" dedim.

"*Öyle yapacağım,* dedi.

11 Nisan Çarşamba

Oya Köymen'in kitabı, *Sermaye Birikirken Osmanlı, Türkiye, Dünya* (Yordam Kitap, İstanbul, 2007). Yeni başladım Oya Köymen'in kitabını okumaya.

Kendimle ilgili şunu söylemek istiyorum. Bir kitabı sevip sevmeyeceğimi, başlarda, bir iki sayfa sonra anlayabiliyorum. Yılların deneyimi sezdiriyor kitabın gidişini. Daha "Önsöz"de anladım Oya Köymen'in eserinin güzel olduğunu.

Peki ne demek istiyorum güzel eser derken. İlişkileri sağlıklı kuran, doğruları gösteren eser, güzel eserdir. Güzel eser, kapkaç bir dille okuru kısırlaştırmaz. Okuru zenginleştirir, geliştirir.

Oya Köymen'in eseri güzel bir eser.

Bakın ne diyor Oya Köymen, "*Akademik çalışmaların başlıca özelliği de araştırmacıların bir konuda onlarca not, rakam, grafik matematiksel modeller vb. kullanarak o konuyu bildiğini kanıtlama çabasıdır. Böyle olunca da ancak ilgili olanın küçük bir alt alanında çalışanlar birbirini anlayabiliyor.*"

Sonra buna bir örnek veriyor Oya Köymen. Şimdi bu örneği görelim. "'FED'in faizleri yükseltme ihti-

maline karşı borsa endeksi düşmeye başladı, piyasalar tedirgin, sıcak para çıkış durumunda, ekonomi durgunluğa girebilir o zaman da faiz dışı % 6,5 fazlayı tutturmak ve cari açığı finanse etmek güçleşebilir.' *Bu tür yorumları iktisat okuyan öğrencilerin çoğunun da anlayabileceğini sanmıyorum. Özellikle iktisat dilindeki pek çok kavram kimi gerçekleri gizlemek için de kullanılmaktadır. Örneğin bu cümlenin anlamı şudur: Dünyanın en borçlu ülkesi ABD'nin Merkez Bankası (FED-Federal Reserve Board) yabancılara daha çok devlet tahvili satarak daha borçlanmak için faizleri biraz yükseltince, başka ülkelerin borsalarında azami kâr etmek için spekülasyon yapan yani* 'oynayan' *büyük para sahibi kişiler, bankalar, şirketler vb. ellerindeki tahvil ve hisse senetlerini satıp dolara çevirerek ABD tahvilleri alır. Türkiye'deki borsa endeksi değer kaybetmeye başlar.*" (s. 13-14)

Sıcak para ne demek, "*piyasalar tedirgin*"in anlamı nedir, bunları da anlatıyor Oya Köymen.

Peki, ekonomi yorumcuları, neden halkın anlamadığı dili kullanıyor. Bunu şöyle açıklıyor Oya Köymen, "*Ekonomi* 'yorumcuları', *ekonomiyi borsa-faiz-döviz kuru üçgenine indirgeyerek ekonominin halkın anlayamayacağı kadar teknik bir mesele olduğu izleniminin yaratılmasına aracılık eder.*" (s. 141)

Böylece, Oya Köymen'in verdiği örnek "*kemerleri sıkma*"nın anlamı, dilin dipsiz kuyusunda görünmez.

Ekonomi kuramları, birbirini nedensiz izleyen kuramlar olarak anlatılır genellikle. Bunun böyle olmadığını pek güzel belirtiyor Oya Köymen. Şöyle diyor, "*İktisat teorisi, kapitalizmin değişik evrelerine açıklama getirmek amacıyla geliştirilmiştir. Dünya çapında her kriz, yeni iktisat teorilerine ya da yeni yönelişlere yol açmıştır.*" (s. 21)

Oya Köymen'i izlersem, klasik ekonomi, sanayi devriminin çocuğu. 1873 bunalımıyla yeni ekonomi doğuyor. 1929 bunalımını Keynesci ekonomi karşılıyor. Sonra 1973 bunalımı.

Güzel bir eser okuyacağım için seviniyorum.

13 Nisan Cuma

Oya Köymen şöyle diyor, *Sermaye Birikirken* adlı eserinde, "*İşsiz olmayı kınayan Smith, insanların çalışmak isteyip de iş bulamadığı bir durumu aklının ucuna bile getirmez.*" (s. 24) Bugün de kimi çevreler böyle düşünüyor. İş bulamamayı akıllarına bile getirmiyorlar. Şöyle sürdürür Köymen, "*Klasiklere göre işsizlik, kişisel tercihlerin bir sonucu olduğu için ayıptır ve işsizlere yardım edilmemelidir. (Smith'ten 300 yıl sonra neoklasik iktisada dayanan günümüz iktisadının ve neoliberalizmin de bu ilkeyi savunduğunu hatırlayalım.)*" (s. 25)

Peki, ekonomi bilimi konusunda ne diyor Oya Köymen. İlk elde şunu saptıyor, "*Günümüzde* 'ideoloji' *ve* 'ideolojik' *sözcükleri kapitalist düzenin savunucuları tarafından kapitalizm karşıtı görüşleri aşağılamak, bunların bilimdışı olduklarını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır.*" (s. 29-30)

Gerçekten de bu balon sık sık uçurulur. Sık sık "*ideolojiler öldü*" denir. Demek istedikleri şudur. Sosyalizm öldü, modası geçti sosyalizmin.

Yalnız ekonomide değil, her alanda böyle bu. Edebiyatta da böyle. Gerçekçilik, yansıtma kuramı, izlek dedikte, hemen "*Bırakın efendim bunları, ideolojiler öldü*" deniyor.

Oya Köymen yalın bir dille patlatıyor bu balonu. Bakın ne diyor Köymen, "(...) *sosyal bilimlerde soyutlama, yani önemli-önemsiz etmen ayrımı yaparken, sosyal bilimci tarafsız değildir. Örneğin bir sosyal bilimcinin teorilerini üretirken, kapitalizmin en iyi sistem olduğu önkabulünü benimsemesi nasıl taraf tutmaksa, başka bir sosyal bilimcinin kapitalizmin emekçileri ezdiği varsayımı da karşı konumda taraf tutmaktır. Orijinal ideoloji tanımına göre, sözünü ettiğimiz iki sosyal bilimcinin teorileri de ideolojiktir ve belirli sınıfların bakış açılarını yansıtır.*"

"*İdeolojiler öldü*" psikolojik bombardımanına karşı, insana soluk aldırıyor Oya Köymen.

Buna bilginin, değişim değeri için metalaşmasına karşı duruş diyorum. Oya Köymen bilgisini metalaştırmıyor. Bilgisini insan için kullanıma sokuyor Oya Köymen.

Yerlerde sürüklenen, paçavraya çevrilen doğruyu yerden kaldırıyor, kirden, tozdan arındırıp insana gösteriyor Oya Köymen.

Oya Köymen'in bu yiğit davranışını kutlamak gerekiyor.

14 Nisan Cumartesi

Oya Köymen, *Sermaye Birikirken* adlı eserin ikinci bölümünde Osmanlı'yı irdeler, Osmanlı'nın geri kalış nedenlerini çözümler. Üçüncü bölümde Türkiye irdelenir. Oya Köymen bu bölümü keskin bir saptamayla bitirir. "*Kitlelerin somut siyasi ve iktisadi çıkarlarının nasıl politikalarla sağlanabileceği, anlamlı bir demokrasinin nasıl kurulabileceği tartışmaları, profesyonel siyasetçiler ve medya tarafından bilerek gündem dışı tutulmakta; baskıcı ya da sansürcü uygulamalarla, eleştirel görüşlerin kamuoyuna yaygın ve etkin bir biçimde ulaşması engellenmektedir.*" (s. 152)

Stendhal, *Kızıl ve Kara* adlı romanına Danton'un şu sözüyle başlar, "*Hakikat, şu acı hakikat*" (Çev. Bertan Onaran, Payel Y., İstanbul, 2005.)

Oya Köymen de Türkiye'nin acı hakikatlerini gösteriyor insana.

Eserin dördüncü bölümünün başlığı şöyledir. "Dünya: İngiliz İmparatorluğu'ndan ABD Hegemonyasına"

Bu bölümde de acı hakikatleri dillendirir Oya Köymen. Emperyalizmin dilini görürüz burda. Bizim tarih kitaplarına kadar girmiştir bu dil. Bakın ne diyor

Köymen, "*Avrupa'da Rönesans ve hümanizm akımları yükselirken sömürgeciliğe çeşitli kılıflar bulunuyordu. Papa'ya göre yalnızca Hıristiyanlar köleleştirilemezdi. Şimdi bile öne sürülen savlara göre, Yeni dünya* 'işgal edilmemiş' *sadece keşfedilmişti.*" (s. 159)

Daha sonra ABD pençesini atar dünya halklarına. ABD'nin birçok açıdan nasıl dünyayı cehenneme çevirdiğini görürüz bu bölümde.

Oya Köymen burjuva ideolojisini paramparça ediyor. Oya Kyömen acı hakikatleri dillendirirken bu dünyanın değişmesi gerektiğini pekiştiriyor.

16 Nisan Pazartesi

Cumartesi günü Ankara'da yüz binlerce insan toplandı.

Yüz binlerce insanın katıldığı bu toplantıyı şöyle yorumluyorum ben. Oya dayanan yönetimlerde en çok oyu alan parti ülkeyi yönetir. Bu durumda herkesin ülkeyi yöneten partiyi desteklemesi, beğenmesi beklenmez. Sözgelimi, ben, bugüne kadar ülkeyi yöneten hiçbir partiyi desteklemedim, beğenmedim. Ama bu partilerden hiçbirinin benim yaşama biçimimi değiştireceğini düşünmedim. Bu düşünce, benim içime ilk kez AKP'nin erk olmasıyla girdi, çöreklendi. AKP erke geldiğinden bu yana, içime çöreklenen bu kaygıyı gidermek için serçe parmağını bile oynatmadı.

İçinde böyle bir kaygı çöreklenen bir tek ben olsam, önemli değil. Milyonlarca insan bugün bu kaygıyı taşıyor içinde.

Cumartesi günü, yüz binlerce insan, erke bu kaygıyı iletmek için toplandı. Yüz binlerin iletisi şu. Halkın çoğunluğunun benimseyeceği biri Cumhurbaşkanı olsun.

AKP, bu iletiyi dikkate alır mı, onu bilemem. Dikkate almasa n'olur. *New York Times*, "*Artık iki Türkiye var,*" demiş. Son derece tatsız, son derece acı bir görüntü bu.

Bir yönetimin ülkeyi, iki karşıt odağa bölmesi hiçbir durumda başarı sayılamaz.

Türkiye, düşe kalka bugüne geldi. Ama Türkiye bir kişinin, bir partinin bir sözüyle, Hegel'in dediği gibi, "*yaşama ilgi göstermeyen bir varlığa*" dönüşecekse, varsın dönüşsün.

19 Nisan Perşembe

Malatya'da Zirve adlı bir yayınevi varmış. Bu yayınevi Hıristiyanlıkla ilgili kitaplar yayımlıyormuş. Beş kişi yayınevini basıyor, yayınevinde çalışan üç kişiyi iskemleye bağlıyor. Sonra boğazlarını keserek bu üç kişiyi katlediyor.

Sanıkların cebinden çıkan mektupta, "*Beşimiz kardeşiz, ölüme gidiyoruz, dönmeyebiliriz. Hakkınızı helal edin,*" deniyormuş.

"*Vatan için*" yapmışlarmış bu öldürümü, öyle demişler.

Biliyorum, aldırmayacak kimse, ama tarihe not düşmek zorunlu. İlkin şu söylenmeli. Adli bir olgu değil bu, toplumsal bir olgu.

Bu durumda n'apmalı.

Aydınlanma, modernleşme, laiklik, bu üç felsefi, insani birikimle halkı donatmak zorunlu.

Aydınlanma, modernleşme, laiklik sıradan kelimeler değildir. İnsanı her türlü inaktan arındıran temel ilkelerdir, aydınlanma, modernleşme, laiklik.

İnsani birikimden, tarih bilincinden yoksunluk, bu ilkelere düşmanlıkla yaklaşılmasına yol açıyor.

Bu ilkelerle donatılmış bilinç, bir Müslümanın camide namaz kılmasına karışmaz. Bu ilkelerle donatılmış bir Müslüman, öbür dinlere düşman diye bakmaz. Yine bu ilkelerle donatılmış Müslüman şeriatla bir toplumu yönetmeyi düşünmez.

İnsanımız aydınlanmadan, modernleşmeden uzak tutuldu yıllarca. "*% 99'muz Müslüman*" diye diye inaklar pekiştirildi. Şimdi inaklar ülke düzeyinde patlamaya başladı.

Bu olayın ardından söylevler çekilecek. "*menfur olay şiddetle, nefretle lanetlenecek.*"

Yeni bir olaya kadar yeniden uykuya yatılacak. Biz uykudayken bu ülke büyük patlamalarla parça parça olmazsa...

Platon "Yedinci Mektup"ta şöyle der, "*Devletler ve kişiler, yaşamlarını doğruluk yasalarına göre bilgelikle geçirmezlerse, ister bu erdemleri yaradılıştan elde etmiş olsunlar, ister dinli öğretmenlerin yöntemleriyle doğru olarak yetişmiş olsunlar, hiçbir zaman mutluluğa erişemezler*" (Platon, *Mektuplar*. çev. İrfan Şahinbaş, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 52.)

Platon "Yedinci Mektup"ta bilgisizlikten de yakınır, şöyle der, "(...) *bilgisizlik, insanlığın başına çöken bütün belaların kök salmasını sağlayan, onların bitmesine yardım ederek tohumlarını atanlara en acı meyveleri yetiştiren o bilgisizlik her şeyi yıktı, yok etti.*" (s. 53)

Binlerce yıl öteden biri anlatıyor. Platon.

23 Nisan Pazartesi

Bugün *Yeni Şafak*'ta Koray Düzgören'in yazısını okudukta, derin bir yalnızlık duygusuna kapıldım.

Ben Türkiye'nin temel sorununun aydınlanamama, modernleşememe olduğuna inanıyorum. Şimdiki sorunların hiçbiri, aydınlanmış-modern bir toplumda sorun olmaz. Aydınlanmış bir toplumda biri çıkıp da, misyoner diye insan katletmez.

Koray Düzgören'e geldikte, Koray Düzgören, 14 Nisan'da Ankara'da yapılan toplantıya bağlıyor Malatya'daki öldürümleri...

Şimdi bu durumda n'apmalı. Yazıyı çiziyi bırakıp çekip gitmeli mi.

Bu dünyada 2500 yıldır felsefe yapılıyor. Filozoflar, çözümleme, bireşim üstüne yüzlerce eser yaz-

mışlar. Bunlar hiç yazılmamış, ya da hiç okunmamış Koray Düzgören'e bakarsam.

Bir zamanlar Düşünme Yöntemi seminerleri verirdim. Şöyle bir soru sorardım. Kır gezisine gidildi. Odun ateşinde et kızartırken, kıvılcım sıçradı. Kuru otlar tutuştu. Yangın çıktı. Yangının nedeni:

- Kır gezisine gidilmesi mi.
  Et kızartılması mı.
- Kıvılcım sıçraması mı.
  Kuru otlar mı.
- Et kızartanın kır gezisine gelmesi mi.
  Mangal mı.
  Rüzgâr mı.
- Oksijen mi.

Koray Düzgören ne yanıt verirdi acaba.

Neden sonuç ilişkilerini böyle sağlıksız kuran tek kişi değil Düzgören. Çoğunluk böyle.

Düşünme eylemi, sıfırdan eksiye indi.

25 Nisan Çarşamba

Şimdi önümüzde Cumhurbaşkanlığı var.

Sorun çözen değil, sorun çıkaran bir yapımız var. Burda da sorun çıkacak.

Sorun çıkaran yapımız, sorunlu toplumsal yapıdan kaynaklanıyor. Tam anlamıyla demokratik değil Türkiye. Kişisel düzeyde de böyle bu. Bir tartışma kısa sürede dövüşe dönüşebilir.

Tartışma doğruyu arama değil, üstün gelme sanılıyor.

Şimdi Abdullah Gül Cumhurbaşkanı adayı.

Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı olursa, bir süre sonra, herkesin, özellikle kadınların giyimine karışılacak mı.

Ben Türkiye'nin bu denemeden geçmesini istiyorum.

Yakup Kadri'nin *Panorama* adlı romanındaki kundak olayını anımsadım şimdi.

Hamdi, karılarını kundaklar, tabanlarını gıdıklaya gıdıklaya öldürür. Son karısı Nebile bu oyunu bozar.

Şimdi laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kundak sınavından geçmesi gerekli. Laiklik, cumhuriyetçilik yurttaşlarca içselleştirilmemişse kundağa girer Türkiye.

Burda bir noktayı belirtmem zorunlu. Ben, bir olguya bakarken, ilkin o olguyu dört bir koldan anlamaya çalışırım. Düşünceme en karşıt olgularda bile böyle davranırım.

En başta söylemem gereken şu. Siyasal erkin azımsanmayacak bir kümede gelecekle ilgili kaygı yaratması, siyasal erkin doğasına aykırıdır.

Biri, bana inanmıyorsa, "İnanmazsan, inanma, bana ne, bu, senin sorunun," demem.

Siyasal erkin, kendisine inanmayanlara, "Bana ne, inanmazsan inanma" demesi, siyasal erkin konumuna aykırıdır.

Siyasal erk, bu konuda kılını bile kıpırdatmadı.

Bunu anlayamıyorum.

Çünkü bu yüzden ülke gerildi. Nerdeyse, her eve bir bayrak asıldı İstanbul'da.

Burjuva sınıfı, bu ülkede yaşamıyormuş gibi olaylara ilgisiz. İşçi sınıfında yeterli bilinç yok.

Sınıflar siyasete giremezlerse, ağırlıklarını koyamazlarsa, 27 Mayıs 1960'tan beri olagelenler, bir başka biçimde olur.

Rahmetli Metin Toker, orduya "*zinde kuvvetler*" derdi.

Zinde kuvvetler devreye girer.

Niçin girer.

Devreye girecek sınıflar olmadığı için.

26 Nisan Perşembe

Aziz Nesin'in *Birlikte Yaşadıklarım, Birlikte Öldüklerim* adlı kitabını okudum (Nesin Yayınevi, 2006, İstanbul).

Hiç beğenmedim *Birlikte Yaşadıklarım, Birlikte Öldüklerim*'i...

Birinin özel yaşamının didik didik edilmesinden hiç haz almadım. Bugün için söylemiyorum bunu, kendimi bildim bileli böyleydi bu.

Aziz Nesin, "*Romancı, öykücü ve oyun yazarı olarak, bir yazarın işi budur. İnsanı vermek, her yanıyla insanın kişiliğini vermek demektir,*" diyor, böyle gerekçelendiriyor kitabını.

Yazarın, roman, öykü, oyun yazarken yapması gerekendir bu. Ondan bundan duyduklarını, eski kocasını çekiştiren mektupları yayımlamak bu gerekçeye girmez.

Bir örnek, "(...) *uzun evlilik hayatını tam bir bencillik ve sorumsuzluk içinde yakınlarını sömürerek geçirdi.* (...) *Bir şey değil böyle bir adamla 19 yıl geçirdiğim için utanıyorum.*" (s. 244)

Bu mektubu yazan Mediha Esenel. "*19 yıl geçirdiğim için utanıyorum*" dediği de eski kocası Niyasi Berkes.

Kim kimle yatıp kalkmış, kim iki erkeği birden evinde yatırmış.

Hiç yakışmamış ne Aziz Nesin'e, ne Ali Nesin'e.

30 Nisan Pazartesi

Sınıflar devreye girmediği için, Metin Toker'in deyişiyle zinde kuvvetler devreye girdi.

Şimdi "*ordu siyasete karışmasın*" deniyor. Bunun bir anlamı yok. Ordunun siyasete karışmasını istemiyorsan, yapacağın şu. Demokrasinin kurucu öğesi, işçi sınıfının siyasete girme yolunu açacaksın.

Şimdi şunu bilmek zorunlu.

Tarihe bakıldıkta, laikliğin burjuva sınıfının sorunu olduğu görülür. Burjuva sınıfı, feodal-aristokrata karşı laiklik savaşımı verdi.

Türkiye'ye geldikte... Türkiye'de burjuvazinin laiklik diye bir sorunu olmadı. O zaman işçi sınıfının devreye girmesi gerekirdi. Ama işçi sınıfının da laiklik sorunu yoktu.

Laiklik Metin Toker'in deyişiyle zinde kuvvetlere kaldı.

Laiklik dendikte. bunu, türbandan koparmak gerekir. Sınıf savaşımı, önce siyasette başlamaz. Sınıf savaşımı bilimsel kuramlarla, bilim dışı görüşler arasında başlar.

Örnek olsun diye söylüyorum. Evrim kuramına karşı bilim dışı görüşler yaygınlaştırılıyor Türkiye'de.

Burjuva sınıfı evrim kuramını niye savunmuyor.

Bir örnek daha. Peygamberin doğum günü kutlanıyor. Kutlansın. Kutlamayı ulusal bayrama denk düşürüyorlar.

Burjuva sınıfı neden karşı çıkmıyor buna.

İşçi sınıfı da karşı çıkmıyor olup bitenlere. Bu kez ordu giriyor devreye. Siyaseti genişletecek kurucu öğeler siyasete girmediği için siyaset, siyaset olmaktan çıkıyor.

Bunlar olup biterken halk girdi devreye. Demokrasi için, laiklik için. Önce Ankara'da sonra İstanbul'da büyük bir toplantı yapıldı.

Kimi kümeler. toplantının ideolojisine karşı olduklarını söylediler, katılmadılar toplantıya.

Katılmayışın gerekçesi vardır kuşkusuz. Peki, ama bu gerekçe nasıl bir birikime, nasıl bir temele dayanıyor.

Ben, laikliğin ortak ideolojik ilke olması zorunludur diyorum. Laiklik olmadan demokrasi olmaz. Bundan ötürü, bütün kümelerin bu toplantılara katılmasını şöyle temellendiriyorum.

Lukaş. *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı* adlı eserinde (çev. Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2000) şöyle der. "(...) *Barış Hareketinin başlıca kaygısının her türlü ideolojik ayrılıkları bir yana bırakmak oluşu da oldukça önemlidir. Marksistler de burjuva ideolojilerini benimseyenler de, dinsizler de çeşitli dinlere inananlar da bu akımın içindedirler ve ideoloji ayrılıkları bunların arasında sıkı bir işbirliği yapılmasına engel olmuş değildir.*" (s. 17)

Ne diyor Lukaş, barış hareketi için her türlü ideolojik ayrılık bir yana bırakıldı. Gerçekten de filozof Rasıl, komünist olmamasına karşın komünistlerle işbirliği yapar barış için.

Son derece doğaldır bu. Komünistler barış istiyor diye, komünist olmayanın "Hayır. Ben barış istemiyorum" demesi çok yabanıl olurdu.

Daha sonra Lukaş, bu görüşünü şöyle temellendirir, "(...) *burada ortak ideolojik etken, Hegel'in deyimi ile* 'özdeş olma ve özdeş olmama özdeşliği' *dir.*"

Şimdi gelelim laiklik ilkesine. Laiklik ilkesi, hem çeşitli dinlere inananlar için, hem de dine inanmayanlar için ortak ideolojik ilkedir.

Laiklik ilkesi giderse, bugün türban takan hanım, sokağa çıkamaz. Bunun ötesinde laiklik ilkesi demokrasiyi pekiştirir.

Laiklik ilkesi toplumun kılcal damarlarına kadar içselleştirilmelidir. Ancak o zaman oruç tutanla, oruç tutmayan yan gözle birbirine bakmaz.

KONUŞAN AĞAÇ

Beton yığınları.
Soğuk
İnsansız
Sırıtıyor bana
Ele geçirdiğine
Seviniyor
Doğayı.

Bir ağaç
Beton bir evin kıyısında
Direngen
Başkaldırıyor
Ve cevap veriyor
Betona
Başaramadın
İçimde yaşıyor
Doğa

Ergün ÖZÖTEMİZ

"*Misyonerler geldi, dinimiz elden gidiyor*" diye Hıristiyanlar öldürülmez.

Hem Ankara'da, hem İstanbul'da yapılan toplantılara herkesin katılması gerektiğini şöyle temellendiriyorum. Bu toplantıların ortak ideolojik etkeni laikliktir. Bu, Hegel'in deyişiyle "*özdeş olma ve özdeş olmama özdeşliği*"dir.

Peki, bu temellendirmeyi, nasıl bir bilgime bağlıyorum. Din ya da mezhep savaşlarının ürkütenç verici yıkımına bağlıyorum.

İbn Rüşd'ün Galile'nin yargılanmasına kadar gitmiyorum. Laiklik içselleştirilseydi Kahramanmaraş, Sıvas kırımları olmazdı.

Bunlar nasıl unutulur. "*Bu işin içinde emekli generaller var. Biz katılmayız*," nasıl denir. "*Özdeş olmama özdeşliği*" nasıl unutulur.

YENİ İSTANBUL ŞİİRİ

Adı kadar büyük ve heybetli
dünya içinde başka bir dünyaydı İstanbul
Bir yanı sefalet, bir yanı bolluk

Şairler memleketi
öğreten, anlatan.
Bazen çektiren, öldüren
bazen de duygulandıran, büyüleyen, yaşantısıyla.
Yani şairi şair yapan şehir.

Herkes için ayrı bir anlamı vardı
tarih kokan bu şehrin
Doğudan göç etmek zorunda kalan
küçük işçi kahraman için,
bir sürgün yeriydi burası.
Çalıştıran yoran, aç bırakan
Durmadan emir veren bir sürgün yeri

Burhan amcanın ıssız adasıydı
Tüm kalabalığına rağmen

Burada yazılmıştır kaybolan çocukların şarkısı,
Delikanlılar, gelinlik kızlar
Burada anlamıştır
Sevdaya karışan memleket ayrımcılığını
Ve kurşun bıçak gibi yürek yakan kelimeler bu sokaklarda
söylenmiştir.
Sanki leylalar mecnunlar şehre taşınmıştır.

Bu şehrin bir de büyük binaları vardır.
Ve onların arasında kaybolan konduları.
Yani şehrin yaşantısını anlatan.
Güneşimizi kapatan devleri vardır.
Sokakta yürürken, çalışırken ve konuşurken,
önümüzde duran, susturan devleri vardır.

Ve gerçektir, bu şehir hakkında anlatılan,
tüm şiirler gerçektir.
Şarkılar yaşanmıştır.
Ve bu şehir hakkında yazılan güzel, çirkin ne varsa,
en az bu şehir kadar gerçektir.

Siraç IRMAK

İNSANCIL YAYINLARI

FELSEFE-ARAŞTIRMA DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 1	ÖMER NACİ SOYKAN	9
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 2	ÖMER NACİ SOYKAN	9
TÜRKİYE'DEN FELSEFE MANZARALARI 3	ÖMER NACİ SOYKAN	9
ARAYIŞLAR 1	ÖMER NACİ SOYKAN	10
ARAYIŞLAR 2	ÖMER NACİ SOYKAN	9
GÖNÜLDEN DİLE ÖZ SÖZLER	ÖMER NACİ SOYKAN	9
BİÇİM SORUNU	NİLÜFER ÖNDİN	8
CUMHURİYET'İN KÜLTÜR POLİTİKASI VE SANAT (1923-1950)	NİLÜFER ÖNDİN	8
SORU	CENGİZ GÜNDOĞDU	8
KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK	BETÜL ÇOTUKSÖKEN	8
TAŞKIRAN	CENGİZ GÜNDOĞDU	20
EKMEK	CENGİZ GÜNDOĞDU	18

ŞİİR DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
BİR KENTİ AĞLIYORUM	BERRİN TAŞ	3
BİR SAKSILIK DÜNYA	AYHAN ERGÜN	3
FARENİN ÖLÜM BALADI	İSMET ALICI	3
AÇIK GECE	ÖMER BİLGE	3
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE	ARİF MADANOĞLU	3
ABC ZİNCİRLEMESİ	AYTEKİN ARIK	5
AŞK ŞİİRİ	ANIL MERİÇELLİ	3
BİR CAN YONGASIDIR AŞK	AHMET NECDET	5
ÇOCUK GÜLÜNCE	MESUT AŞKIN	2
SUYU ARAYAN ATEŞ	VARCAN BARIŞ	2
DİRENÇ YAPRAKLARI	MUSTAFA GÖKSOY	5
KARANFİL ALEVLERİ	BERRİN TAŞ	5
KAR SUYU	GÜLHAN DİKME	4
GÖZLERİMDEN BAŞLA	UĞUR HACIHANEFİOĞLU	5
İMGELERİMİZE KAYBETMEDİK DAHA	MUSTAFA TABAK	4
GELİNCİK	NALAN ÇELİK	5
CEHENNEM ŞİİRLERİ	BERRİN TAŞ	5
KIRMIZIDA BULUŞMA	DİLEK YILMAZ	10

ÖYKÜ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
AKANYILDIZ	CENGİZ GÜNDOĞDU	5
UZAYDAN GELEN KADIN	SEMİHA UÇUK	3
MARTISIZ DENİZ	SEMİHA UÇUK	3
KUŞ BORANI	HASAN ÖZKILIÇ	3
İNSAN ELİ	MEHMET ŞEKEROĞLU	3
YABANCI	İNCİ AYDIN	5
RENKLER	SERVET ÇOLAK	6

ÇEVİRİ ŞİİR

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM	ANIL MERİÇELLİ	5
UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ	EMILY DICKINSON	5
MODERN İNGİLİZ-AMERİKAN ŞİİRİ	ANIL MERİÇELLİ	5

DENEME-ELEŞTİRİ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
YILDIZ GÜNCESİ	CENGİZ GÜNDOĞDU	7
ELEŞTİRİ	CENGİZ GÜNDOĞDU	7
TAŞKIRAN	CENGİZ GÜNDOĞDU	20
TARİHİN IŞILDAĞI	ADNAN ÖZYALÇINER	7
DAĞLARLA	ATTİLA ERDEMLİ	7
ÖDP'YE KENAR NOTLAR	TEMEL DEMİRER	3
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ	YUSUF ÇOTUKSÖKEN	3
IŞIĞA DOĞRULUM	BERRİN TAŞ	4
AŞK YENİ İNSANIN DİLİ	BERRİN TAŞ	4

SÖYLEŞİ DİZİSİ

KİTABIN ADI	KİTABIN YAZARI	FİYATI (YTL)
ÇOBAN ATEŞLERİ	YILMAZ ELMAS	7